

**TALAS AMERİKAN OKULLARININ YAPISAL ANALİZİ,
DEĞERLENDİRİLMESİ VE KORUMA GELİŞTİRME ÖNERİSİ**

Dilara SUVAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Koruma Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Osman TUTAL

Eskişehir

Eskişehir Teknik Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Aralık 2021

ÖZET

TALAS AMERİKAN OKULLARININ YAPISAL ANALİZİ, DEĞERLENDİRİLMESİ VE KORUMA GELİŞTİRME ÖNERİSİ

Dilara SUVAY

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Koruma Bilim Dalı

Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Aralık 2021

Danışman: Prof. Dr. Osman TUTAL

Geçmişten günümüze doğru bir okuma Osmanlı toplumu üzerinde sosyal, kültürel, ekonomik ve politik etkileri olan önemli kurumlardan birinin yabancı ve azınlık okulları olduğunu ortaya koymaktadır. Osmanlı coğrafyasında özellikle 19. yüzyılda hızla çoğalan yabancı ve azınlık eğitim kurumları içinde Amerikan Misyoner Okulları, diğer gayrimüslim okullarına kıyasla Anadolu'nun birçok yerine sistematik bir şekilde ulaşarak sayıca üstünlük göstermesi ve faaliyet alanlarının genişliği nedeniyle en dikkat çeken örneğidir. Kısaca ABCFM adlı Amerikan Misyoner Örgütü, İstasyon olarak adlandırılan Osmanlı topraklarındaki yönetim merkezlerinde kurdukları okulları vasıtasıyla tüm çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Bu merkezleri arasında önemli yeri olan Kayseri-Talas İstasyonu, bünyesinde kurulan Amerikan Okullarında elde edilen başarılar sayesinde zamanla Kayseri ve çevresinde gerçekleştiren tüm çalışmaların merkezi haline gelmiştir.

Amerikan Misyonerleri tarafından Talas'ta kızlar ve erkekler için ayrı inşa edilen Talas Amerikan Okulları Yerleşkeleri farklı işlevlere sahip toplam on iki yapıdan oluşur. Yerleşkelerde bulunan yapıların yerel malzeme kullanılarak yapılması, plan özelliklerinin geleneksel izler taşıması, gayrimüslim nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgede konumlanmasının etkisiyle farklı kültür ve yaşam biçimlerini yapılaraya yansıtılması, kısaca hem döneminin hem de bölgenin mimari karakteristiklerini yorumlaması yapıların kendine has mimari karaktere sahip olmasını sağlamıştır. Diğer yandan bu yapılar, salt fiziksel bir varlık olmaktan öte bulunduğu bölgenin toplumsal ve kültürel tarihinde simgesel, tarihsel ve belgesel değerler taşıması nedeniyle kültürel varlık olarak nitelendirilerek incelenmiştir. Özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşabilmiş nadir

misyoner yapı gruplarından biri olan Talas Amerikan Okulları Yerleşkelerinde yer alan yapılar çalışma kapsamında çözümlenerek yapısal analizleri, bütüncül koruma yaklaşımları ve geliştirme önerileri yapılmıştır. Kendine özgü karakteristik niteliklere sahip bu yapılar üzerine koruma bilincinin ve politikalarının oluşturulmasının önemine dikkat çekilmek istenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Misyonerlik, Amerikan Board, Amerikan Okulları, Talas, Koruma

ABSTRACT

TALAS AMERICAN SCHOOLS STRUCTURAL ANALYSIS, EVALUATION AND CONSERVATION IMPROVEMENT PROPOSAL

Dilara SUVAY

Department of Architecture

Programme in Preservation of Architecture

Eskişehir Technical University, Institute of Graduate Programs, December 2021

Supervisor: Prof. Dr. Osman TUTAL

A reading from the past to the present reveals that one of the important institutions that had social, cultural, economic and political effects on Ottoman society was foreign and minority schools. Among the foreign and minority educational institutions that proliferated rapidly in the Ottoman geography, especially in the 19th century, the American Missionary Schools are the most striking example due to their numerical superiority and the breadth of their fields of activity, by reaching many parts of Anatolia in a systematic way compared to other non-Muslim schools. In short, ABCFM, the American Missionary Association, carried out all its work through the schools they established in the administrative centers in the Ottoman lands, called Station. Kayseri-Talas Station, which occupies an important place among these centers, has become the center of all studies carried out in Kayseri and its surroundings, thanks to the successes achieved in the American Schools established in its structure.

Talas American Schools Campus, which was built separately for boys and girls in Talas by American Missionaries, consists of a total of twelve buildings with different functions. The construction of the buildings in the campuses using local materials, the traditional traces of the plan features, the reflection of different cultures and lifestyles on the buildings with the effect of being located in the region where the non-Muslim population is densely populated, in short, the interpretation of the architectural characteristics of both the period and the region has ensured that the buildings have a unique architectural characteristics. On the other hand, these structures have been examined by qualifying them as cultural assets, but also have symbolic, historical, and documentary values in the social and cultural history of the region where they are located, rather than just being a physical asset. The buildings located in Talas American Schools

Campus, one of the rare missionary building groups that have survived to the present day by preserving their originality, were analyzed within the scope of the study, and their structural analysis, holistic conservation approaches, and development suggestions were made. It is aimed to draw attention to the importance of creating conservation awareness and policies on these structures, which have unique characteristics.

Keywords: Missionary, American Board, American Schools, Talas, Conservation

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans çalışmalarımın başlangıcından itibaren güven ve desteğini esirgemedi tüm bilgi ve tecrübelerini araştırmamın her aşamasına aktaran ve problemlerimi kolaylıkla çözmemi sağlayan değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Osman TUTAL'a, tez jürimde yer alan ve çalışmama daha geniş bir perspektifle bakabilmeme çok büyük katkıları olan değerli hocalarım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ERTUĞRUL'a ve Doç.Dr. Emrah GÖKALTUN'a, alan incelemelerimde detaylı anlatımlarıyla çalışmama destek olan Kaymek Gençlik Merkezi öğretmeni Sayın Hüseyin Hasoğlu'na, Talas Amerikan Okullarına ait mimari çizimleri kolaylıkla benimle paylaşan Sayın Doç.Dr. Hayriye Hale KOZLU'ya ve Sayın Mimar Aziz Güngör'e, tüm eğitim hayatım boyunca beni destekleyen ve sevgilerini hiç esirgemeyen çok sevdiğim canım aileme, sabrı ve anlayışıyla bana destek olan kıymetli yeğenlerim Beren ve Derin'e, süreç boyunca her zorlandığım anda beni motive eden ve desteklerini her daim hissettiren kıymetli arkadaşlarıma yürekten teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Dilara SUVAY

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Teknik Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Dilara SUVAY

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
DANIŞMAN ONAYI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR	viii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	ix
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar DİZİNİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
GÖRSELLER DİZİNİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi	4
1.2. Çalışmanın Amacı	6
1.3. Çalışmanın Kapsam ve Yöntemi	7
2. TÜRK EĞİTİM TARİHİNDE AZINLIK VE YABANCI OKULLAR.....	10
2.1. Azınlık ve Yabancılar Tanınan Hakların Eğitim Alanına Etkisi	13
2.2. Misyonerlik Faaliyetlerinin Eğitim Alanına Etkisi	16
2.3. Azınlık ve Yabancı Okullar	18
2.3.1. Azınlık Okulları	20
2.3.2. Yabancı Okullar	24
3. AMERİKAN MİSYONERLERİNİN EĞİTİM FAALİYETLERİ.....	31
3.1. Kayseri İstasyonu ve Bölgenin Misyonerler Açısından Önemi	37
3.2. Talas'ın Misyonerler Açısından Önemi	40
3.3. Kayseri-Talas İstasyonunda Eğitim Faaliyetleri.....	43

4.TALAS AMERİKAN OKULLARI	47
4.1. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi	48
4.1.1. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesinin Tarihsel Süreci	48
4.1.2. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Yapısal Analizi	52
4.2. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi	76
4.2.1. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesinin Tarihsel Süreci.....	76
4.2.2. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Yapısal Analizi	82
4.3. Talas Amerikan Okulu Yerleşkelerinde Bulunan Yapılara Yönelik Koruma ve Geliştirme Önerileri	97
5. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER.....	99
5.1. Sonuç	99
5.2. Değerlendirme.....	100
5.3. Öneriler	102
KAYNAKÇA.....	104
EKLER	111
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. 18. Yüzyılda Osmanlı Toplum Yapısı	10
Tablo 2.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Faaliyet Gösteren Bazı Katolik Misyonerler ve Faaliyet Alanları	17
Tablo 2.3. Cumhuriyetin İlanından Önce Azınlık ve Yabancı Okulların Sayısal Durumları.....	19
Tablo 2.4. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bulunan Azınlık Okullarının Sayısal Durumları.....	21
Tablo 2.5. 1898'de Osmanlı Devleti'nde Anadolu Vilayetlerindeki Türk ve Azınlık ortaöğretim kurumlarının sayısal durumları.....	23
Tablo 2.6. 1900 yıllarında Osmanlı Devleti'nde Bulunan Yabancı Okul Sayıları.....	27
Tablo 2.7. 1898'de Osmanlı Devleti'nde Anadolu Vilayetlerindeki Türk ve Yabancı Ortaöğretim Kurumlarının Sayısal Durumları	28
Tablo 3.1. 1840-1870 Misyoner Faaliyetlerinin Gelişimi	33
Tablo 3.2. 1845-1904 Yıllar Arasında Amerikan Misyoner Okullarının Sayısal Görünümü	36
Tablo 3.3. 1881/82-1893; 1906/7; 1914 Tarihli Nüfus Sayımına Göre Kayseri Nüfus Dağılımı.....	39
Tablo 3.4. Amerikan Board'un Kayseri İstasyonundaki İlkokul ve Pazar Okulları ile Bu Okullardaki Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı	44

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 3.1. Amerikan Board 'un Türkiye'deki İstasyonları ve Talas'ın Bu İstasyonlar İçerisindeki Yeri	40
Şekil 4.1. Talas İstasyonunda Yukarı Talas bölgesinde kurulan Amerikan Kız Okuluna Ait Mülkün Yerleşim Taslağı ve Yapıların Kullanımları	50
Şekil 4.2. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Tarihsel Süreci	52
Şekil 4.3. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Vaziyet Planı	55
Şekil 4.4. Talas'ta Kız Okulu İçin Satın Alınan Konağın William S. Dodd tarafından çizilen krokisi	56
Şekil 4.5. Talas Amerikan (A) Kız Okulu B-B Kesiti, Doğu ve Batı Cephesi.....	59
Şekil 4.6. Talas Amerikan Kız Okulu (A), Anaokulu (1), Yemekhane (2) Kat Planları.....	60
Şekil 4.7. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi, Hemşire Lojmanı (E) Kat Planları	71
Şekil 4.8. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Misyoner Lojmanı (D) Kat Planları	73
Şekil 4.9. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Misafirhane (G) Kat Planları.....	74
Şekil 4.10. Talas Amerikan Erkek Okulu Tarihsel Süreçleri	82
Şekil 4.11. Talas Amerikan Okulları Kuzey Yerleşke Planı	83
Şekil 4.12. Talas Amerikan Erkek Okulu ve Misyoner Konaklama Kullanım Şeması	84
Şekil 4.13. Talas Amerikan Erkek Okulu ve Misyoner Konaklama Cepheleri.....	85
Şekil 4.14. Talas Amerikan Erkek Okulu Kat Planları	86
Şekil 4.15. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Misyoner Konaklama Kat Planları	91
Şekil 4.16. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Seyir Yapısı Plan ve Cepheleri	93
Şekil 4.17. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Atölye Yapısı Plan ve Cepheleri.....	94

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 3.1. Amerikan Board’ un Türkiye Misyon Bölgeleri ve İstasyon Merkezleri Haritası.....	34
Görsel 3.2. Kayseri ili haritasında Talas’ın konumu ve Aşağı-Yukarı Talas	41
Görsel 3.3. 1913 Yılında Amerikalı Misyoner Herald Tarafından Çekilen Talas Manzarası.....	42
Görsel 4.1. Talas Amerikan Kız ve Erkek Okulu Yerleşkeleri.....	47
Görsel 4.2. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi	48
Görsel 4.3. Amerikan Board’un Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesine Yeni Bina İnşa Ettirmek İçin Ruhsat Başvurusuna Cevaben Hazırlanan Kararname	51
Görsel 4.4. Talas Amerikan Kız Okulu (A) Kuzey Cephesi 1909	56
Görsel 4.5. Talas Amerikan (A) Kız Okulu Batı ve Doğu Girişi.....	57
Görsel 4.6. Talas Amerikan Kız Okulu zemin kat bulunan ahşap mimari elemanlar	61
Görsel 4.7. Talas Kız Okulu Birinci Kat Merkezde Sofa ve Sofaya Açılan Odalar	62
Görsel 4.8. Talas Amerikan Kız Okulu Çatı Arası Mekânlarının Oluşturduğu İkinci Kat	62
Görsel 4.9. Talas Amerikan Kız Okulu Ahşap Tavan Döşeme Örnekleri.....	63
Görsel 4.10. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi; Anaokulu (1), Güney-Doğu-Kuzey ve Batı Cephesi	64
Görsel 4.11. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi; Yemekhane (2) Kuzey ve Güney Cephesi	65
Görsel 4.12. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi; Yemekhane (2) Batı Cephesi.....	66
Görsel 4.13. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Dispanser (B) ve Ek Bina (3)	67
Görsel 4.14. Talas Kız Okulu Yerleşkesi Dispanser Ek Yapı Batı Girişi Dönüşümü	67
Görsel 4.15. Talas Kız Okulu Yerleşkesi Amerikan Hastanesi	68
Görsel 4.16. Talas Kız Okulu Yerleşkesi Dr. Dodd Evi Güney ve Kuzey Cephesi.....	69
Görsel 4.17. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Dr. Dodd Evi (C) Kuzey Cephesi	70
Görsel 4.18. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Hemşire Lojmanı (E)	70

Görsel 4.19. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Misyoner Lojmanı (D) Güney ve Kuzey Cephesi.....	72
Görsel 4.20. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Misafirhane (G) Genel Görünümü	73
Görsel 4.21. Talas Amerikan Kız Okulu Peyzajında Bulunan Peyzaj Öğeleri.....	75
Görsel 4.22. Talas Amerikan Kız Okulu Bahçe Duvarı İçerisinde Yer Su Kanalı	75
Görsel 4.23. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi	76
Görsel 4.24. Talas Amerikan Erkek Okulu ve Mr. Wingate’ in Evinin İnşaatı.....	77
Görsel 4.25. Talas Amerikan Erkek Okulu	78
Görsel 4.26. Talas Amerikan Okulu Yerleşkelerini Birbirine Bağlayan Merdiven İnşaatı	81
Görsel 4.27. Talas Amerikan Erkek Okulu Batı ve Doğu Cephesi	82
Görsel 4.28. Talas Amerikan Erkek Okulu Batı Girişi.....	87
Görsel 4.29. Talas Amerikan Erkek Okulu Doğu Girişi Dönüşümü.....	87
Görsel 4.30. Talas Amerikan Erkek Okulu Yemekhane Ahşap Taşıyıcı ve Tavan Döşemesi	88
Görsel 4.31. Merkezde Büyük Derslik ve Çevresinde Daha Küçük Derslikler.....	89
Görsel 4.32. Talas Amerikan Erkek Okulu ve Misyoner Konaklama Doğu Cephesi	90
Görsel 4.33. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Misyoner Konaklama Batı ve Doğu Girişi.....	92
Görsel 4.34. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi, Seyir Yapısı Genel Görünüm.....	93
Görsel 4.35. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Atölye Yapısı	94
Görsel 4.36. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi, Atölye Yapısı İç Mekân Dönüşümü.....	95
Görsel 4.37. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Spor Salonu Genel Görünümü	96
Görsel 4.38. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesinde Bulunan Su Kanalları.....	96

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABCFM	:	The American Board Of Commissioners For Foreign Missions
ERÜ	:	Erciyes Üniversitesi
KBB	:	Kayseri Büyükşehir Belediyesi
PABCFM	:	Papers of the American Board of Commissioners for Foreign Missions
SEV	:	Sağlık ve Eğitim Vakfı

1. GİRİŞ

Eğitim, toplumu oluşturan bireylere temel doğrular, beceriler ve kültürel normlar gibi önemli hayati bilgiler sunan sosyal bir kurumdur. Eğitimin toplum üzerindeki en önemli rolü bir biçimlendirme sistemi olmasıdır. Sistemin biçimlendirdiği birey önce toplumu sonra o toplumun kurumlarını, dolayısıyla milletlerin ve devletlerin istikbalini etkiler. Bu nedenle eğitim sisteminin en temel amacı toplumun sosyal, siyasal, iktisadi ve kültürel yapısına uygun nesiller yetiştirerek topluma kazandırmaktır.

Türk toplumu farklı dönem ve devletlerin yönetiminden geçerken, eğitim ve öğretimin geçirdiği evrimi konu edinen Türk Eğitim Tarihi de zamanla gelişen ve genişleyen bir oluşum gerçekleştirmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde sınırların üç kıtaya ulaşmasıyla dil, din, ırk ve mezhep açısından farklı toplulukları bünyesine dâhil etmesi sonucu Osmanlı toplumu da çok kültürlü bir yapı kazanarak çoğunluğunu Müslümanların, kalanı ise azınlık ve yabancılardan oluşan gayrimüslim toplulukların oluşturduğu bir yapı kazanmıştır. Osmanlı toplum yapısındaki çeşitlenmelere rağmen Osmanlı eğitim ve öğretim sisteminin temel kurumu olan medreseler, İslami kimliği sebebiyle sadece Müslümanların devam ettiği bir eğitim kurumu olma özelliğini sürdürmüştür (İpşirli, 2003, s. 327). Bu nedenle Osmanlı tebaasında yer alan diğer topluluklar da kültür aktarma aracı olan eğitimi; kendi dil, din ve kültürlerinin sürdürülebilirliği için kendilerinin oluşturduğu eğitim kurumlarında gerçekleştirmek istemişlerdir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin bünyesinde bulunan azınlık ve yabancı gruplara karşı izlediği politika, seçtikleri din ve felsefeyi serbestçe uygulayabilme, inandıkları dine göre eğitim alabilme ve eğitime gibi haklar vermiştir. İlerleyen süreçte gayrimüslim topluluklara tanınan hak ve imtiyazlarla desteklenen bu politika; Osmanlı topraklarında azınlık ve yabancı eğitim kurumlarının oluşumunu ve hızla çoğalmasını sağlamıştır.

Osmanlı topraklarındaki gayrimüslim topluluklara ait eğitim kurumlarının yayılımı doğrudan gerçekleşmemiştir. Öncelikle İstanbul'un fethiyle Fatih Sultan Mehmet'in Latin Katoliklerine ve Ortodoks Rumlara verdiği dini serbestiyeler, yeni hak ve imtiyazların eklenmesiyle zamanla devletin içinde devlet oluşumuna sebep olacak noktalara ulaşmıştır. Genişletilen haklarla Rum halkı, Patrikhane denetiminde bağımsız dini yaşam ve kurumlarının yanında, bağımsız mahkemelerini, vergi toplama düzenlerini, her türlü eğitim kurumlarını kurmuşlar, devletin dış siyaseti başta olmak üzere iç

siyasetinde bile rol almışlardır (Vahapoğlu, 2005, s. 18-19). Bu politika Osmanlı Devleti tarafından zamanla diğer azınlık topluluklara da gösterilerek devam etmiş ve tıpkı Rumlar gibi Ermeni ve Yahudi toplulukları da Osmanlı coğrafyasında kendi kiliseleri, okulları ve sosyal teşkilatlarıyla serbestçe faaliyet göstermişlerdir (Göyünç, 1983, s. 54). Böylelikle Osmanlı coğrafyasında etkin olmaya başlayan azınlık okullarının sayısındaki artış, toplumun diğer gruplarını da harekete geçirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin azınlık tebaa üzerinde izlediği politikalarından faydalanan diğer önemli unsuru yabancı devletler oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin jeopolitik bakımdan üç kıtanın bulunduğu stratejik bir noktada bulunması, Akdeniz hâkimiyeti, ekonomik durum ve imkânlarını temellenen etkenler yabancı devletlerin ilgi odağında yer almasına sebep olmuştur. Yabancı devletlerin Osmanlı Devleti'yle ticari kaygılarla başlayan ilk temasları, yabancı devletlere gösterilen ticari toleranslarla önce Fransa'ya daha sonra diğer yabancı devletlere verilen ayrıcalıklarla resmiyet kazanmıştır. Kapitülasyon olarak adlandırılan bu ayrıcalıklar; adli, ticari, mali ve idari alanlarda uzun süre yabancılarla ilgili düzenlemelerin temelini oluşturmuştur. Ayrıca kapitülasyonlar aracılığıyla yabancılara din özgürlüğü, vergi muafiyeti, kendi okullarını açabilme ve yönetebilme gibi idari ve eğitim alanında da kolaylıklar sağlanmıştır (Pamir, 2002, s. 88). Bu gelişmeleri takiben tıpkı azınlık toplulukları gibi yabancı devletler de eğitim faaliyetlerine hız vererek Osmanlı coğrafyasında okul açma çalışmalarına başlamışlardır. Osmanlı topraklarında açılan yabancı okul sayıları özellikle 19. yüzyılda önüne geçilemeyecek bir seviyeye ulaşmıştır. Amerikan Okulları yabancı devletler tarafından açılan eğitim kurumları içinde hem faaliyetlerinin çeşitliliği hem etki alanlarının genişliği hem de Anadolu'nun her köşesine sistematik bir şekilde ulaşarak sayıca üstün olmaları sebebiyle en etkili ve dikkat çeken olmuştur (Alan, 2002, s. 6).

Başlangıçta ticari kaygılarla başlayan Türk-Amerikan ilişkileri iki devlet arasında imzalanan ticaret sözleşmesi ile resmiyet kazanarak ilerleme kaydetmiştir. Amerika'nın kuruluşunu takiben izlediği ticaret politikası ile yeni pazarlar bulma ihtiyacı; o dönemler dünyadaki ekonomik rekabet bölgesinin başında Akdeniz havzası yer aldığı için Osmanlı Devleti ile temasa geçme zorunluluğu doğurmuştur. Dolayısıyla diğer yabancı ülkeler gibi Amerika Devletinin de ticari kaygılar ve ekonomik çıkarları doğrultusunda Osmanlı topraklarına olan yoğun ilgisi, ilerleyen süreçte ticaretin ötesine geçerek; din, kültür ve siyaset odaklı gelişim göstermiştir. Bu çeşitlenmeyi sağlayan en önemli unsur, 19.

yüzyıldan itibaren Anadolu topraklarına akın etmeye başlayan The American Board Of Commissioners For Foreign Missions (ABCFM) cemiyetine bağlı Protestan misyonerlerinin faaliyetleri olmuştur. Amerika'nın misyonerleri vasıtasıyla gerçekleştirdiği çalışmalar Osmanlı Devleti'nin azınlık gruplar üzerine izlediği politikasıyla birleşince diğer yabancı devletlere kıyasla Amerika Devleti'nin daha başarılı ve hızlı sonuçlar elde etmelerini sağlamıştır (Alan, 2002, s. 19).

Amerikan Board misyonerleri Osmanlı coğrafyasında çalışma alanlarını misyon olarak adlandırdıkları merkezler aracılığı ile gerçekleştirerek; Osmanlı topraklarını Merkez Misyon, Batı Misyonu, Doğu Misyonu olmak üzere üç misyon bölgesine ayırmıştır. Misyonları istasyonlara, istasyonları da dış istasyonlara bağlayarak, şehirlerden daha küçük yerleşim yerlerine kadar bir teşkilatlanma sistemi içinde faaliyetlerini yürütmüşlerdir (Demir, 2012, s. 1407). Misyon bölgelerine gönderilen misyonerler kilise, okul, hastane ve yetimhane gibi birçok yapı oluşturarak uzun yıllar kurumsal bir yapılanma ile çalışma alanlarını çeşitlendirmişlerdir. Bunlar arasında eğitim kurumları misyon çalışmalarının en dikkat çeken boyutunu oluşturur. Nitekim Osmanlı topraklarında ilk misyoner okulu 1824'te Beyrut'ta açılmış ve 1870'li yılların ortalarında Amerikalılara ait okul sayısı 400'lere ulaşmıştır. Misyonerlerin Anadolu'nun birçok noktasına açtığı kız okulu, erkek okulu, yüksekokul, ruhban okulu gibi okulların yanı sıra tıp okulu ve Türkiye'deki ilk körler okulu da eğitim çalışmalarına gösterdikleri önemi kanıtlar niteliktedir (Çelebi, 2019, s. 86). Dolayısıyla misyonerliğin kendisi bir araç iken, misyoner dizgesinin en önemli aracı da eğitim kurumları olmuştur (Kocabaşoğlu, 1989, s. 24).

Osmanlı coğrafyasında kontrolsüz bir şekilde artan Amerikan Okulları ve misyonerlik faaliyetlerine yönelik Osmanlı Devleti tarafından bazı tedbirler alınmaya çalışılsa da uzun yıllar tam anlamıyla denetim sağlanamamıştır. Yabancı devletlere verilen imtiyazlar ve uzun bir dönem kanuni boşluklar nedeniyle bu kurumların kontrolsüz bırakılması, Amerikan Board misyonerleri tarafından açılan okulların büyük bir hızla yayılmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti tarafından verilen imtiyazlar başlangıçta olumlu gibi görünse de daha sonra verilen her imtiyaz misyonerlerin çalışma alanlarını ve etkinliklerini arttırmıştır. Böylelikle bir dereceye kadar imtiyazlar sayesinde dokunulmazlık diyebileceğimiz bir gücü elde etmiş olmaları sebebiyle Osmanlı Devleti tarafından alınan tedbir kararları pek uygulanılamamıştır (Halifeoğlu, 2007, s. 95).

Misyonerlerin bu süreçte kendi dil, din ve ideolojilerine göre eğitim kurumlarını yönetmeleri, bu kurumlardaki faaliyetlerin etkileri kadar eğitim kurumları aracılığıyla yerel halka yönelik yürütülen faaliyetler ve bu faaliyetlerin toplumsal etkilerine kadar uzanan geniş bir alana yayılmıştır (Ortaylı,1981; Kocabaşoğlu,1989; Haydaroğlu,1990; Özsoy, 1995; Ertuğrul,1998; Halidi & Ferruh,1998; Vahapoğlu,2005)

Amerikan Board Teşkilatı açısından önemli bir misyon üstlenen eğitim kurumları özellikle 19. yüzyılda yayıldığı Osmanlı topraklarında tüm faaliyetlerini okulları vasıtasıyla gerçekleştirmeye başlamıştır. Kayseri, Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi misyonerlik faaliyetlerinin yürütüldüğü önemli istasyon merkezlerinden biri olmuştur. Kayseri ve çevresinde yürütülen çalışmalar başlangıçta Kayseri merkez istasyonunda gerçekleştirilirken; buraya bağlı bir dış istasyon olarak kurulan Talas İstasyonu, bünyesindeki eğitim kurumlarında elde edilen başarılar sayesinde zamanla daha fazla önem kazanarak merkez istasyon Talas olmuştur (Kayseri Ansiklopedisi, 2015, s. 120). Bu tutum Amerikan misyonerlerinin faaliyetlerini yürütebilmek amacıyla eğitimi ve dolayısıyla okulları araç olarak kullandığını kanıtlar niteliktedir.

1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi

Türk Eğitim Tarihinde azınlık ve yabancı okullar, özellikle de Amerikan Okulları eğitim kurumlarımızı doğrudan veya dolaylı olarak etkilemesi bakımından önem taşımaktadır. Azınlık ve yabancı okulların oluşumunda büyük rolü olan misyonerlik faaliyetlerini inceleyen çalışmaların birçoğu eğitim kurumlarına ve politikalarına yoğunlaşmaktadır. Özellikle yabancı okulları inceleyen araştırmacılar azınlık ve yabancı okullar üzerinde yürütülen misyonerlik faaliyetlerini sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik açılardan değerlendirerek Türk toplumuna ve Türk Eğitim Tarihine etkilerini araştırmışlardır. Örneğin; Tozlu (1991), “Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar” adlı çalışmasında Amerikan Okullarının misyonerlik faaliyetleri ve siyasal etkilerini; Alan (2002), “Merzifon Anadolu Koleji ve Anadolu'daki Etkileri” adlı çalışmasında Amerikan misyonerlerinin bölgedeki kültürel ve siyasal etkilerini incelemiştir. Vahapoğlu (2005), “Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar” adlı çalışmasında azınlık ve yabancı okulları inceleyerek bu okulların Türk Eğitim Tarihindeki yerini ortaya koymuştur. Bazı çalışmalarda ise Osmanlı Devleti'nde yabancı ve azınlık okullarının hızla yayılımının etkisi olarak devleti zayıflatmaya ve parçalamaya

götüren sebepleri konu edinmektedir. Örneğin; Kocabaşoğlu (1989), “Anadolu’daki Amerika” adlı çalışmasında Amerikan Board belgelerine bağlı kalarak Anadolu’daki Amerikan misyonerlerinin faaliyetlerini incelemiş, Amerikan Okullarının azınlık isyanlarına destek veren eğitim kurumları olmasına vurgu yapmıştır. Haydaroğlu (1990), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar” adlı çalışmasında yabancı okullar üzerine yoğunlaşarak okulların Osmanlı toplum yapısına etkilerini siyasal olarak değerlendirmiştir. Ertuğrul (2005), “Kültürümüzü Etkileyen Okullar” adlı çalışmasında azınlık ve yabancı okulların siyasal, kültürel faaliyetlerini inceleyerek Osmanlı Devleti’ne verdiği olumsuz etkileri incelemiştir.

Bu çalışma azınlıklar ve yabancı devletler tarafından Osmanlı coğrafyasında kurulan gayrimüslim okulların oluşum ve gelişim sürecini irdeleyerek, bu okullar arasında etkileri ve sayıları nedeniyle önemli bir yere sahip olan Amerikan misyonerlerinin eğitim faaliyetlerini yürüttükleri eğitim yapılarına odaklanmıştır. Bu okulların geçmişe tanıklıklarıyla belli bir dönemi aydınlatması, anı değeri ve belge niteliği taşıması gibi nedenlerle kültürel miraslar kapsamında değerlendirilerek koruma politikaları geliştirilmelidir. Amerikan eğitim kurumları içinde önemli bir yeri olan Kayseri-Talas İstasyonuna bağlı olarak kurulan Talas Amerikan Okulları özgün niteliklerini bütün bir yerleşke olarak koruması sonucu çalışma kapsamında sınırlandırılarak, tarihsel dönüşümleri, yapısal analizleri ve koruma geliştirme önerileri yapılarak bilimsel literatüre eklenmesi hedeflenmiştir. Misyoner okullarına yönelik gerçekleştirilen mimari çalışmalarda (Acaralıoğlu,2014; Öztürk, 2019 ve Bozdağ, 2019) benzer yöntemler kullanılarak yapıların tarihsel süreç içerisinde oluşumu, dönüşümü, fiziksel çevresiyle birlikte incelenerek yapılara yönelik koruma önerileri sunulduğu gözlenmiştir.

Misyonerler tarafından Anadolu’da kurulan eğitim yapıları genellikle bulundukları bölgenin yerel malzemeleri ile kendi bilgi ve teknolojilerinin beraber kullanımı sonucu yapıldıkları dönemin üretim ve tasarım anlayışına bağlı özgün değerler sunmaktadır. Bu eğitim yapıları; özgün mimari biçimi, yapım tekniği ve estetik anlayışı ile hem inşa edildikleri bölgenin tarihini ve kültürünü yansıtmasının yanı sıra etkilemesi, hem de kendi sosyokültürel, ekonomik ve politik niteliklerini yansıtması gibi nedenlerle gelecek nesillere doğrudan bilgi aktaran değerler bütünüdür. Dolayısıyla bu yapılar kültürel varlık

kapsamında değerlendirilmeli, incelenmeli ve bu yapılar için koruma bilinci geliştirilmelidir.

Kayseri'nin Talas ilçesinde bulunan Amerikan Board Misyonerleri tarafından inşa edilen Talas Amerikan Okulları; misyoner eğitim yapılarının klasik izlerini taşıması, kent kimliğine katkısı, bulunduğu bölgenin ve döneminin mimari anlayışını yansıtmaması, yapım teknoloji ve malzemesi bakımından özgün değerler taşıması, tarihte sosyal yaşama konu olması, anı değeri ve bütünlüğünü koruyarak günümüze ulaşabilmiş nadir yapı gruplarından biri olması gibi sebepler nedeniyle bu çalışmanın araştırma konusu olarak seçilmiştir. Talas Amerikan Okulları üzerine yapıların çalışmaların büyük bir kısmı Amerikan misyonerlerinin Kayseri ve bölgesinde gerçekleştirdiği faaliyetler ve bu okulların oluşum ve gelişim sürecine yoğunlaşmıştır. Kendine özgü karakteristik yapısı olan Talas Amerikan Okullarına yönelik mimari alanda yapılan çalışmaların eksikliği veya yetersizliği nedeniyle bu çalışmanın literatüre eklenmesi ve gelecekte yapılacak diğer çalışmalara örnek teşkil etmesi hedeflenmiştir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Türk Eğitim Tarihinde belli bir dönem önemli role sahip olan Amerikan misyonerleri, Osmanlı Devleti topraklarında din, eğitim ve sağlık gibi alanlar başta olmak üzere uzun yıllar birçok faaliyet gerçekleştirmişlerdir. Özellikle 19. yüzyılda Osmanlı coğrafyasının her köşesine okulları vasıtasıyla yayılmayı başaran Amerikan Board misyonerlerinin, Osmanlı Devleti için zamanla önemli bir güç haline dönüşmesinin yanı sıra içinde bulunduğu yerleşimin toplumsal ve kültürel tarihinde önemli bir rol de üstlenmiştir. Bu nedenle simgesel değerler taşıyan kültür varlığı niteliğindeki Amerikan Okullarının mimari biçimlerinin, malzeme, yapım teknolojisi ve şekil bakımından taşıdığı değerlerin ve kentle olan ilişkisinin irdelenmesi gerekir. Bu çalışma misyoner yapılarının genel kurgusunu 19. yüzyıl sonunda Kayseri'de Talas ilçesinde kurulan Talas Amerikan Okulları örneğinde incelemeyi amaçlamıştır. Böylelikle Talas Amerikan Okulları Yerleşkelerinde bulunan yapı grupları üzerindeki değişim ve dönüşümler incelenerek mevcut durumunun belgelenmesi, tarihsel sürecinin araştırılması ve korunmasına yönelik müdahalelerin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Talas Amerikan Okulu yerleşkelerinde yer alan yapıların, Amerikan Board arşivlerinde bulunan belgeler, raporlar, mektuplar ve dijital kayıtlardan ulaşılan özgün ve mevcuttaki durumlarına göre tanımlanan yapısal iyileştirmeye yönelik koruma önerileri, yapıların özgün kimliğini koruyabilmesi ve sürekliliği açısından önem arz eder. Yapıların özgün veya benzer işlevlerine yakın kullanımına özen gösterilmesi sürdürülebilirliğin en önemli noktalarından biridir. Günümüzde farklı kurumlara devredilen bu yapıların restorasyon çalışmalarının birbirinden farklı eğilimler göstermemesi veya birbirine tamamen aykırı bir yaklaşımla değerlendirilmemesi için bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaları gerekir. Diğer yandan yerleşkede yer alan yapılardan bazısının yeniden işlevlendirilerek kullanılması, bazısının atıl vaziyette olması dolayısıyla yapıların bozulma sürecinin durdurulmasına, mekânsal özellik ve bütünlüğünü kaybetmeden korunmasına ve daha sağlıklı, konforlu koşullarda devam ettirilmesine yönelik öneriler vermeyi amaçlamıştır.

1.3. Çalışmanın Kapsam ve Yöntemi

Amerikan misyonerlik faaliyetleri alanında yapılan araştırmaların sayısında çokluk gözlense de konunun zaman ve mekân sınırlandırması açısından özellikle mimari alanda incelemeleri yüzeysel kalmıştır. Tez çalışması, literatürdeki bu boşluğu doldurmayı hedefleyerek Osmanlı coğrafyasında faaliyet gösteren Amerikan misyonerlerinin eğitim faaliyetleri kapsamında oluşturduğu okullardan Kayseri-Talas İstasyonunda kurulan Talas Amerikan Okulları ile sınırlandırmıştır. Çalışmanın Talas Amerikan Okulları ile sınırlandırılmasının temel sebeplerinden biri kurulduğu tarihte Kayseri İstasyonuna bağlı bir dış istasyon olmasına rağmen Talas Amerikan Okullarında elde edilen faaliyetlerin başarısı sonucunda Talas İstasyonunun önemli bir istasyon merkezi haline dönüşmesi ve uzun yıllar faaliyetlerin bu istasyondan yürütülmesidir. İkinci önemli unsur ise Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye Devleti'nin yaptırımları sonucunda kapanan veya kapatılan birçok yabancı okulun içinden Talas Amerikan Okullarının yeniden açılarak uzun yıllar faaliyet göstermesidir. Bir diğer önemli etken ise Talas Amerikan Okullarının kapatıldığı dönemden günümüze kadar karakteristik yapısının bozulmamış ve bir yerleşke olarak mimari bütünlüğünü korumuş olması nedeniyle yapısal anlamda incelenmesinin önem arz etmesidir.

Bu doğrultuda çalışma kapsamında Talas Amerikan Okulları kuruluşundan günümüze kadar olan süreç içinde değişim ve dönüşümleri tarihsel bütünlük içinde incelenmektedir. Öncelikle Türk Eğitim Tarihinde Amerikan Misyoner Okullarının oluşum sürecini araştırabilmek için azınlık ve yabancı kavramları, azınlık ve yabancı okulların oluşum ve gelişim süreci ile hukuki düzenlemeler sonucunda bu kurumların tavırları, Osmanlı Devleti tarafından tanınan hak ve imtiyazlar, gayrimüslimlerin faydalandıkları kanuni boşluklar, bu kurumların eğitim tarihimize etkileri araştırılmaktadır. Özellikle Amerikan misyonerlerinin Osmanlı topraklarında oluşumu, gelişimi ve teşkilatlanması, Kayseri-Talas bölgesinde eğitim faaliyetleri kapsamında oluşturduğu Amerikan Okullarının tarihçesi verilmektedir. Çalışmanın son bölümünde ise Amerikan Okullarının yapısal analizi ve tarihsel süreç içindeki dönüşümleri incelenerek, yerleşkedeki yapılara yönelik koruma geliştirme önerileri yapılmaktadır.

Araştırma kapsamında tarihte ve günümüzde var olan mevcut haliyle tanımlamayı amaçlayan bir araştırma yaklaşımı olan tarama modeli kullanılmıştır. Konu ile alakalı verilmek istenen bilgiler; tarihsel bütünlük içinde kendi koşullarına göre, tarafsız, değişkenleri değiştirme veya etkileme çabası göstermeden olduğu gibi tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu araştırma yaklaşımına göre incelemeler için çeşitli yazılı belgelere, dijital kaynaklara, arşiv belgelerine, raporlara, konuyla ilgili tezlere, sempozyum kayıtlarına, araştırma makalelerine ve kitaplara başvurulmuştur. Çalışmanın özgün bölümü olarak nitelendirilen Talas Amerikan Okulları'yla ilgili tarihsel bilgi ve eski fotoğraflarına ulaşabilmek için ise öncelikle Amerikan Board arşiv kayıtlarına, raporlara, dijital materyallerine başvurularak birincil veri kaynaklardan yararlanılmıştır. Okul yapılarının değişim ve dönüşümlerini irdeleyebilmek için farklı dönemlere ait fotoğraflar Amerikan Board arşivleri, SALT Araştırma koleksiyonu, Talas Belediyesi ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nde bulunan arşiv kayıtları, eski mezunların oluşturduğu dijital platform kayıtlarından yararlanılmıştır. Okulun eğitim sistemi ve genel işleyişi ile alakalı bilgiler toplayabilmek için mezuniyet yıllıkları ve mezun öğrencilerin röportaj kayıtları incelenmiştir. Talas Amerikan Okullarında bulunan yapıların mimari çizimleri için; Talas Erkek ve Kız Okulunun ayrı yerleşkelerde bulunması ve farklı kurumlara devredilmiş olması sebebiyle; Erkek Okulu Yerleşkesinde yer alan yapıların çizim detayları için Kayseri Büyükşehir Belediyesi arşivinde bulunan BEL-MA Mimarlık tarafından gerçekleştirilen 2017 yılı restorasyon projesi; Talas Amerikan Kız Okulu yerleşkesinde bulunan yapılar için ise Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr.

Hale Kozlu'nun "Osmanlı Dönemi'nden Günümüze Talas Amerikan Koleji Eğitim ve Konaklama Binalarının Dönüşüm Süreci" adlı makalesinde yer alan çizimler kullanılmıştır.

2. TÜRK EĞİTİM TARİHİNDE AZINLIK VE YABANCI OKULLAR

Türk ve Dünya tarihi açısından önemli bir konuma sahip Osmanlı Devleti'nin toprak ve nüfus bakımından genişlemesi heterojen bir ülke haline dönüşmesine sebep olmuştur. Hâkim olduğu sınırlar içerisinde halkın büyük bir çoğunluğunu Müslümanlar oluştururken, tüm nüfusun üçte biri azınlık ve yabancıların oluşturduğu gayrimüslim topluluklardan meydana gelmiştir (Akçura, 2016, s. 3). Nitekim İstanbul'un fethi ile Osmanlı Devleti; Latinler, Ortodoks Rum Kilisesi'ne bağlı Rumlar, Gregoryen Kilisesi'ne bağlı Ermeniler ve Yahudiler olmak üzere dört önemli toplulukla karşılaşmıştır (Haydaroğlu, 1990, s. 5). Osmanlı Devleti fetih sonrası yeni bir yapılandırma ile millet sistemi¹ oluşturarak, bünyesinde bulunan toplulukları etnik kökenleri yerine din ve mezhep esasına göre Rum milleti, Yahudi milleti, Ermeni milleti gibi "millet" kabul etmiştir. 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarında yaşayan yabancılar da millet sistemi içindeki yerini almıştır (Tablo 2.1.) (Eryılmaz, 1996, s. 68-75).

Tablo 2.1. 18. Yüzyılda Osmanlı Toplum Yapısı (Ertuğrul, 1998, s. 50)

OSMANLI TOPLUM YAPISI		
Müslümanlar	Gayrimüslimler	
1. Türkler	1. Azınlıklar	2. Yabancılar
2. Araplar	a. Rumlar	a. Hristiyan Misyonerler
3. Arnavutlar	b. Ermeniler	b. Çeşitli nedenlerle gelen yabancılar
4. Acemler	c. Yahudiler	
5. Çerkesler	d. Yerli Hristiyanlar	
6. Boşnaklar	-Nastüriler	
7. Kürtler vs.	-Melkitler	
	-Yakubi Süryaniler	
	-Mandeiler vs.	

¹ İslâm devletinin temel esaslarından biri olarak ortaya çıkan ve "ümme" anlayışına dayanan bu sistemi geliştiren ve en iyi şekilde uygulayan Osmanlılar olmuştur. Osmanlılar, daha önceki Türk-İslâm devletlerinden devraldıkları bu sistemi geliştirerek fethettikleri ülkelerde yaşayan gayrimüslim topluluklara, kendi kendilerini idare edebilmelerini sağlayacak bazı haklar tanıdılar. Osmanlı Devleti'ni bu sistemi uygulamaya iten nedenlerin başında İslâm hukukunu benimsemeleri gelmekteyken asıl önemli sebeplerden biri de iktisadi ve ticari değişimlerdir (Toros, 1985, s. 1009).

Osmanlı toplumundaki azınlık kavramı oldukça eski bir kavram olmasına rağmen hukuki olarak azınlıklar hakkında üzerinde anlaşılmış ortak resmi bir tanım bulunmamaktadır. Türkçe sözlükte azınlık, *“bir toplulukta herhangi bir nitelik bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanla, çoğunluk karşısı, ekalliyet”* şeklinde tanımlanmaktadır. Uluslararası alanda en çok kullanılan azınlık kavramı ise BM Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu Raportörü Francesco Capatorti' nin Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesine dair hazırladığı rapordaki ölçütlere göre;

“Azınlık, bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak az olan, egemen konumda bulunmayan, o devletin vatandaşı olan üyeleri, nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip olan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumaya yönelik üstü örtülü de olsa bir dayanışma duygusu gösteren topluluktur.” (Tunç, 2004, s. 5-7) olarak tanımlanmaktadır.

Türk toplumunda azınlık kavramı insan ayrımı olmaksızın kimliği ve adı azınlık olsa da yaşantısı ve hakları bakımından Müslüman halktan pek farklı olmayan toplulukları ifade etmektedir (Öztuna, 1983, s. 266). Bunun temel sebebi Osmanlı Devleti'nin şer-i ve örfi hukuk sistemleri içerisinde bünyesindeki gayrimüslimleri millet sistemine göre tanzim etmesidir (Güler, 2003, s. 9). Farklı milletleri bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti millet sistemine göre bu toplulukları etnik kökenleri ile anmayıp dini ve mezhebi anlamda millet olarak tanımıştır. Nitekim İstanbul'un fethinden sonra azınlıklara millet denilerek, Tanzimat'a kadar ayrı hukuk düzeninde Müslümanlarla yan yana yaşamaları sağlanmıştır. Tanzimat'la birlikte bu hukuki ayrım da ortadan kaldırılarak Osmanlı bünyesinde bulunan her tebaa eşit seviyede hukuk düzenine sahip olmuştur (Bozkurt, 1996, s. 8). Osmanlı döneminde milliyet esasına dayanan azınlık nüfusunun çoğunluğunu Rum, Ermeni ve Yahudi toplulukları oluşturmaktadır. Bu nedenle Osmanlıda bulunan azınlık okulları bahsinde Rum, Ermeni ve Yahudi okulları kastedilmektedir (Koçu, 1934, s. 410-413; Ertuğrul, 1998, s. 25).

Yabancı kavramı ise en yalın haliyle bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan kimse şeklinde tanımlanırken, Devletler Hukuku Enstitüsü'nün tarifine göre; *“geçici veya yerleşik, mülteci veya kendi istekleri ile gelmelerine bakılmaksızın, ülkesinde bulunduğu devletin vatandaşlık hakkına tabii olmayan kimse”* olarak tanımlanır (Çelikel & Öztekin, 2016, s. 46). Sosyoloji bilimi bakımından yabancı, toplumun kültürüne yabancı onun

dilini bilmeyen ve o toplumun dışında bulunan kimse iken; hukuk açısından bir devletin sınırları içinde o devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan, toplumun kültürüne ve diline yabancı gerçek veya hükmi şahıs anlamındadır (Ülken, 1969, s. 319).

Türk toplumunda yabancı kavramı ise Osmanlı döneminde Tanzimat öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı şekilde incelenmektedir. Tanzimat öncesi dönemde yabancı kelimesi harbi olarak adlandırılan gayrimüslimler anlaşılmakla birlikte gayrimüslim hukukundan bahsedilmektedir. Yabancı kelimesi aslında Osmanlı hukukunda Tanzimat sonrası ortaya çıkmış ve kişilerin Müslüman olup olmadığına bakılmaksızın Osmanlı tebaasından olmayan herkes için yabancı yahut ecnebi sözcüğü kullanılmıştır. Yabancıların varlıklarını hukuki bir zemine oturtma ihtiyacı doğrultusunda da yabancılar hukuku doğmuştur (Cin & Akgündüz, 1989, s. 314-319). Yabancılar hukuku bir devletin ülkeye gelen yabancılar için uyguladığı kanunların oluşturduğu hukuki çerçeveyi çizmektedir. Yani bir ülkede bulunan yabancıların hak ve vazife bakımından tabi bulunduğu hukuki durumunu anlatmaktadır. Osmanlı Devleti'nde yabancılarla ilgili hukuki düzenlemelerin temelini kapitülasyonlarla verilen adli, idari, ekonomik imtiyazlar oluşturmuştur (Ertuğrul, 1998, s. 27). Yabancılar hukuku genel anlamda mütekabiliyet esasına dayandırılarak yabancılar uygulanacak olan hukuk kuralları vatandaşı olduğu ülkeye göre devletler tarafından tarif edilmiş sözleşmeler çerçevesinde oluşturulmuştur (Türk Hukuk Kurumu, 1991, s. 79).

Osmanlı toplumunda yer alan çeşitli millet ve dinlerden azınlık ve yabancıların oluşturduğu gayrimüslim topluluklar yüzyıllar boyunca barış ve adalet içinde yaşamışlardır. Osmanlı Devleti tarafından gayrimüslimlerin dinleriyle ilgili meseleler kendi cemaat liderlerine bırakılarak ayinlerin düzenlenmesi, din adamlarının seçilmesi, ibadet yerlerinin gelir giderleri, çocukların eğitimi gibi konular iç işlerinden kabul edilerek uzun yıllar karışılmamıştır (Reşit, 1933, s. 10). Bunun en önemli sebeplerini Osmanlı devlet yönetimindeki tebaa anlayışı ile gayrimüslimlere tanınan hak ve imtiyazlar oluşturmaktadır (Tunç, 2004, s. 35). Nitekim tüm bu faktörler gayrimüslim toplulukların eğitim alanında çalışmalarını destekleyerek azınlık ve yabancı okulların oluşumunu ve yayılımını kolaylaştırmıştır.

2.1. Azınlık ve Yabancılar Tanınan Hakların Eğitim Alanına Etkisi

Osmanlı Devleti tarafından azınlık ve yabancılar tanınan hak ve imtiyazlar, azınlık ve yabancı okulların oluşumunu ve yayılımını kolaylaştıran en temel etkidir. Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan bu unsurlara izlediği politikalar çerçevesinde geniş haklar vermiştir. Özellikle Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethi ile karşılaştığı yeni topluluklara aldığı vergiler dâhilinde yeni hak ve imtiyazlar tanımıştır. Bunlardan ilki kuşatma sonrası Galata şehrini Osmanlı yönetimine teslim eden Latinlere verdiği Galata Ahitnamesidir. Fatih Sultan Mehmet'in Galatalılara verdiği ahitname ile Galata halkına can ve mal güvencesinin yanında bir takım dini ve idari imtiyazlar verilmiştir. Ahitnameye göre halk ibadetlerini eskiden olduğu gibi yerine getirebilecek, kiliseleri camiye dönüştürülmeyecek ve dinde zorlama olmayacaktır. Fatih Sultan Mehmet'in buradaki gayesi; gayrimüslim toplulukların İstanbul dışındaki merkezlerini İstanbul'a getirerek, Avrupa ile siyasi ve hissi bağlarını kesip imparatorluk bünyesine dâhil edebilmektir. Dillerini ve adetlerini sürdürebilmek için kendilerine yardımcı kişilerin yetiştirilmesi gerektiğini savunan Latinler, önceleri din adamı yetiştiren seminer şeklinde açtıkları okulları daha sonra eğitim öğretim veren kurumlara dönüşmüştür. Böylelikle ahitnamede sayılan hakların birçoğu Osmanlı hâkimiyetinde bulunan diğer gayrimüslim gruplara da aynen verilmiştir (Haydaroglu, 1990, s. 5-6).

İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı bünyesine dâhil olan bir diğer topluluk Rumlardır. Fatih Sultan Mehmet Rumları yeniden teşkilatlandırarak boş olan Patriklik makamına yeni bir patrik seçilmesini istemesi ve İstanbul Rum Patrikhanesini tüm Hristiyanların lideri olarak tanınması Rumlara verdiği en büyük imtiyazlardan biri olmuştur (Kocabaş, 1984, s. 20). Patrikhaneye vermiş olduğu geniş haklar sayesinde Rum toplumu patrikhane denetiminde dinle ilgili müesseselerini, mahkemelerini, mahalli idarelerini, vergi toplama düzenlerini ve her türlü eğitim kurumlarını kendileri yönetmişlerdir (Mimiroğlu, 1995, s. 4312; Ertuğrul, 1998, s. 61). Rum halkına verilen bu imtiyazlardan yararlanan diğer milletler Yahudiler ve Ermenilerdir. Fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in, Mora'daki Yahudileri İstanbul'a davet ederek bir Yahudi lideri hahambaşı olarak tayin etmesi ile İstanbul'daki Hahamhane önem kazanarak bir süre sonra Osmanlıdaki bütün Yahudilerin idare merkezine dönüşmüştür (Ercan, 1983, s. 1135). Böylelikle Yahudiler de kendilerini yönetebilecek, kültür ve geleneklerini devam ettirebilecek, havra ve okullarını açabilecek geniş hak ve imkânlarla kavuşmuştur.

Türklerin Malazgirt Meydan Savaşını kazanmasından itibaren Anadolu’da Türk hâkimiyetinde yaşayan Ermeniler de İstanbul’un fethiyle geniş haklara kavuşan milletlerden biridir. Fetih sonrası diğer gayrimüslimlere benzer bir politika uygulanarak, Bursa’da yaşayan Ermeni aileleri İstanbul’a getirilip burada bir Ermeni Patrikhanesi kurulmuştur (Ercan, 1983, s. 1134). Dolayısıyla Ermeniler de tıpkı diğer azınlıklar gibi kendi kiliselerini ve okullarını açarak kültürlerini ve dillerini yeniden canlandırmışlardır. Osmanlının azınlıklara tanıdığı hak ve imtiyazları kendi çıkarlarına uygun şekilde yorumlayıp kullanan yabancılar da kendi dillerinde ayin yapabilme, gelenek görenekleri doğrultusunda hayatlarını sürdürebilme, dini amaçlı eğitim verebilme gibi haklardan faydalanmışlardır. Yabancı devletlerin suiistimali sonucu verilen imtiyazlar zamanla bir hak olmuş ve çeşitli konularda şekillenmiştir. Önceleri ticaret yapabilme izninin yanı sıra ayinlerini ve gelenek göreneklerini kendi çizgilerinde sürdürebilme yetkileri varken bu zincirleme ilişkiler sonucu eğitim çalışmalarında dini niteliği ağır basan cemaat okullarına Elçilik Okulları eklenmiş ve zamanla eğitim öğretim kurumuna dönüşerek Yabancı Okul kavramı doğmuştur (Haydaroğlu, 1990, s. 10).

Gayrimüslim toplulukların Osmanlı Devleti’nden elde ettikleri başka önemli haklar Tanzimat Fermanı ile gelmiştir. Yönetimin yeniden düzenlenmesi ve azınlıklara daha geniş haklar verilmesi anlamı taşıyan Tanzimat Fermanı ile Müslim ve gayrimüslim halklar eşit tutulmuştur. Verilen hakların yetersizliğini savunan azınlıklar, daha fazla hak elde edebilmek için yabancı devletlerin desteğiyle Osmanlı Devleti’ne baskı yapmışlardır. Dolayısıyla Tanzimat Fermanı yabancıların Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmasına neden olacak bir kapı aralamıştır. Fermanda açıkça belirtilmemiş hükümler baskıların bir iç kargaşaya yol açmaması sebebiyle Hristiyan ve Müslüman tebaanın din, mezhep ve siyasi haklar açısından eşit kabul edildiği yeni bir reform projesi hazırlanarak Islahat Fermanı adıyla ilan edilmiştir. Özellikle gayrimüslimlere yeni haklar tanıyan Islahat Fermanında yer alan hükümler, gayrimüslim topluluklara kültür bağımsızlığı, okul açma hakkı ve Türk okullarına giriş serbestiyeti gibi haklar tanınması sebebiyle eğitim boyutunda ilerlemelerini kolaylaştıran önemli unsurlardan biri olmuştur (Ertuğrul, 1998, s. 83-85).

Tanzimat ile başlayan modernleşme sürecinin bir diğer ürünü de Osmanlı tarihinin ilk yazılı anayasası kabul edilen Kanun-i Esasi’dir. Kanun-i Esasi, “Tebaa-i Devlet-i Osmaniye’nin Hukuk-ı Umumiyesi” başlığı altında 8. maddeden 26. maddeye kadar

azınlık haklarını kapsayan ve Osmanlı Devleti'nin bünyesinde bulunan her milletin Osmanlı kabul edilmesi, hak ve vazife bakımından kanun önünde eşit olması, bireysel özgürlüklerin güvence altına alınması, Osmanlı coğrafyasında tanınan bütün dinler serbest ve muhtelif cemaatlere verilmiş mezhep imtiyazların devletin himayesinde bulunması, eğitim ve öğretim serbestliğine temellenen hükümler içermektedir (Dere, 2008, s. 25). Osmanlı Devleti tarafından azınlık ve yabancılara tanınan bu hak ve imtiyazların hazırladığı zemin gayrimüslim okulların gelişimini desteklemiştir.

Osmanlı coğrafyasında yabancı okulların oluşumu ise kapitülasyonlarla verilen haklar doğrultusunda şekillenmiştir. Kapitülasyon, "bir devletin yabancı bir devlet vatandaşlarına tanıdığı ayrıcalık ve kolaylıklar bütünü" şeklinde tarif edilmiştir (Göğer, 1979, s. 10). Bir misyon veya ticaret gibi amaçlarla Osmanlı topraklarına gelen ve burada yaşayan yabancılara Osmanlı Devleti'nin sağladığı ayrıcalıklar ilk defa kapitülasyonlarla gündeme gelmiştir. Önceleri Osmanlı Devleti'nde ticari faaliyetlerde bulunmak isteyen yabancı devletlere verilen birtakım ticari hakları içeren kapitülasyonlar, İmparatorluğun ilerleyen yıllarında özellikle din ve ayin serbestliği ile yabancı devletler tarafından genişletilmiştir. İstanbul'un fethi ile başlayan imtiyazlar Birinci Meşrutiyete kadar sürerek tüm Avrupa devletini içine almıştır. Başlarda ticari kaygılarla yabancı devletlere verilen kapitülasyonlar, zamanla Osmanlı ülkesinde bulunan yabancı devlet vatandaşlarını kişisel, ekonomik, adli ve idari alanlarda birçok yönetsel ayrıcalıklara kavuşturmuştur. Böylelikle yabancılara can ve mal güvenliğinin korunması, ikamet edinme, dini ibadetlerini yapabilme gibi temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alan temel hakların yanı sıra kendi postanelerini, hastanelerini ve okullarını açma ve işletme gibi haklar verilmiştir (Altuğ, 1968, s. 62). Osmanlı Devleti'nde yabancı okulların açılması ve işletilmesi konusunda herhangi bir resmi kapitülasyon hükmü bulunmamasına rağmen kapitülasyonların eğitim konusuna önemli etkileri olmuştur. Kapitülasyonlarla verilen imtiyazlar neticesinde Osmanlı Devleti'nde açılan yabancı okulların sayısı giderek artmıştır. Örneğin Fransızlar 1902-1925 arasında 72, İtalyanlar 1904-1924 arasında 24, Almanlar ve Avusturyalılar ise 1910-1917 arası 7'şer okul açmıştır. 1917 verilerine göre İngilizler' in sadece İstanbul'da açmış olduğu okul sayısı 83'ü bulmuştur. Osmanlı topraklarında en fazla okul açan Amerikalıların okul sayısı ise 1845-1904 yılları arasında 7'den 465'e kadar yükselmiştir (Haydaroğlu, 1990, s. 93).

2.2. Misyonerlik Faaliyetlerinin Eğitim Alanına Etkisi

Türk Eğitim Tarihinde geniş bir yer tutan azınlık ve yabancı okulların oluşumunu ve yayılmasını kolaylaştıran etkenler arasında gayrimüslimlere tanınan hak ve imtiyazların oluşturduğu eğitim ve öğretimde serbestlik hakkından sonra en etkin faktör yabancı devletler tarafından desteklenen misyonerler ile misyonerlik faaliyetleri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin hem azınlıklara verdiği ayrıcalıklar hem de yabancılara sağlanan kapitülasyonlar, yabancı devletlerin imparatorluk topraklarına misyonerlerini göndermesini kolaylaştırmıştır. Kelime anlamı da göndermek olan misyon, önceleri sadece Hristiyan inanişını vaaz etmek ve ayinleri yönetmek yetkisiyle donatılmış din adamlarının başka yerlere gönderilmesi anlamında kullanılmıştır. Misyonu tamamlamak üzere özel olarak görevlendirilmiş kişilere de misyoner denilmiştir. Zamanla bu tanım genişleyerek; farklı amaçlarla yetkilendirilmiş misyonerlerin yabancı bir ülkeye gönderilmesine misyon denmiştir (Kocabaşoğlu, 1989, s. 14). Önceleri gerçekleştirilen misyonerlik faaliyetleri; Hristiyan olmayan toplulukları bu dine davet etmek, İncil'i öğretmek ve kendi mezheplerine insan kazandırarak güçlü bir Hristiyan topluluğu oluşturmak gibi dini amaçlı olmasına rağmen; ilerleyen süreçte siyasi, ekonomik, sosyal ve idari pek çok amacı da bünyesinde taşıdığı görülmüştür (Sezer, 1999, s. 171). Özellikle 19. yüzyılda batının sömürgeci zihniyeti ile birleşince dünyanın hemen her yerinde misyonerler faaliyet göstermeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin jeopolitik ve jeostratejik açıdan dünyanın önemli bölgesinde yer alması, Hristiyanların kutsal kabul ettikleri Kudüs gibi yerlerin Osmanlı topraklarında bulunması, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olması gibi nedenler misyonerlik faaliyet alanları içinde Türk hâkimiyetindeki bölgeleri önemli kılmıştır (Vahapoğlu, 2005, s. 33).

Dini ve mezhebi gayelerle gelen misyonerler ait oldukları ülkelere Osmanlı topraklarına yeni nüfuz alanları oluşturmak için çalışmalar yapmışlardır. Osmanlı Devleti'nin çok dinli ve etnik kökenli yapısının misyonerlik faaliyetlerine uygun niteliklere sahip olması, azınlıklara tanıdığı geniş haklar ile yabancılara verilen kapitülasyonlarla bu faaliyetlere geniş fırsatlar vermesi misyonerlik faaliyetlerinin hız kazanmasını sağlamıştır (Sezer, 1999, s. 172). Nitekim Osmanlı topraklarında çok sayıda okul, yetimhane, fakirhane, sağlık ve bakımevleri gibi kurumlar oluşturmuşlar ve faaliyet alanları içinde her zaman eğitim çalışmaları önem arz etmiştir. Osmanlı coğrafyasında yoğun bir şekilde faaliyet gösteren misyoner teşkilatlarından biri olan Katolik örgütlerine

ait misyonerlerin faaliyet alanları sağlık, sosyal hizmetler ve özellikle eğitim alanında gerçekleştirilmiştir (Tablo 2.2.).

Tablo 2.2. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Faaliyet Gösteren Bazı Katolik Misyonerler ve Faaliyet Alanları* (Polvan, 1952; Ertuğrul, 1998, s.68)

Katolik Misyonerler	Yürüttüğü Faaliyet Alanları
Fransiscain Rahipleri	Kilise ve Okul (St. Antoine de Padoue Kilisesi, St. Antoine Okulu)
Dominicain Rahipleri	Kilise ve Okul (St. Paul, St. Pierre Kiliseleri)
Jesuite Rahipleri	Dil Okulu ve Kolejleri
Lazerist Rahipleri	Sosyal ve hayır kurumları, Okullar (St. Joseph Koleji, Notre Dame de Sion Kız Okulu)
Gürcü Katolik Rahip ve Rahibeleri	Okul
Congregation	İtalyan Okulları
Assomption Rahipleri	Fakir ve kimsesizlere yardım, İlkokul, Sanat Okulu, Fransızca Öğretmenliği Okul Kuruculuğu

Osmanlı coğrafyasında hem Katolik misyonerlerin faaliyetlerindeki artışa engel olmak hem de devletin siyasi ve ekonomik imkânlarından faydalanmak için Protestan misyonerler de Osmanlı topraklarında çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Protestan misyoner teşkilatları içinde hem maddi gücü ve teşkilat yapısının büyüklüğü bakımından hem de Osmanlı Devleti'nde faaliyette bulunan misyoner teşkilatları içinde en etkili; American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM), kısaca Amerikan Board isimli Amerikan misyoner örgütü olmuştur. Bu örgüt 1830 yılından itibaren Osmanlı ülkesinin birçok bölgesine misyonerlerini göndermiştir (Demir, 2012, s. 1406). Amerikan Board misyonerlerinin amaçları diğer misyoner teşkilatları gibi başlangıçta Hristiyanlık dinini yaymak, İncil'i öğretmek ve kendi mezheplerinden olmayanları o mezhebe çevirmek amacıyla şekillenirken; sonrasında faaliyet alanları ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları olan bir tür nüfuz etme işleviyle çeşitlilik göstermiştir (Kocabaşoğlu, 1989, s. 14). Bu doğrultuda Osmanlı topraklarında öncelikle Pazar Okulları² açarak hem

²Pazar Okulu; Amerika eğitim sisteminde okula gidemeyecek vaziyetteki çocuklara okuma yazma ve dini bilgiler öğretilmesini amaçlayan, kiliseden bağımsız ücretli öğretmenlerin görev yaptığı kurumlardır. Osmanlı topraklarında açılan Pazar okulları ise kilisede veya kilise yakınlarında okuldan ziyade kurs niteliğinde her yaştan insana vaaz verilip İncil öğretilen bir kurumdur (The Missionary Herald, Report of the Station at Jerusalem for 1838, Vol. 34, 1838, s. 423).

halka hem de diğer Hristiyan azınlıklara dini çalışmalar yapmışlardır. Ardından Anadolu'nun birçok bölgesinde common schools³, kreş, ilkokul, yüksekokul⁴, kolej⁵, ilahiyat okulları ve yabancı dil kursu gibi kurumlar açmışlardır. Okul ve eğitim, Amerikan misyoner örgütünün en fazla önem verilen ve başka ülkelerin misyoner örgütleri karşısında rekabet gücü en yüksek olan kurumu olmuştur. Amerikalı misyonerlerin faaliyet gösterdikleri dönemde eğitime karşı oluşan büyük istek ve talep, bir başka deyişle ülkenin Avrupa ve belirli ölçülerde Amerikan kapitalizmine açılmasıyla, bunun iç bünyede meydana getirdiği değişikliklerdir. Bu olguyu Amerikalı misyonerler görmekte gecikmediler ve ilkokuldan yüksekokula kademelendirilmiş bir eğitim dizgesi kurdular (Esenkal, 2007, s. 111). Ayrıca yerel halktan ulaşabildikleri her kesime İncil'in tercümelerini dağıtarak dini öğretiler yapmanın yanı sıra okuma yazma seferberliği, kadınlara yönelik kişisel gelişim ve çocuk yetiştirme gibi toplumsal eğitimler ile yetişkin insan eğitimine de yön vererek nüfuz ettikleri kitleyi artırmışlardır. Anadolu'nun birçok yerinde tıpkı açtıkları okullar gibi çok sayıda dispanser ve hastane kurarak halka hizmet vermenin yanı sıra temel temizlik kuralları ve basit tedavi yöntemleri gibi sağlık alanında da eğitimler vermişlerdir. Böylelikle eğitim faaliyetleri yalnızca okul çatısı altında genç nesillere değil, ulaşabildikleri her kesime gerçekleşmiştir. Kısaca misyonerler eğitim faaliyetleri kapsamında oluşturdukları okullar aracılığıyla hem genç nesilleri kendi kültür ve dillerinde şekillendirirken hem de zamanla yerel halka nüfuz ederek Osmanlı toplumunda yer edinmişlerdir.

2.3. Azınlık ve Yabancı Okullar

Çok dinli ve çok milletli devlet özelliğine sahip Osmanlı Devleti döneminde eğitim tarihinde her tebaanın eğitim öğretim kurumları farklılık göstermiştir. Türk ve Müslüman tebaaya yönelik sıbyan okulları ile medreseler gibi klasik öğretim kurumları ve 18.

³Common Schools, okuma, yazma ve diğer başlangıç derslerinin verildiği bu okul türü her istasyon ve dış istasyonda kurulan mahalle okullarıdır. İncil'i okuyabilecek seviyeye getirmek, her çocuğa ulaşabilmek ve başarılı çocukları üst basamak kurumlara yönlendirmek gibi amaçlar taşımıştır (Bliss, 1888, s. 297).

⁴Yüksekokul, günümüzdeki ortaokula denk mahalle okulundan sonra kolejlere veya ilahiyat okuluna yönlendirilmek amacıyla hem kızlar hem de erkekler için ayrı ayrı açılan kurumlardır (The Missionary Herald, 1870, s. 145).

⁵Kolej, Protestanlığı kabul etmemiş yahut din adamı olmak istemeyen gençleri değişik meslek dallarına yönelik yetiştirmek amacıyla açılan kurumlardır (The Missionary Herald, 1825, s. 131).

yüzyılda artan modern eğitim kurumları⁶ varken; Rum, Ermeni ve Yahudi milletlerinin kendilerine ait azınlık okulları faaliyet göstermiştir. Ayrıca azınlıklara tanınan serbestiye ve kapitülasyonlardan yararlanan yabancı devletlerin, özellikle 19. yüzyılın ortalarında artan eğitim faaliyetleri sonucu hızla çoğalan yabancı eğitim kurumları da eğitim tarihimizde yerini almıştır (Sezer, 1994, s. 10).

Osmanlı Devleti'nde bulunan azınlık ve yabancıların eğitim sistemi önceleri sadece kilise bünyesinde kurulan Ruhban Okulu niteliğinde küçük birimler olarak görülürken, zamanla birer eğitim öğretim kurumuna dönüşmüştür (Haydaroğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar, 1990, s. 10). Özellikle Tanzimat'la birlikte çoğalan bu okullarla ilgili genel eğitim yönetmeliği olan 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 'ne kadar herhangi bir düzenlemenin yapılmamış olması bu okulların yaygınlaşmasında önemli bir etken olmuştur (Vahapoğlu, 2005, s. 105). Okulların sayısındaki artış zaman zaman kontrol altına alınmaya çalışılsa da cumhuriyetin ilanına kadar hızla devam etmiş ve ancak yeni Türkiye Devleti kurulunca bu kurumlar tamamen devlet kontrolüne geçmiştir (Tablo 2.3.).

Tablo 2.3. Cumhuriyetin İlanından Önce Azınlık ve Yabancı Okulların Sayısal Durumları (Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi (2), İletişim Yayınları, Ertuğrul, 1998, s. 107)

	Azınlık Okulları	Yabancı Okullar	Toplam
Okul Sayısı	667	715	1382
Öğretmen Sayısı	1260	1300	2560
Öğrenci Sayısı	74000	96000	170000

Cumhuriyetin ilanından önce azınlık ve yabancı okulların sayısal durumlarını içeren tablodaki verilerden; ortalama bir azınlık okulu iki misyoner öğretmen

⁶ Tanzimat döneminde genel bir eğitim reformuna doğru bazı önemli adımlar atıldı. Medrese gibi dini eğitim kurumlarını kendi haline bırakan ve eğitimi bunun dışında yeniden örgütleyen Tanzimat yönetiminin ilk önemli uygulaması ortaöğretim düzeyinde bir 'rüşdiye' modelini geliştirip, yaygınlaştırmasıdır. 1838'de başlatılan rüştiyeler programını yüzyılın ikinci yarısında bazı meslek okulları ve "usul-i cedid" üzere öğretim yapan 'mekteb-i iptidai' ler izledi. 1869 Maarif Nizamnamesine göre "köylerde ve mahallelerde sıbyan (iptidai), beş yüz evli kasabalarda rüşdiye, bin evli kasabalarda idadi ve vilayet merkezlerinde sultanî kurulması..." öngörülmüştü (Batur, 1985, s. 1057).

sorumluluğunda yaklaşık 110 öğrenciye eğitim verirken, yabancı okullarda iki misyoner öğretmenin yaklaşık 125 öğrenciye eğitim verdiği anlaşılmaktadır.

2.3.1. Azınlık Okulları

Osmanlı bünyesinde yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudi gibi topluluklarla; Katolik, Protestan ve Ortodoks mezhebine mensup Hristiyanların kendi cemaatlerine bağlı açtıkları eğitim ve öğretim kurumları azınlık okullarını oluşturmuştur (Ertuğrul, 1998, s. 117).

Osmanlı Devleti'nin İslam hukuku çerçevesinde azınlık tebaaya tanıdığı kişilere istedikleri dine inanma, seçtikleri dinin kurallarını rahatça uygulayabilme, bu konuda eğitim alma ve eğitme, aynı zamanda sosyal hayatlarına yön verecek ahlaki, hukuki ve sosyal kuralları sağlayacak sivil örgütlenme hakları tanımıştır. Bu doğrultuda azınlıklar mensup oldukları cemaatlere bağlı olarak kendi din ve dillerinde eğitim ve öğretim yapabilme imkânına kavuşmuşlardır. Bunun sonucunda kiliselerin ve hahamhanelerin yanında, kendi cemaatlerine bağlı olarak açılmaya başlayan azınlık okulları önceleri ilkokul seviyesinde eğitim kurumları iken daha sonra orta dereceli, nadiren yüksek dereceli okullar olarak eğitim vermişlerdir (Kansu, 1932, s. 88-89). İlkokul seviyesinden yükseköğrenime kadar her kademede okullarını kendileri kurup, devlet müdahalesi olmadan bir kısmı dini liderlere bağlı olarak, bir kısmı da şahıslar tarafından bağımsız bir şekilde yönetilmiştir (Tonguç, 1946, s. 157). Böylelikle azınlık okulları Osmanlı Devleti'nin birçok yerine kolaylıkla yayılarak kontrolsüz bir şekilde yavaş yavaş sayılarını artırmışlardır. Özellikle 1840 yıllarında başlayan hızlanma 1850 ve 1860 yılları arasında oldukça büyük rakamlara ulaşmıştır (Tablo 2.4.) (Ertuğrul, 1998, s. 135; Haydaroğlu, 1990, s. 95).

Tablo 2.4. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bulunan Azınlık Okullarının Sayısal Durumları (Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi (2), İletişim Yayınları, Ertuğrul, 1998, s. 137)

Azınlık Okulları	Okul Sayıları
Rum Okulları	240
Ermeni Okulları	863
Yahudi Okulları	150
Protestan Okulları	392
Katolik Okulları	660
Toplam	2305

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde bulunan azınlık okullarının sayısal durumlarını içeren tablo verilerine göre azınlık okulları içinde Osmanlı topraklarında en etkin şekilde faaliyet gösteren Ermenilerin eğitim alanında teşkilatlanması aslında 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir. İlk resmi Ermeni Okulu 1790'da Galata'da açılmış ve 19.yüzyılın başlarına kadar İstanbul'un birçok semtinde Ermeni cemaat okulları faaliyet göstermiştir (Ergin, 1977, s. 18). Bu okullar öncelikle temel bilgiler vermeye yönelik eğitim anlayışı ile başlamasına rağmen zamanla modern eğitim kurumları haline dönüşmüştür. Ermeni eğitim kurumlarının yaygınlaşmasında zengin Ermeni tüccarlar ile Batılı Devletlerin ve özellikle Amerika'nın yardımı ve misyonerlerin desteklerinin büyük rolü olmuştur (Kılıç R. , 2007, s. 81). Amerikan misyonerleri azınlıklar içinde özellikle Ermeni okullarının açılması ve desteklenmesi konusuna büyük önem vermiştir. Amerikan misyonerlerinin Ermeniler üzerinde etkili bir şekilde başarı yakalamaları sonucunda onları Protestan mezhebine kazandırarak hem siyasi nüfus temin etmek hem de Osmanlı topraklarında yayılım gösterebilmek için okulları kullanmışlardır (Tozlu, 1991, s. 73). Misyonerlerin bu çabaları büyük ölçüde başarıyla neticelenmiş ve zamanla Amerikan destekli Ermeni okulları Anadolu topraklarında da hızla yayılmıştır. Okulların eğitim sistemleri de geliştikçe Anadolu'daki Ermeni Okulları da buna paralel artış göstermiştir. 1834 yılında 120 civarında olan okul sayısı, 1874 yılında yapılan bir araştırmaya göre 469'lara ulaşmıştır (Tekeli & İlkin, 1985, s. 106-107). Bu okullarda okuyan öğrenci sayısı ise 80.000'i aşmıştır (Haydaroğlu, 1990, s. 184). 20. yüzyılın başında İstanbul'da 40, Anadolu'da 57, vilâyet merkezinde 813 Ermeni okulu ve toplam 80.000'in üzerinde Ermeni öğrenci eğitim almıştır (Koçak, 1985, s. 493). 1901-1902 öğretim yılında vilayetlerdeki Katolik, Protestan, Latin ve yabancı okulları da dâhil edildiğinde Osmanlı

Devleti'nde 100.000 civarında Ermeni öğrenci öğrenim görmüştür (Eryılmaz, 1996, s. 160).

Azınlık topluluklara tanınan hak ve imtiyazlar bakımından Rumların öncü olması ve aynı zamanda azınlık okulları içinde açılan ilk eğitim kurumu niteliği ile Osmanlı bünyesinde bulunan diğer milletlere örnek teşkil etmesi nedeniyle önemli bir unsur Rum Okullarıdır. Nitekim İstanbul'un fethinden sonra siyasi bağımsızlığını kaybeden Rumlara, kendi cemaat liderleri önderliğinde topluluk halinde yaşama hakkının verilmesi hem kendi dil, din ve kültürlerinde serbestlik hem de kilise, okul gibi sosyal kurumlarını yönetme yetkisi kazanmasını sağlamıştır. Öncelikle cemaatlerine hem dini eğitim verebilmek hem de genç nesillere kültürlerini aktarabilmek amacıyla açtıkları okullar zamanla çoğalarak örgün eğitim veren kurumlara dönüşmüştür. Bu okullarda genellikle dil, edebiyat, felsefe, ilahiyat, tıp, matematik, geometri gibi dersler okutulmuştur (Ergin, 1977, s. 618-621). 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde bulunan Rum Okullarının sayısı Tablo 2.4. te bulunan veriler doğrultusunda 240 iken, Rum Ortodoks kiliselerinin otoritesi olan İstanbul Patrikliğinin metropolitliklere göre düzenlenmiş verilerine göre sadece İstanbul'da 185, Edirne'de 416, Kayseri'de 59, Trabzon'da 60 gibi toplamda Asya kısmına ait 1521, Avrupa kısmına ait 2200 okul bulunmaktadır (İleri, 2008, s. 140-141). İki veri arasındaki farkın; okulların öğretim seviyesinde ve tarih aralığındaki belirsizliği, ruhsatsız ve denetimsiz olarak açılan okulların varlığı ve uzun süre devlet tarafından kontrolsüz bir şekilde çoğalmaları gibi faktörler neticesinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu nedenle azınlık okullarının yayılım ve faaliyet derecesini ifade edebilmek için Osmanlı Devleti'nin kendi devlet okullarıyla sayısal durumlarının karşılaştırılması gerekmektedir. 19. yüzyılda Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren azınlık okulları ile devlet okulları bazı vilayetler bazında Tablo 2.5'te verilmektedir.

Tablo 2.5. 1898'de Osmanlı Devleti'nde Anadolu Vilayetlerindeki Türk ve Azınlık ortaöğretim kurumlarının sayısal durumları (Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi (2), İletişim Yayınları, s. 474; 1898 Maarif Salnamesi, Birinci Sene)

*Kaynaktan yalnızca Anadolu vilayetlerinde bulunan okulların verileri alınmıştır.

Anadolu Vilayetleri	Türk Okulları				Azınlık Okulları	
	İdadi		Rüşdiye		İlk - Orta	
	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci
Adana Vilayeti	1	213	11	855	9	1393
Ankara Vilayeti	4	378	16	736	21	4510
Aydın Vilayeti	5	695	44	2212	90	10876
Bitlis Vilayeti	-	-	6	258	7	855
Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti	2	210	5	130	44	6570
Diyarbakir Vilayeti	1	51	11	748	6	640
Erzurum Vilayeti	2	420	12	1149	4	453
Hüdavendigar Vilayeti	5	828	35	2194	34	5489
Kastamonu Vilayeti	3	303	23	1536	10	595
Konya Vilayeti	1	106	29	1784	43	5558
Ma'muretü'l-Aziz Vilayeti	1	53	17	892	20	894
Sivas Vilayeti	2	205	22	1746	-	-
Trabzon Vilayeti	2	305	22	1542	31	1331
Van Vilayeti	-	-	9	157	7	776
İzmit Sancağı	1	115	7	396	17	4270
Çatalca Sancağı	1	101	1	33	7	1030
Toplam	31	3983	270	16368	350	45240

Osmanlı Devleti bünyesinde yer alan azınlıklar içinde Yahudi toplumunun klasik tarzda okul açma girişimleri Rum ve Ermeni milletlerinden yarım yüzyıl sonra başlamıştır. Yahudi okulları Tanzimat'tan sonra diğer gayrimüslim azınlık okulları kadar gelişme gösterememiş, hatta Yahudi cemaati devletin resmî okullarına olduğu gibi Yahudi örgütlerince yabancı ülkelerde açılan okullara da ilgi göstermemişlerdir (Koçak, 1985, s. 494). Bu eğitime karşı ilgisizliğin en baskın sebebi Yahudilerin kapalı yönünün

ağır bastığı bir anlayışa sahip olmalarıdır (Ertuğrul, 1998, s. 125). Bundan dolayı eğitim faaliyetlerini uzun süre havralarda devam ettirmişlerdir. İlk olarak 1854 yılında İstanbul'da Musevi Asri Mektebini açmışlar ve daha sonra diğer kentlerde okul açmaya başlamışlardır. Yahudi Okullarının çoğunluğu ilköğretim, bir kısmı da ortaöğretim düzeyinde olmak üzere Fransızca dilinde eğitim vermiştir. Okulların her türlü maddi desteği ve ihtiyaçları Fransa tarafından karşılanmıştır. Bu nedenle okullarda Fransız düşüncesi ve kültürü hâkim olmuştur (Haydaroğlu, 1990, s. 186-187). Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar İstanbul'daki Yahudi cemaati, çocuklarını ilkokul düzeyindeki Alyans İsrailit Okullarına, daha sonra da Fransızca eğitim veren misyoner okullarına göndermiştir (Ovadya, 1997, s. 403). Bu girişimler dindar Yahudi cemaatlerinin tepkisine yol açması nedeniyle Yahudilerin Osmanlı Devleti'ndeki eğitim faaliyetleri önemsiz kalmıştır (Koçak, 1985, s. 494).

Katolik ve Protestan okullarının çoğunluğu ise yabancı ülkelerin desteği ile varlıklarını sürdürmüşlerdir. Özellikle Katolik okullarını Fransızlar, Protestan okullarını da Amerikan ve İngilizler desteklemiştir (Akyüz, 1989, s. 197). Dönemin Maarif Nazırı yani eğitim bakanının hazırladığı 1894 tarihli rapora göre 392 Protestan okulunun Amerikan, İngiliz ve Ermeni Okullarından oluştuğu belirlenmiştir (Ertuğrul, 1998, s. 129). Dolayısıyla Osmanlı coğrafyasında açılmış azınlık okullarını yabancı devletler tarafından açılan okullardan ayrı tutmak mümkün değildir. Nitekim azınlık okullarının bu kadar orantısız artmasının en büyük sebebi azınlıklara destek veren yabancı devletlerin varlığı ile 17. yüzyıldan itibaren azınlık okullarının yabancı devletler tarafından himaye edilmeye çalışılmasıdır.

2.3.2. Yabancı Okullar

Osmanlı Devleti'nde yabancı okul kavramı, gayrimüslim toplulukların açtıkları ve zamanla yabancı devletler tarafından himaye edilen okullar ya da doğrudan yabancı devletler tarafından açılan okullar için kullanılmaktadır. Bu okullar öncesinde gayrimüslim okulları durumundayken zamanla yabancı devletlerin himayesine girerek yabancı devlet kurumu haline dönüşmüştür (Haydaroğlu, 1990, s. 4). Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren yabancı okulların çoğu Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya, Rusya, Bulgaristan ve İran gibi ülkelerin özellikle misyonerleri vasıtasıyla açtıkları okulları kapsamaktadır (Ertuğrul, 1998, s. 101).

Yabancı okulların oluşumunda, yabancı devletlerin kendilerine göre yorumlayıp kullandıkları imtiyazlar ve kapitüler nitelikteki haklar en önemli etken olarak gösterilmektedir. Osmanlı topraklarına görev ya da ticaret gibi çeşitli nedenlerle gelerek iskân eden yabancılara, imparatorluk bünyesindeki Müslüman olmayan tebaaya tanınan serbestliğe benzer nitelikte verilen kendi kültürleri doğrultusunda yaşamlarını devam ettirebilmeleri için geçici olarak tanınan ayrıcalıklar daha sonra yabancılar tarafından doğal bir hak olarak yorumlanmıştır (Polvan, 1952, s. 31). Başka bir ifadeyle yabancı devletlerin kendi gelenek ve göreneklerine göre hayatlarını sürdürebilme izni zamanla hakka dönüşerek okul açmaya kadar genişlemiştir. Daha sonra Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Batı'nın siyasi, iktisadi ve mali etkisinin yanı sıra kültürel etkisine de açık hale gelen Osmanlı topraklarında 1840'lı yıllardan itibaren çok sayıda yabancı okul açılmıştır (Tanır, 2015, s. 178).

Farklı milletlere ait cemaat okullarıyla faaliyete başlayan gayrimüslim okullarının öncüsü olarak Latin okulları gösterilmiştir. Fakat bu okullar günümüz okul kavramının aksine sadece kilise bünyesinde din eğitimi veren, daha çok din ve milliyet duygularını desteklemek için oluşturulmuştur (Haydaroğlu, 1990, s. 109). Her dini topluluğun kendine ait eğitim kurumunu açma isteği, Latin okullarının öncülüğü ile faaliyete geçmelerini sağlamıştır. Kısa sürede gelişme gösteren gayrimüslim okulları, kilise bünyesinde din eğitimi veren birimler olmaktan ziyade zamanla örgün eğitim öğretim kurumu niteliğine bürünerek hızla yayılma gerçekleştirmiştir. Böylelikle okulların sayısal artışından ziyade milletler kendi benliklerini ve kültürlerini eğitim yoluyla koruyarak devam ettirmişlerdir. Ayrıca yabancı devletler okul açma girişiminde iki önemli strateji izlemişlerdir. Bunlardan ilki kendi mezheplerine yakın buldukları azınlıkları ve onların okullarını himayelerine almak, diğeri ise kendi açtıkları okulları Osmanlı topraklarında hızla yaygınlaştırmaktır (Ertuğrul, 1998, s. 159). Bu doğrultuda yabancı devletler öncelikle azınlık okullarına yardım ve destek politikası ile azınlık topluluklarla temas kurarak kendi girişimlerinde başarı yakalamışlardır (Yücel M. S., 2016, s. 6). Bu durum, Osmanlı Devleti'nin çöküş yıllarına kadar istedikleri sayıya ulaşan yabancı okulların girişimleriyle devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin ilk defa Fransa'ya verdiği kapitülasyonların bir ürünü olan yabancı okullar, diğer yabancı ülkelere de tanınan imtiyazlar sayesinde sayı ve çeşit bakımından artış göstermiş ve Osmanlı Devleti'ndeki eğitimi düzene koymayı amaçlayan

ilk kapsamlı hukuki metin olan 1869 Maarifi Umumiye Nizamnamesiyle de resmiyet kazanmıştır. Bu durum nizamnamenin 129. maddesinde yer alan;

“mekatib-i hususiye bazı mahallerde cemaatler tarafından veya gerek Tebaa-i Devlet-i Aliye ve gerek tebaa-i ecnebiyeden olan efdal ve eşhasdan biri canibinden ücretli ve ücretsiz olarak ihdas ve tesis olunan mekteplerdir ki, bunların mesarifat ve muhassasatı müessisleri tarafından veyahut merbut oldukları vakıfları canibinden idare ve rüyet kılınır” (Ergin, 1977, s. 808) şeklinde açıklanmıştır.

Bu şartnameye rağmen devletin bu konuda çok ciddi bir yaptırımını olmamış ve yabancı okulların birçoğu ancak 1880’ler ve 1890’larda ruhsat alma girişiminde bulunmuşlardır (Ortaylı, 1981, s. 89). Nitekim 19. yüzyıl sonlarında dönemin padişahı II. Abdülhamid’e yabancı okullarla ilgili verilen bir raporda 392 tane Protestan okulunun sadece 51 tanesinin ruhsatlı olduğu ifade edilmiştir (Akyüz, 1989, s. 266-267). Dönemin toplam yabancı okullar içinde ruhsatlı olanların sayısı, yabancı okulların açılabilmesi için hazırlanan yasal zemin ve devlet tarafından getirilmeye çalışılan düzenlemelerle ilgili koşullara rağmen tam denetimin sağlanamadığını göstermektedir. Dolayısıyla özellikle açılmaya yönelik koşulları yerine getirmeyen ve tam denetimi sağlanamayan yabancı okulların sayısı kapitülasyonların kaldırılmasına kadar hızla artış göstermeye devam etmiştir.

Osmanlı Devleti’nde kurulan yabancı eğitim kurumlarının öncüsü olarak gösterilen Katolik okullarının ilki 1583 yılında Fransız misyonerler tarafından açılan Saint Benoit Okuludur (Eren, 1994, s. 44). Katolik okulları arasında Fransız misyonerlerinden sonra İtalyan ve Avusturyalıların açtıkları okullar başta gelmiştir. Nitekim Fransa, Avusturya ve İtalya, Katolik Hristiyanları; Almanya, Katolik ve Protestan Hristiyanları; İngiltere ve Amerika, Protestan Hristiyanları; Rusya Ortodoks Hristiyanları himaye altına alma girişimlerinde bulunmuştur (Vahapoğlu, 2005, s. 103). 17. yüzyıldan itibaren ise özellikle İngiltere ve Amerika devletlerinin Osmanlı topraklarında okul açma çalışmalarına hız verdiği görülmektedir. 20. yüzyıla geldiğinde Osmanlı topraklarında açılan yabancı okul sayıları Tablo 2.6. da devletler bazında verilmektedir.

Tablo 2.6. 1900 yıllarında Osmanlı Devleti'nde Bulunan Yabancı Okul Sayıları (Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi (2), İletişim Yayınları) (Ertuğrul, 1998, s. 207)

Yabancı Devlet Okulları	Okul Sayısı
Amerikan Okulları	465
İngiliz Okulları	83
Fransız Okulu	72
Rus Okulu	44
İtalyan Okulu	24
Alman Okulu	7
Avusturya Okulu	7
Bulgar Okulu	212
Yunan Okulu	3
İran Okulu	3
Toplam	920

Tablodaki veriler neticesinde yabancı okulların içinde Amerikan misyonerleri tarafından açılan okulların %50,5 (465/920) oranı ile toplam yabancı devlet okulları içinde önemli bir paya sahip olduğu görülür. Buna karşın bu verilerin belli bir döneme ait olması, okulların ruhsatsız faaliyet göstermesi ve denetlenmemesi yabancı okulların sayısal değerlerini tam olarak saptamayı engellemektedir. Öyle ki yabancı devletlerin azınlıkları hedef göstererek okul açma talepleri ve bu kapsamda açılanlar bu okulların yabancı okul mu yoksa azınlık okulu mu olduğuna yönelik tartışmaları farklı bir yöne çekmekte ve yabancı okulların sayısal verilerinde belirsizlikleri artırmaktadır. Bu nedenle yabancı devletlerin eğitim faaliyetlerini ölçebilmek için Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren yabancı okullar ile resmi okulları kıyaslamak gerekmektedir (Tablo 2.7.).

Tablo 2.7. 1898’de Osmanlı Devleti’nde Anadolu Vilayetlerindeki Türk ve Yabancı Ortaöğretim Kurumlarının Sayısal Durumları (Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi (2), İletişim Yayınları, s. 474; 1898 Maarif Salnamesi, Birinci Sene)

*Kaynaktan yalnızca Anadolu vilayetlerinde bulunan okulların verileri alınmıştır.

	Türk Okulları				Yabancı Okullar	
	İdadi		Rüşdiye		İlk - Orta	
Anadolu Vilayetleri	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci
Adana Vilayeti	1	213	11	855	6	427
Ankara Vilayeti	4	378	16	736	-	-
Aydın Vilayeti	5	695	44	2212	15	3719
Bitlis Vilayeti	-	-	6	258	-	-
Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti	2	210	5	130	2	72
Diyarbakir Vilayeti	1	51	11	748	1	65
Erzurum Vilayeti	2	420	12	1149	-	-
Hüdavendigar Vilayeti	5	828	35	2194	6	655
Kastamonu Vilayeti	3	303	23	1536	-	-
Konya Vilayeti	1	106	29	1784	-	-
Ma’muretü’l-Aziz Vilayeti	1	53	17	892	5	260
Sivas Vilayeti	2	205	22	1746	-	-
Trabzon Vilayeti	2	305	22	1542	2	137
Van Vilayeti	-	-	9	157	3	211
İzmit Sancağı	1	115	7	396	2	211
Çatalca Sancağı	1	101	1	33	-	-
Toplam	31	3983	270	16368	42	5757

Bu verilere göre Anadolu vilayetlerinde bulunan idadi ve rüşdi derecesinde 301 resmi okula karşılık, yabancı okulların sayısı 42’ye ulaşmıştır. Yabancı okulların sayısına azınlık okulları da eklenirse toplam 392 azınlık ve yabancı okula kıyasla 301 devlet okulunun olduğu görülmektedir. Bu kontrolsüz artışı önleyebilmek için hem Osmanlı Devleti hem de devamında kurulan Türkiye Devleti hızla çoğalan ve büyük ölçüde ruhsatsız açılan azınlık ve yabancı okulların denetimini sağlayabilmek için zaman zaman bazı hukuki düzenlemelere başvurmuştur. Bu doğrultuda öncelikle 1863 yılında imzalanan Gümrük Nizamnamesi daha sonra 1869 yılında Maarifi Umumiye Nizamnamesi ile azınlık ve yabancı okulları denetim altına alma çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Haydaroğlu, 1990, s. 24). Çıkarılan nizamnamenin işlevliğini

sağlayabilmek ve genel denetim vazifesini yapabilmek üzere bu nizamnameyle birlikte yerli ve yabancı okullara yenilikler getirilmiştir. Modern eğitim sisteminin genişlemesi, eğitim ve öğretimin dini alandan dünyevi alana doğru kayması, eğitim politikasının planlı ve yazılı olarak devlet tarafından tespit edilmesi ve kanunların tatbiki için Maarif Teşkilatı'nın çalışması Maarifi Umumiye Nizamnamesinin Osmanlı Devleti'ne getirdiği başlıca yeniliklerdir (Mutlu, 2005, s. 25). Bunların içinde en önemlisi daha önce sadece bir izinle açılan ve dolayısıyla kolaylıkla yaygınlaşan gayrimüslim okullara, nizamname yürürlüğe girdikten sonra okul açma ve yönetme işine bazı kayıt ve şartlar getirilmiştir. Böylelikle okul açabilmek için ruhsat alma şartı koşulmuştur. Ruhsat alabilmek için de okul açmak isteyen kişi veya kurumlar okul yapılacak arazinin cinsi, yeri, kime ait olduğu, boyutları, inşaat masraflarının kimler tarafından karşılanacağı, yapının kullanım durumu ve boyutları, yönetici ve öğretim kadrosu, okulun derecesi, okutulacak kitapların listesi ve açılacak yerde gayrimüslim tebaanın nüfusu gibi bilgileri bildirmesi gerekmektedir. Fakat denetimden uzak kalmayı hedefleyen kişi veya kurumlar istenen bilgileri vermenin aksine önce okul açıp daha sonra emri vaki ile ruhsat almak istemişlerdir (Haydaroğlu, 2006, s. 153). Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin maarif sistemini düzene sokmayı amaçlayan bu nizamname ile azınlık ve yabancı okullar sorununa bir anlamda çözüm getirilmiş fakat istenen sonuca pek ulaşamamıştır.

Osmanlı Devleti'nin zayıflama dönemlerinde özellikle yabancı okullar vasıtasıyla gerçekleştirilen azınlıkların milliyetçilik akımı yabancı devletlerin teşvikiyle Osmanlının çöküşünde büyük bir etken olmuştur. Belgelerde kayıtlara geçen bilgilere ve yaşanan olaylara bakıldığında bu kurumların, Osmanlı toplumunun siyasi ve sosyal yapısının parçalanması amacı için araç olarak kullanıldığı veya buna çalışıldığı görülmüştür (Zengin, 2007, s. 614). Dolayısıyla yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde yabancı okullar meselesinin önemi kavranarak hükümet azınlık ve yabancı okulları kapatmak yerine bu okulları kontrol altına alıp ıslah etmeyi planlamıştır. Buradaki amaç devletlerarası antlaşmalarla varlıkları kabul edilen azınlık ve yabancı okulların durumlarını tepki yaratmadan belli bir zemine oturtmak istenmesidir (Akyüz, 1989, s.358; Ertuğrul, 1998, s. 107). Böylelikle azınlık politikasının temel hükümlerini belirleyen Lozan antlaşması ile tarihsel gelişim içinde azınlıklar konusunun incelenmesinin yanı sıra azınlık ve yabancı okulların durumu ile alakalı düzenlemeler de yapılmıştır. Lozan Antlaşmasında 30 Ekim 1914 tarihinden önce varlığı tanınmış sadece Fransa, İngiltere ve İtalya'ya ait din, eğitim, sağlık ve yardım kurumları hukuki

düzenlemelere uygun hale getirilmesi şartıyla kabul edilmiştir. Yabancıların sık sık okul, yetimhane ve hastane gibi kurumlar açma isteği Cumhuriyet döneminin başlarından itibaren hukuki düzenlemeler sayesinde yarı reddedilmiş veya reddedilmiştir. Amerika da Türkiye’de okul ve yetimhane açmak için başvuruda bulunmuşlar fakat Bakanlar Kurulu Kararınca yeniden okul açma isteği reddedilmiştir. Ancak mevcut okullarının mevzuata uyduğu sürece açık kalmasına müsaade edilmiştir. Avusturya, Almanya, İran ve Bulgaristan’a bağlı okulların hakkında milletlerarası antlaşmalara geçmiş hukuki sorumlulukları yoktur. 1914 tarihinden önce varlıklarının kabulü nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilerek faaliyetlerini sürdürmelerine izin verilmiştir (Ertuğrul, 1998, s. 109-110).

1924 Tevhidi Tedrisat Kanunu ile devlet içinde eğitim ve öğretimden sorumlu olarak tek yetkili kılınan Maarif Vekâletince 1935 yılında hazırlanan Yabancı Okullar Yönergesine göre; hiçbir yabancı okul yeni bir şube açamaz, bakanlığa kaydettirdikleri sınıfların sayısını artıramaz, Türkçe olmayan her kitap bakanlığın onayı olmadıkça okutulamaz, ders programları bakanlığın izninden geçmeden uygulanamaz (Yabancı Okullar Yönergesi, 1941, Md. 17-20; aktaran Ertuğrul, 1998, s. 111). Bu okulların bina ve tesisleri, eğitim araç gereçleri, eğitim ve öğretim alanında görev ve sorumlulukları, öğretmenlerin nitelikleri Milli Eğitim Temel Kanunu kapsamı içine alınmıştır. Ayrıca azınlık ve yabancı okullarla alakalı en kapsamlı hüküm Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile oluşturulmuştur. 625 Sayılı Kanun gereğince Özel Öğretim Kurumları, Özel Türk Okulları, Özel Azınlık Okulları ve Özel Yabancı Okullar olarak ayrılmışlardır.

3. AMERİKAN MİSYONERLERİNİN EĞİTİM FAALİYETLERİ

Amerika ile Türklerin ilk teması, Amerika'nın İngiliz kolonisi olduğu dönemlere; İngiliz bayraklı Amerikan ticaret gemilerinin Osmanlı limanlarını ziyareti üzerine on yedinci yüzyıla kadar uzanmaktadır. Başlangıçta ticari imtiyazlar verilen İngiltere'nin kontrolünde tanınan Amerikan ticaret gemilerinin Osmanlı Devleti'nde varlığı, Amerika'nın bağımsızlığına kavuşup müstakil devlet olması nedeniyle sonrasında bu güvenceyi kendileri sağlamak zorunda kalmıştır. Bu nedenle Amerika Devleti geliştirmekte olan Akdeniz ticaretini garanti altına almak ve nüfuzunun kalıcı olmasını sağlamak için diğer devletlere rakip güçte filo hazırlayarak Osmanlı Devleti ile makul anlaşmalar yapmıştır (Kocabaşoğlu, 1989, s. 9). Osmanlı Devleti, Amerikan ticaret gemilerinin her yıl vergi ödenmesi karşılığında bölgede serbestçe ticaret yapmasına izin vermiştir (Field, 1991, s. 54). Böylelikle ilk Amerikan bayraklı gemi 1797 yılında İzmir'e gelerek ticari faaliyetlerini gerçekleştirmiştir (Kurat, 1959, s. 7-10). İzmir limanında ticaret yapan Amerikan tacirlerin, Amerikan görevlileri tarafından Osmanlı devleti veya diğer yabancı devletlerin tacirleri ile ilişkilerinin sağlanabilmesi için İzmir'de 1811 yılında ilk kez gayri resmi olarak Amerikan Ticaret Odası açılmıştır (İlgar, 1969, s. 5).

Amerika ile ticari ilişkilerin gelişimine paralel olarak 1820'lerin başından itibaren Protestanlığı yaymak için Osmanlı topraklarına gelen Amerikalı misyonerlerin sayısında artış gözlenmiştir. Amerika hem Osmanlı Devleti ile ticaretini belli kurallara bağlayabilmek hem de burada yaşayan vatandaşlarının haklarını koruyabilmek için yoğun çaba göstermiştir (Kara, 2014, s. 4). Böylelikle 1830 yılında Amerikalılara kapitüler haklardan yararlanma olanağı veren ticaret sözleşmesi imzalanarak iki devlet arasındaki ilişki resmîyet kazanmıştır. 1830 Ticaret ve Dostluk Antlaşması ile Amerika'ya "en ziyade müsamahaya mazhar ülke" statüsü verilerek diğer ülke vatandaşlarının sahip olduğu her türlü ayrıcalık ve imtiyazdan yararlanmaları sağlanmıştır. Antlaşmanın diğer önemli hükmü ise iki ülke arasında diplomatik ve konsolosluk ilişkilerinin kurulması olmuştur (Armaoğlu, 1991, s. 5). Gelişen Türk Amerikan ilişkilerinin resmîyet kazanarak ilerlemesini takiben misyonerlerinin gerçekleştirdiği faaliyetlerin etkisiyle Osmanlı coğrafyasında Amerikan varlığı hızla artış göstermiştir.

19. yüzyılın başlarında beş New England öğrencisi kiliselerine misyon için gönüllü olarak American Board Of Commissioners For Foreign Mission (ABCFM) 'in temellerini atmıştır. O dönemler Amerikan Protestanlığı henüz denizaşırı bir misyon programı

gerçekleştirmemiştir. Bu beş öğrenci kiliselerini dış görev açısından düşünmeye zorlamış ve Tebernacle Kilisesi papazı önderliğinde birçok Amerikalı misyonerin katıldığı toplantıda 1810 yılında Amerika'nın Boston kentinde ABCFM ya da Amerikan Board olarak adlandırılan American Board of Commissioners for Foreign Missions Protestan misyoner örgütü kurulmuştur. Takip eden on yılda, örgüt tarafından dünyanın dört bir yanına misyonerler gönderilmiştir (Johnson H. , 1975, s. 8). Örgüt zaman içinde Amerika'daki Protestan misyoner örgütlerinin en kıdemlisi, en büyüğü ve aynı zamanda Osmanlı topraklarında en etkili misyoner örgütü olmuştur.

1820'den itibaren Osmanlı topraklarına gelmeye başlayan Amerikan Board misyonerlerinin 1826 yılında İzmir'e bir ilkokul açması ile Anadolu'daki misyoner faaliyetleri resmi olarak başlamıştır (Kırşehirlioğlu, 1963, s. 31). Misyoner girişimlerinin takibindeki on yıllık süreçte, öncelikle Osmanlı coğrafyasının birçok yerine keşif yapmak için gönderilen misyonerler tetkik gezileriyle çevre ve halkı tanımak için araştırmalar yapmışlardır. Araştırmalarının hedefinde gönderildikleri bölgenin yerel halkının dinsel ve ruhban sınıfının durumu, eğitim seviyesi, sınıf farklılıkları, sosyal ilişkileri, ülkenin siyasi bütünlük durumu, bireylerin entelektüel ve ahlaki durumu, okul açma girişimine yerel halkın tepkisi, öğretmen istihdam etmenin ve okul binası kiralamanın mali külfeti gibi soruların cevapları aranmıştır. Researches olarak adlandırılan bu araştırma gezilerinin bulgularını ise düzenli olarak Amerikan Board merkezine rapor etmişler ve bu rapor sonuçlarına göre Anadolu'da oluşturulacak misyon istasyonları belirlenmiştir (Kocabaşoğlu, 1989, s. 30-31). Böylelikle 1831 yılında Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'da Amerikan Board'ın Türkiye'deki ilk resmi merkezi açılmıştır (Stone, 1984, s. 35).

Amerikan Board misyonerleri çalışma alanlarını misyonlara, misyonları istasyonlara, istasyonları da dış istasyonlara ayıran bir teşkilatlanma sistemi içinde faaliyetlerini yürütmüşlerdir (Demir, 2012, s. 1407). Misyonerlerin bir coğrafyadaki çalışmalarını daha iyi verim alabilmek için merkezden dışa doğru bir yapılanmayla, öncü bir misyonerin faaliyetlerini ilk başlattığı bölge misyonu oluşturur. Misyon bölgesine gelen misyonerler bölge dilini öğrenerek basit tarzda bir okul açar ve misyonu genişletebilmek için keşif gezilerine çıkar. Amerikan Board teşkilatına topladığı bilgileri içeren rapor sunarak, hem kendisinden sonraki misyonerlere rehberlik eder hem de teşkilatın yapılanmasına katkı sağlar. Misyon bölgesine bağlı daha az nüfuslu bir şehre

veya kasabaya çalışma yapmak için gönderilen misyonerlerin görev alanı istasyon olarak isimlendirilir. İstasyondaki misyonerler bölgeyi daha ayrıntılı keşfeder, bir mahalle okulu açar, dini kitaplar dağıtır, ümit vadeden çocuk ve gençleri misyon okullarına yönlendirir ve faaliyetleri daha küçük birimlere ulaştırabilmek için istasyon sınırları içinde yeni yerler keşfeder. Böylelikle istasyon bölgelerine bağlı dış istasyon merkezleri oluşur (Aksu, Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Anadolu'sundaki Eğitim Faaliyetleri (1820-1900) ve Bunun Osmanlı Toplum Yapısına Etkileri, 2010, s. 22-23). Bu gelişmeleri takiben Osmanlı coğrafyasındaki misyonerlik faaliyetleri de giderek artan bir oranda yayılım göstermiştir (Tablo 3.1.).

Tablo 3.1. 1840-1870 Misyoner Faaliyetlerinin Gelişimi (Kocabaşoğlu, 1989, s. 107)

Yıllar	Kapsanan Alan			Çalışanlar				
	Misyon Sayısı	İstasyon Sayısı	Uç İstasyon Sayısı	Misyoner	Doktor	Kadın Yardımcı	Diğer	Yerli Görevli
1840	1	5	-	13	-	12	1	18
1846	1	5	2	17	-	17	-	18
1850	1	6	11	19	1	21	-	33
1855	1	12	25	24	2	27	-	89
1860	3	21	85	43	3	45	1	159
1865	3	21	140	35	1	40	1	224
1870	3	17	188	35	3	58	1	372

Amerikan Board Teşkilatı Anadolu topraklarını bu yapılanmaya göre Central Mission (Merkez Misyon), Western Mission (Batı Misyonu), Eastern Mission (Doğu Misyonu) olmak üzere üç misyon bölgesine ayırmıştır (Görsel 3.1.). Trabzon ile Mersin arasına çekilen çizginin batısında kalan bölgeler Batı Türkiye Misyonu; Sivas'ın güneyinden Mersin'e, Mersin'den Halep'e çekilen çizgiler içinde kalan bölge Merkezi Türkiye Misyonu; bu iki misyonun doğusunda kalan alanlar ise Doğu Türkiye Misyonu bölgesini oluşturmuştur (Kılıç D. , 2006, s. 337). Bu üç misyon bölgesine göre Antep (Aintab), Halep, Adana, Urfa (Oorfa), Antakya (Hajin) ve Maraş (Marash) Merkez Misyonla bağlı istasyonlar; Erzurum (Erzroum), Bitlis, Van, Harput (Harpoote), Diyarbakır ve Mardin Doğu Misyonuna bağlı istasyonlar; İstanbul (Constantinople), İzmir (Smyrna),

Trabzon (Trebizond), Bursa (Brousa), Sivas-Merzifon (Marsovan), Kayseri (Cesarea) Batı Misyonuna bağlı istasyon merkezlerini oluşturmuştur (Summary of the Reports of Stations of the Mission of the A.B.C.F.M. to Western Turkey, s.3). Bu istasyon merkezlerinin yakın çevresinde bulunan daha az nüfuslu şehir ve kasabalar da, Dış İstasyon Merkezleri olarak teşkilatlanmaya dâhil edilmiştir.

Görsel 3.1. Amerikan Board' un Türkiye Misyon Bölgeleri ve İstasyon Merkezleri Haritası

(<http://dlir.org/images/stories/dlir/arit/map1.jpg>)

Amerikan misyonierlerinin Osmanlı topraklarında yayımları ve gerçekleştirdikleri çalışmalar Kocabaşoğlu (1989) tarafından hazırlık dönemi, yerleşme dönemi ve hasat dönemi olarak üç dönemde incelenirken; Taşkın (2017) tarafından, hazırlık dönemi, büyüme ve organizasyon dönemi, yayılım dönemi, savaş dönemi ve duraksama dönemi olarak beş dönemde incelenmektedir. Misyonierlik faaliyetlerinin hazırlık dönemi olarak tanımlanan süreçte misyonierler ilk olarak gittikleri bölgeleri tanımaya çalışarak misyon bölgelerinin sınırlarını belirlemişlerdir. Buralarda öncelikli olarak yerel halkın dilini öğrenerek, İncil çevirileri yapmışlar ve dinsel metinleri çoğaltarak birçok yere dağıtım yapmışlardır. Böylelikle yerel halkla temasa geçerek Hristiyanlığı yayma çalışmaları gerçekleştirmişlerdir. Yayımcılık faaliyetlerinde kutsal metinlerin yanı sıra misyon istasyonlarının bulunduğu kentlere kütüphane kurarak akademik nitelikteki yayımlara da yer vermişlerdir. Nitekim 1841 yılında yapılan yıllık toplantıda başlıca faaliyet türleri

olarak eğitim, kitapların hazırlanması ve dağıtılması ile İncil'in vaazı gösterilmiştir (Kocabaşoğlu, 1989, s. 51). Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin hemen her istasyonunda eksikliği bulunan eğitim ihtiyacını gidermek için her yaştan insanın katıldığı kurs niteliğinde Pazar okulları ile çocuklar için common schools olarak tanımlanan okuma, yazma, dini öğretiler ve diğer başlangıç derslerinin verildiği çok sayıda ilkokul kurulmuştur (Bliss, 1888, s. 297). Ayrıca bu dönemde 1846 yılında İstanbul'da ilk Protestan Ermeni kilisesi kurulmuştur (Anderson, 1861, s. 287). Böylelikle misyoner çalışmalarının hazırlık dönemi olarak nitelendirilen süreçte ilk defa misyoner eğitim yapılarının mekânsal ve yapısal özellik kazandığı görülmektedir. Büyüme ve organizasyon süreci olarak nitelendirilen ikinci dönemde istasyon sayısı 5'ten 24'e yükselerek; Antep, Diyarbakır, Urfa, Merzifon, Kayseri, Harput, Mardin, Adana gibi önemli istasyon merkezleri kurularak buralarda misyonerlik faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık yirmi yıllık süreçte Protestan kilise sayısı 4'ten 47'ye yükselmiştir. Ayrıca bu dönemde sağlık çalışmalarına da başlanarak gezici sağlık misyonerleri ve ev klinikleri hizmetiyle halk ile temas artırılmıştır. Bu süreç içerisinde misyoner kurumlarının çeşitlenerek arttığı görülmektedir. Taşkın'a göre yayılım dönemi olan süreçte ise misyonerler hem kendi eğitim kurumlarına hem de kiliselerine hizmet edebilecek nitelikte öğrenciler yetiştirmek için yüksekokullar açmıştır. Böylece bölgenin ihtiyacını karşılayacak öğretmen, doktor ve diğer kurumlarda görev alabilecek kalifiyeli elemanlar yetiştirmişlerdir. Antep, Merzifon, Kayseri, Sivas, Harput, Van, Mardin ve Erzurum gibi kentlerde hastane, dispensar ve hemşire okulları gibi kurumlar oluşturularak sağlık çalışmaları da sürdürülmüştür. Ayrıca kadınlara yönelik misyon faaliyetlerine de ağırlık verilerek kız okulları açılmıştır. Bu dönemde kilise sayısı 47'den 111'e çıkmış, bu kurumlardaki cemaat nüfusu ise 11.889'a ulaşmıştır. Dördüncü dönemi oluşturan 1896-1907 yılları Ermeni isyanlarının baş göstermesi ve çıkan çatışmalar misyoner ve kurumlarının olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Bunlara rağmen misyoner çalışmaları bu süreçte de etkin bir şekilde devam etmiştir. 1900 yılında sadece Amerika'ya ait 400'ü aşkın okulda yaklaşık yirmi bine yakın öğrenci öğrenim görmüştür. 1907-1920 yılları faaliyetler açısından beşinci dönem olarak nitelendirilen süreçte gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı misyoner faaliyetlerinin her alanda duraksamasına ve okulların eğitim faaliyetlerine ara vermesine neden olmuştur. Misyon istasyonlarında Amerikan Hastanesi bulunan kentlerde özellikle okullar hastanelere yardımcı birim olarak kullanılmıştır (Taşkın, 2017, s. 151-152).

Eğitim kurumları ülkenin insanların yaşam, düşünce, adet ve alışkanlıklarını yeniden biçimlendirebilmek için önemli bir güç (Barton, 1908, s. 192) olduğunun farkında olan Amerikan misyonierleri beş dönemde yürüttükleri misyonierlik faaliyetleri içinde eğitime ve eğitimi destekleyecek faaliyetlere özellikle önem vermiştir. Kurdukları okullar vasıtasıyla hem genç nesillere hem de gençlerin ailelerine kolaylıkla nüfuz ederek Osmanlı coğrafyasında bulunan yerel halkın tepkisine maruz kalmadan kolaylıkla yayılım göstermişlerdir. Nitekim 1845 yılında Osmanlı topraklarında bulunan Amerikan Okul sayısı 7 iken, 1904 yılında 465'e ulaşmıştır (Tablo3.2.).

Tablo 3.2. 1845-1904 Yıllar Arasında Amerikan Misyonier Okullarının Sayısal Görünümü (Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi (2), İletişim Yayınları, s. 495)

Yıllar	Misyonier Sayısı	Yerli Görevli Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1845	34	12	7	135
1850	38	25	7	112
1855	58	77	38	363
1860	92	156	71	2742
1865	89	204	114	4160
1870	116	364	205	5489
1875	137	460	244	8253
1880	146	548	331	13095
1885	156	768	390	13791
1890	177	791	464	16990
1895	177	867	449	20604
1900	153	910	425	23040
1904	187	1057	465	22867

Tablodaki veriler doğrultusunda 1845 yılında okul başına düşen öğrenci sayısı 20, misyoner ve yerli görevli sayısı 3 olarak eğitim faaliyetleri gerçekleştirilirken, 1904 yılında okul başına düşen öğrenci sayısı 50 ye ulaşmış, misyoner ve yerli görevli sayısı 3 olarak devam etmiştir. Buradan görevli sayısında bir artış gözlenmemesine rağmen Amerikan Okullarına öğrencilerin talebi arttığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı döneminde yoğun şekilde faaliyette bulunan misyonerler Cumhuriyet döneminde, yeni kurulan Türkiye Devleti'nde aynı ortamı bulamamışlardır. Milli Mücadele hareketi sonrasında imzalanan Lozan Antlaşması ile kapitülasyonlar kaldırılarak köklü inkılap girişimleri gerçekleştirilmiştir. Başta eğitim ve öğretim olmak üzere her alanda düzenlemeler yapılmıştır. Tevhidi Tedrisat Kanunu ile ülkedeki tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak eğitim ve öğretimde millilik ve laiklik esasları benimsenmiştir. Bu uygulamalar Lozan Antlaşmasında varlıkları tanınan yabancı okullar üzerinde de uygulanmıştır. Böylece yabancı okullara Türk kanunlarına uymaları ve dini telkinde bulunmamaları kaydıyla faaliyet gösterilmesine izin verilmiştir. Sayıları oldukça azalan ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel öğretim kurumları olarak çalışmalarını sürdüren yabancı okulların denetim ve kontrollerini sağlayabilmek için yeni düzenlemelerin yanı sıra bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Buna göre mevcut okullarını onaramamaları, genişletememeleri, yeniden okul açamamaları gibi kısıtlamalarla, öğretim programları ve ders kitapları ile yönetici kadrosu ve öğretim elemanlarının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenmesi bu dönemde gerçekleştirilen ciddi uygulamalar arasındadır (Sezer, 1999, s. 178). Bu sıkı denetim ve kontroller sonucunda kurallara uymayan birçok yabancı okul kapatılmış, faaliyetlerine devam edenler ise yeni düzenlemelere göre yapılandırılmıştır. Bu dönemde faaliyetine devam eden Amerikalılara ait yabancı okullardan bazıları Robert Koleji, Üsküdar Amerikan Kız Okulu, Talas Amerikan Erkek Koleji, Tarsus Amerikan Okulu ve İzmir Amerikan Okuludur.

3.1. Kayseri İstasyonu ve Bölgenin Misyonerler Açısından Önemi

Osmanlı döneminde başlayıp uzun yıllar devam ederek Türk tarihinde önemli bir yere gelen Amerikan misyonerlerinin Osmanlı topraklarındaki çalışmaları özellikle çok dilli ve çok dinli etnik unsurların bir arada yaşadığı bölgeler üzerinde gerçekleşmiştir. Bunun temel sebebi misyonerliğin öncelikli hedefi olan Hristiyanlığı yayma çabasının

Müslüman topluluklar üzerinde başarısız olması dolayısıyla diğer Hristiyan toplulukları kendi mezheplerine dâhil etme gayesine dönüşmesidir.

İlk kez 1820 yılında Anadolu'ya ayak basan Amerikan Board misyonerleri Osmanlı topraklarına gerçekleştirdikleri tetkik gezileri ile gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeleri tespit etmek, tanımak ve çalışmalarını buna göre yönlendirmek istemişlerdir. Misyonerler bu gözlemleri sonucunda özellikle Ermenilerin yoğun olduğu bölgelerin sosyal, ekonomik, kültürel özellikleri ile eğitim ve haberleşme durumlarını saptamak istemiştir (Sezer, 1999, s. 175). Nitekim Amerikalı bir misyoner/keşif gezgini 1827 yılında çevreyi tespit edebilmek amacıyla Anadolu'nun merkezi Kayseri'ye ulaşmıştır (Öztürk & Kamer, 2016, s. 106). Kayseri o dönemler uzun yıllar bünyesinde barındırdığı gayrimüslim nüfus ile Osmanlı Devleti'nin farklı toplulukları bir arada yaşatma anlayışının sergilendiği kentlerinden biri niteliğindedir (Yörük, 2013, s. 439). 1831 tarihinde yapılan nüfus sayımına göre Kayseri sancağında toplam nüfusun yaklaşık %71'ini Müslümanlar ve %29'unu gayrimüslimler oluşturmuştur (Demir, 2008, s. 11).

1831–1860 tarihli Kayseri Sancağı Nüfus Yoklama Defterine göre Kayseri'de 75 mahalle bulunmaktadır. Bu mahallelerin 36'ında Müslümanlar, 2'inde Rumlar, 17'inde Ermeniler, 3 mahallede Müslümanlarla Rumlar, 8 mahallede Müslümanlarla Ermeniler, 1 mahallede Müslümanlar, Rumlar ve Ermeniler ortak yaşamışlardır (Kolbaşı, 2014, s. 8). Nitekim Kayseri'nin hem şehir merkezinde hem de köy ve kazalarında Ermeni ve Rumlar, Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar önemli ölçüde kalabalık bir nüfus teşkil etmişlerdir (Erdoğan, 1996, s. 73).

Osmanlı Devleti döneminde Kayseri Sancağının yıllara göre nüfus istatistiklerine bakıldığında 1881/82-1893 tarihli nüfus sayımına göre toplam nüfusun %35'ini, 1906/7 tarihli nüfus sayımına göre %34'ünü; 1914 tarihli nüfus sayımına göre ise %30 unu gayrimüslim topluluklar oluşturmuştur. Kayseri'de yaşayan bu gayrimüslim nüfusun yaklaşık %60'ını da Ermenilerin oluşturması Amerikan Board teşkilatı açısından Kayseri'nin önemini artıran etkenlerin başında gelmiştir (Tablo 3.3.).

Tablo 3.3. 1881/82-1893; 1906/7; 1914 Tarihli Nüfus Sayımına Göre Kayseri Nüfus Dağılımı (Karpaz, 1985, s. 126; 162; 186)

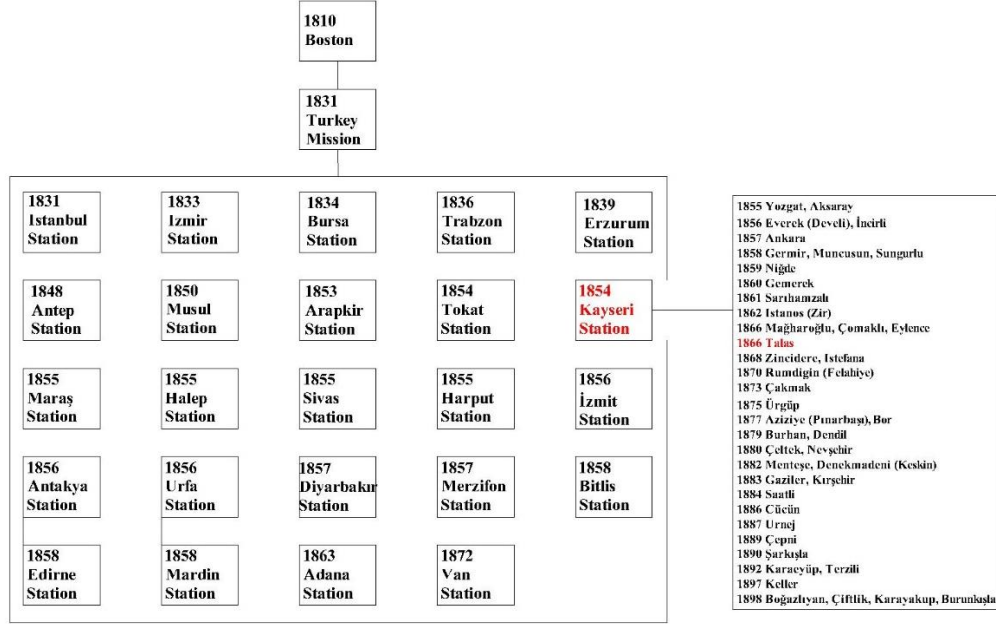
**Kaynaktan alınan farklı tarihlere ait veriler özetlenerek aynı tabloda birleştirilmiştir.*

Kayseri Sancağı						
Yıllara göre nüfus sayımı	Müslüman	Rum	Ermeni	Katolik	Protestan	Toplam Nüfus
1881/82-1893	120.357	24.895	35.819	715	1553	183.339
1906/7	138.273	24.012	42.621	1579	2051	208.536
1914	184.292	26.590	48.659	1.515	2.018	263.074

Amerikan misyonierlerinin keşif gezilerinin ardından Amerikan Board' a gönderilen raporlar sonucunda 1850 yılında gerçekleştirilen yıllık toplantıda Kayseri ile Tarsus'a önem verilmesi kararlaştırılmıştır (Kocabaşoğlu, 1989, s. 92). Alınan bu karar neticesinde 1854 yılında Kayseri'de misyonier istasyonu kurularak faaliyetlerine başlamışlardır. İstasyonda ulaşılan başarıların ardından Kayseri İstasyonu olarak teşkilatlandıkları bölge zamanla çevresinin genişlemesiyle Kayseri merkez olmak üzere bugünkü Nevşehir, Niğde, Aksaray, Yozgat'ı, ilerleyen süreçte ise Ankara ve Kırşehir illerini kapsayan geniş bir istasyon sahasına dönüşmüştür. Kayseri istasyonuna bağlı olarak açılan dış istasyonlar da yerleşim yerinin şartları, merkez istasyona olan yakınlığı, ulaşım kolaylığı, yerleşim yerindeki gayrimüslim nüfusun yapısı gibi incelemeler sonucunda belirlenmiştir (Alan, 2003, s. 42-45).

Kayseri istasyonunun 1860 yılına ait yıllık çizelgesinde Kayseri'ye bağlı dört dış istasyon varken her geçen gün artan dış istasyon sayısı 1877'de yirmi beşe, 1887'de otuz altıya, 1897 yılında ise kırk bire ulaşmıştır (Demir, 2008, s. 20-21). Bu istasyonlar içerisinde Kayseri' ye çok yakın olan ve 1866 yılında kurulan Talas İstasyonu (Şekil 3.1.) buradaki misyonierlik çalışmalarından özellikle Talas Amerikan Okulları ve Amerikan hastanesinden dolayı önem kazanarak bir süre sonra merkez istasyon olmuştur. Nitekim 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nı takiben Kayseri İstasyonu'nda misyon çalışmaları duraksamış ve Cumhuriyet dönemine kadar faaliyet gösterememiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra 1927 yılında yeni kurulan Türkiye Devleti döneminde sadece Talas

İstasyonu yeniden açılarak, eğitim ve sağlık alanında 1967 yılı sonuna kadar faaliyetlerine devam etmiştir (Özsoy, 1995, s. 57).

Şekil 3.1. Amerikan Board 'un Türkiye'deki İstasyonları ve Talas'ın Bu İstasyonlar İçerisindeki Yeri (Kozlu, 2019, s. 1629)

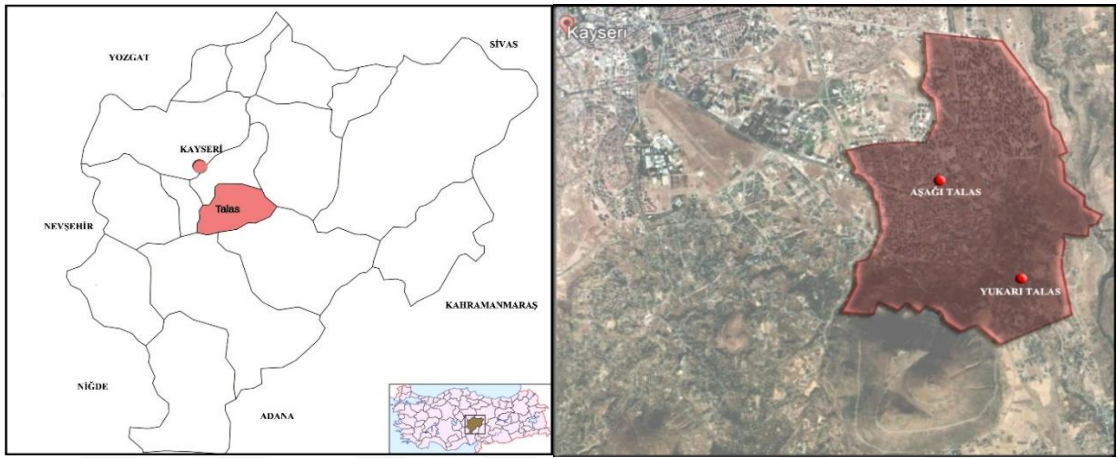
3.2. Talas'ın Misyonerler Açısından Önemi

Kayseri'nin ilçelerinden biri olan Talas, merkezin 5 km güneydoğusunda Ali Dağının eteklerinde yer almaktadır. İlçenin tarihi MÖ.1500lere kadar uzanmakla birlikte tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Buranın yerleşim alanı olarak seçilmesinin başlıca sebebi Ali Dağı eteklerinde bulunan su kanallarının varlığı ile Talas'ın topoğrafik yapısının kolay işlenebilmesi⁷ gibi etkenlerdendir.

Talas kelime anlamı olarak temiz havası olan bol ağaçlı, dinlenmeye elverişli yeşil alanlar anlamına gelmekle birlikte bazı Türk boyları bu kelimeyi temiz ve kutsal yer

⁷ Kayseri çevresinde volkanik aktivite sonucunda iki yüz metre kalınlığa kadar ulaşan tüf ve igrimbrit volkanik kayaların işlenmesinin kolay olması, iklim şartlarına karşı daha elverişli olması gibi nedenlerle Talas yüzlerce yıl farklı uygarlıklar tarafından yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir (ÇEKÜL, 2014).

anlamında kullanmıştır. Talas'ın 1 km doğusunda bulunan Derevenk denilen bölgede bulunan mağaralar içerisindeki resim, şekil ve yazılardan, birçok kilise ve manastırın miladın ilk yüz yıllarında yapıldığı ve bu bölgenin bir gayrimüslim yerleşim merkezi olduğu anlaşılmaktadır (Özsoy, 1996, s. 256). Bu durum bölgenin Türk hâkimiyetine geçtiği dönemlerde de görülmektedir. Geçmişte çoğunlukla gayrimüslim mahallelerin konumlandığı Ali Dağının yukarı eteklerinde yer alan bölümü Yukarı Talas olarak isimlendirilirken, aşağı düz olan alan ise Aşağı Talas olarak bilinmektedir (Görsel 3.2).

Görsel 3.2. Kayseri ili haritasında Talas'ın konumu ve Aşağı-Yukarı Talas (Suvay, 2021)

Talas'ta 16. yüzyıl başlarında 1520 yılında 284 kişiden 3'ü Müslüman nüfusa aitken, 1530'da 79 haneden 10'u Müslüman nüfustur. Buna göre Talas'ta 1530'da Müslüman nüfusunda artış izlense de Kayseri'nin genel nüfusundan farklı olarak toplam nüfusun yüzde yetmişi gayrimüslimlerden oluşmaktadır. 1875 yılında yapılan nüfus sayımına göre ise Talas'ta 2395 Rum, 2240 Ermeni, 1173 Müslüman erkek nüfus olup kadınları da eşit sayıda düşünürsek toplam nüfus yaklaşık 11.616'dır (Cömert, 2010). Buna göre 19. yüzyılda Talas'ta toplam nüfusun yüzde sekseni gayrimüslimlerden oluşurken yüzde yirmisi Müslüman nüfustur. Kayseri'deki gayrimüslim yerleşmelerden Talas en büyük köy olarak dikkat çekmektedir (Yörük, 2013, s. 452). Buna göre o tarihlerde Kayseri'nin genel nüfusuna kıyasla Talas'ta Müslüman nüfusun dört katı kadar gayrimüslim nüfus olduğu görülmektedir.

Amerikan misyonerleri tarafından Talas'ın misyon merkezi seçilmesinin başlıca sebebi bölgenin bu tarihi ve etnik yapısı ile doğrudan ilişkilidir. O dönemde Talas (Görsel 3.3.); Ermeni, Rum ve Müslümanların bir arada yaşadığı, farklı etnik topluluklara ev sahipliği yapmış zengin kültürel mirasa sahip bir yerleşim yeri olarak değerlendirilmektedir. Bölgede Ermeni ve Rum nüfusunun niteliği ve fazlalığı, bu nüfusun yaşadığı gayrimüslim mahalleler ve kendi dinlerine ait ibadet yerlerinin varlığı, bölgede başka rakip misyoner teşkilatının bulunmaması, ticaret ve sanatla uğraşan Ermenilerin zenginliği sayesinde buranın ticaret merkezi olarak önemi, ulaşım, haberleşme yönünden misyonerlerin ölçütlerine uyması gibi etkenler Talas'ın istasyon bölgesi olarak seçilmesine sebep olmuştur (Özsoy, 1995, s. 65).

Görsel 3.3. 1913 Yılında Amerikalı Misyoner Herald Tarafından Çekilen Talas Manzarası (*The Missionary Herald, The Proceedings of the American Board Of Commissioners For Foreign Missions*)

Kayseri İstasyonunun kurulmasını takiben Amerikalı keşif misyonerleri tarafından Kayseri ve çevresinin tetkikleri sonucunda Talas'ın misyon merkezi seçimi ölçütlerine uygunluğu, kente yakınlığı ve ulaşım kolaylıkları gibi etkenlerden dolayı 1859 yılından itibaren Talas'a yerleşilmesi ile ilgili girişimler başlamıştır. Sonuçta 1866 yılında Kayseri'ye bağlı bir uç istasyon olarak Talas İstasyonu tanımlanarak misyonerlik çalışmaları başlamıştır (Kozlu, 2019, s. 1629).

3.3. Kayseri-Talas İstasyonunda Eğitim Faaliyetleri

Kayseri istasyonunda başlatılan misyonerlik faaliyetleri başlangıçta her istasyonda olduğu gibi dini gayeler taşımıştır. Misyonerler dini öğretilerini aktarabilecekleri kitleyi belirleme yolunda öncelikle yerel halkın dilini, yaşam şekillerini, inançlarını öğrenmişlerdir. Müslüman halk üzerinde başarısız olan misyonerler, çalışmalarının hedefini değiştirerek Ermeni ve Rum milletlerin yoğun bulunduğu bölgelerde mevcut kiliselerin çevresinde şekillendirmiştir. Buralarda yaşayan insanlarla doğrudan ilişkiye geçip düşüncelerini sözlü anlatarak, kutsal metinlerini de yazılı malzemeler dağıtarak her yaştan insana ulaşılmıştır. Özellikle okullara toplayamadıkları yetişkinler ile teması kuvvetlendirebilmek için dini kitap dağıtımını yaptıktan sonra ikinci aşamada o kişilerle bu kitaplarda yer alan fikirlere yönelik karşılıklı değerlendirilmeler yapılmış ve böylece getirdikleri mesajın halkın gündemine girmesini sağlamışlardır (Aksu, 2010, s. 96).

Kayseri İstasyonunda dini çerçevede yapılan çalışmalara kadın misyonerler de destek olarak kadınlara yönelik faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Bu faaliyetler kapsamında özellikle Ermeni evlerini ziyaret edip İncil ve kutsal metinlerle kadınları Protestanlığa davet etmişlerdir. Bölgede eğitim faaliyetleri kapsamında anaokulları, kız okulları ve buralarda hizmet verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi amacıyla oluşturulan eğitim sınıfları açılmıştır. Misyonerlik faaliyetlerini daha etkin hale getirmek için görevlendirilen İncil okuyucu kadınlar bölgedeki evleri ziyaret ederek kadınlara İncil okuyup anlamını açıklamışlar, okuma, sayı sayma ve ilahi öğreterek kısaca ev merkezli eğitim vermişlerdir. Ayrıca Talas'ta kurulan Dikiş Cemiyeti ile kadınlara kurslar verilerek kendilerini geliştirmelerinde yardımcı olmuşlardır (Demir, 2008, s. 125). Kadınlara yönelik yapılan misyoner faaliyetlerinin yanı sıra erkekler için de hem Kayseri merkezde hem de Talas'ta Erkek Kulübü oluşturmuşlardır. Bu kulüp çerçevesinde erkekler için pazar akşamları toplantılar düzenlenerek okuma çalışmaları ve İncil dersleri verilmiştir. Kulüp bünyesinde yapılan atletizm ve jimnastik çalışmaları ile bölgedeki gençlerin dikkati çekilerek Müslüman halkın da katılımı sağlanmıştır. Böylelikle farklı yollardan Müslümanların güvenlerini ve arkadaşlıklarını kazanıp, önyargılarından kurtulmaları sağlanmıştır (Report Cesarea Station).

Misyonerler ulaşabildikleri kitlenin en azından İncil'i okuyabilecek kadar eğitilmesini zorunlu bulduklarından dolayı okuma, yazma, ilmiyal ve diğer başlangıç derslerinin verildiği yetişkinler için Pazar okulları (Sebt Schools) ile çocuklar için

ilkokullar (common schools) kurmuşlardır. Bu okulların öncelikle istasyon merkezinde olmak üzere Kayseri'ye bağlı tüm istasyonlarda açılması yoluna gidilmiş ve böylelikle Kayseri İstasyonundaki eğitim çalışmalarının da temeli atılmıştır (Alan, 2009, s. 120). Başlangıçta kiliselerin çevresinde örgütlenen okullar hem Protestan cemaatinin hem de öğrenci sayısındaki artışa paralel olarak ayrı müstakil kurumlara dönüşerek zamanla yayılım gerçekleştirmiştir (Tablo 3.4.).

Tablo 3.4. *Amerikan Board'un Kayseri İstasyonundaki İlkokul ve Pazar Okulları ile Bu Okullardaki Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı* (Demir, 2008, s. 141)

Yıllar	İlkokul	Öğrenci Sayısı		İlkokullarda Toplam Öğrenci	Pazar Okullarının Sayısı	Pazar Okullarında Toplam Öğrenci
		Erkek	Kız			
1854	1	-	-	35	-	-
1860	5	113	29	142	-	-
1861	7	-	-	123	3	248
1862	8	190	61	251	4	152
1863	10	213	119	332	6	340
1864	9	215	109	324	7	331
1865	12	276	106	382	12	468
1866	14	270	184	454	7	419
1867	8	231	143	374	8	562
1868	7	208	73	281	12	530
1869	13	252	87	339	12	539
1870	12	123	253	378	12	545
1871	20	385	170	555	15	715
1872	18	411	177	588	14	680
1873	17	387	196	583	14	760
1874	20	466	373	839	13	845
1875	28	726	498	1224	21	1754
1876	34	904	653	1557	27	1875
1877	34	1014	703	1717	28	2099
1878	39	988	585	1573	27	2136
1879	38	867	560	1427	26	2355
1880	39	995	564	1559	30	1953
1881	44	1035	676	1711	31	2060
1882	44	1099	617	1716	30	2008
1883	41	1104	664	1768	28	2073

Tablo 3.4. (Devam) *Amerikan Board' un Kayseri İstasyonundaki İlkokul ve Pazar Okulları ile Bu Okullardaki Öğrenci Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı* (Demir, 2008, s. 141)

1884	43	1112	709	1821	32	2562
1885	48	1082	707	1789	28	2180
1886	48	1090	684	1774	29	2270
1887	48	1056	643	1699	-	-
1888	45	-	-	1814	33	2488
1889	48	1056	643	1699	34	3200
1890	40	1208	609	1817	33	2733
1891	40	1159	611	1770	34	2622
1892	39	1221	651	1852	37	3421
1893	42	1236	688	1924	35	3251
1894	37	1093	630	1723	28	2838
1895	35	1059	664	1723	31	3108
1896	30	927	512	1439	34	2040
1897	29	891	617	1508	-	2215
1898	31	853	674	1527	26	2783
1899	31	727	582	1309	31	2803
1900	32	756	540	1296	32	2643
1901	33	836	533	1369	-	-
1902	34	959	548	1507	30	2853
1903	41	1095	673	1768	31	3300
1904	37	955	628	1583	24	3231
1905	39	920	668	1588	29	3388
1906	41	976	762	1738	31	3440
1907	35	837	646	1483	31	3720
1908	40	961	774	1735	34	3795
1909	42	982	777	1759	34	3860
1910	35	921	738	1659	-	-
1911	35	902	734	1636	-	-
1912	41	934	780	1714	-	-

Kayseri İstasyonunda eğitim faaliyetleri açılan ilkokullardan sonra rüştiye ve idadi düzeyde geliştirilen eğitim kurumları ve anaokulları ile desteklenmiştir. Orta dereceli okul olarak önce 1871 yılında Talas'ta Amerikan Kız Koleji, daha sonra 1883 yılında Kayseri'de Erciyes Erkek Protestan Lisesi eğitime başlamıştır. İlerleyen yıllarda ise Yozgat Erkek Protestan Lisesi, İstanos Erkek Protestan Lisesi ve Talas Amerikan Erkek Okulu Kayseri istasyonuna bağlı olarak açılan orta dereceli eğitim kurumlarını

oluşturmuştur. Kayseri İstasyonunda yer alan bu okullar içerisinde özellikle Talas'taki Amerikan kız ve erkek okulları ile Kayseri'deki anaokulu, Amerikalı misyonerlerin yönetimleri altında bulunmaları nedeniyle eğitim açısından öne çıkmıştır (Demir, 2012, s. 1407).

Talas'ta Amerikan Board misyonerlerinin eğitim faaliyetleri erkek ve kızların bir arada okuduğu bir karma ilkokul düzeyinde 1871 yılında başlamıştır. Bu tarih Amerikan Board belgelerinde ve Osmanlı arşiv vesikalarında Talas Amerikan Kız Kolejinin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir. Talas Amerikan Erkek Okulunun kuruluş tarihi ise okulun yıllıklarında ve okul armasında 1889 yılı olarak belirtilmektedir. Amerikan Board belgelerinde Talas'ta yatılı ve orta dereceli bir erkek okulu ilk olarak 50 öğrencisiyle birlikte 1897 yılında faaliyete geçtiği yıllık istasyon çizelgesinde belirtilmiştir (Demir, 2012, s. 1408). Amerikan Board misyonerlerinin Talas'ta uzun yıllar eğitim çalışmalarını sürdürdükleri Talas Amerikan Kız ve Erkek Okulu çalışmanın dördüncü bölümünde detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

4.TALAS AMERİKAN OKULLARI

Kayseri'nin Talas İlçesinin Yukarı Talas bölgesinde Amerikan Board misyonerleri tarafından eğitim çalışmaları kapsamında 19. yüzyılın sonlarında oluşturulmuş kızlar ve erkekler için iki ayrı yerleşkeleri bulunmaktadır. Talas İstasyonunun kuruluşunu takiben öncesinde Aşağı Talas bölgesinde kiralık yapılarda eğitim çalışmalarına başlayan Amerikan misyonerleri, ilerleyen yıllarda öğrenci sayılarının artışı nedeniyle daha büyük yapılaşmaya ihtiyaç duymuşlardır. Amerikan misyonerleri oluşan talep yoğunluğu nedeniyle önce 1889 yılında Yukarı Talas'ta güneyde yer alan arsanın satın alınmasıyla Amerikan Kız Okulu Yerleşkesini; 1907 yılında ise kuzeyde yer alan arsanın satın alınmasıyla Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesini kurmuşlardır (Görsel 4.1.).

Görsel 4.1. Talas Amerikan Kız ve Erkek Okulu Yerleşkeleri (Google Earth, 2021, düzenleme: Suvay)

Özgününde eğitim, konaklama, hastane, dispanser ve atölye gibi işlevlerle oluşturulan yerleşkelerde bulunan yapı grupları dönemsel olarak farklı kullanımlar geçirmesine rağmen çoğunlukla özgün durumlarını koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüzde Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi olarak tanımlanan alan

Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin, Kız Okulu Yerleşkesi ise Erciyes Üniversitesinin mülkiyetine devredilmiştir.

4.1. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi

Amerikan Board misyonerleri tarafından 1889 yılından itibaren Yukarı Talas'ta yapılaşmaya başlayan Amerikan Kız Okulu Yerleşkesinde eğitim, sağlık faaliyetleri ve konaklama amacıyla inşa edilen toplam yedi yapı bulunmaktadır (Görsel 4.2.).

Görsel 4.2. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi (talasamerikankoleji.com, erişim tarihi: 11.10.2021; düzenleme: Suvay, 2021)

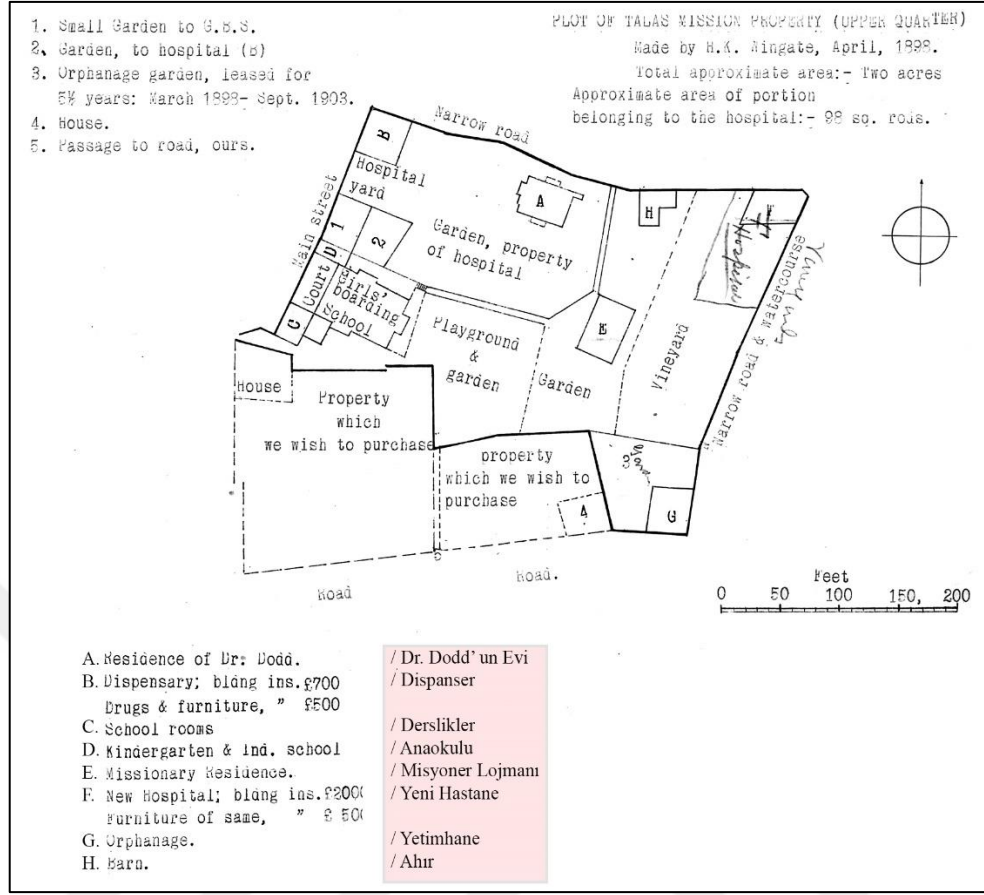
4.1.1. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesinin Tarihsel Süreci

Amerikan Board Teşkilatının Talas İstasyonunda eğitim çalışmaları, Miss Sarah Closson ve Mrs. Cornelia C. Barrows Bartlett'in adlı misyonerlerin Talas'ta kız okulu açmasıyla başlamıştır (Johnson B. , 2018, s. 11). Kuruluş tarihi 1871 olarak kabul edilen Talas Amerikan Kız Okulunun eğitim çalışmaları, Yukarı Talas'ta yer alan Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesine taşınmaya kadar, on sekiz yıl Aşağı Talas bölgesinde Türaboğlu adlı Hristiyan mahallesinde kiralan müstakil bir yapıda karma olarak gerçekleştirilmiştir. İlk zamanlarda yerel halkın tepkisine maruz kalan okul, birkaç kızın

ücretsiz olarak okula gelmelerine ikna edilmesinin ardından eğitime başlamıştır. Yatılı olarak açılan bu okula ilk yıl sadece iki kız öğrenci kayıt olmuştur (Alan, 2009, s. 122). 1876 yılına gelindiğinde okula kayıt olan öğrenci sayısı yirmi dörde ulaşmış ve dört öğrenci de öğretmen olarak meslek yaşamına atılmıştır.

Aşağı Talas'ta yer alan Kız Okulunda eğitim alan öğrencilerin tamamını, Rum ve Ermeni milletlerin Hristiyan çocukları oluşturmuştur. Yatılı olarak eğitim gören kız öğrencilerin ise konaklama ihtiyacı ya okul binasında ya da misyonerlerin evlerinde karşılanmıştır. Öğrencilere aritmetik, coğrafya, Ermenice, Rumca, Osmanlıca gramer, psikoloji, fizyoloji, müzik dersleri okutulmasının yanı sıra okul zamanları dışında misyonerlerin düzenlediği dua toplantılarında İncil dersleri verilmiş ve bölgedeki kadınlara ev ziyaretlerinde bulunarak İncil öğretmişlerdir (Kocabaşoğlu, 1989, s. 159). Kısa süre sonra artan öğrenci talebine paralel olarak okulun yöneticileri daha büyük yapıya ihtiyaç duymaya başlamıştır. 1881 yılında misyonerlerin Yukarı Talas'ta bir arazi satın almalarının ardından kalıcı ve daha geniş yapıların inşaatı için adımlar atılmaya başlanmasına rağmen Osmanlı Devleti tarafından beklenen iznin verilmemesi üzerine projenin yapımı bir süre durmuştur. Böylece kız okulu sınırlı mekânda zorlukla faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. O dönemler Amerikan Kız Okulu bölgede kızlara eğitim imkânı sağlayan tek okul olmuştur (Johnson B. , 2018, s. 11). Aşağı Talas'ta yer alan kız okulu olarak kullanılan kiralık müstakil yapının, incelenen kaynaklardan tespit edilememesi nedeniyle yapısal analizi yapılamamıştır.

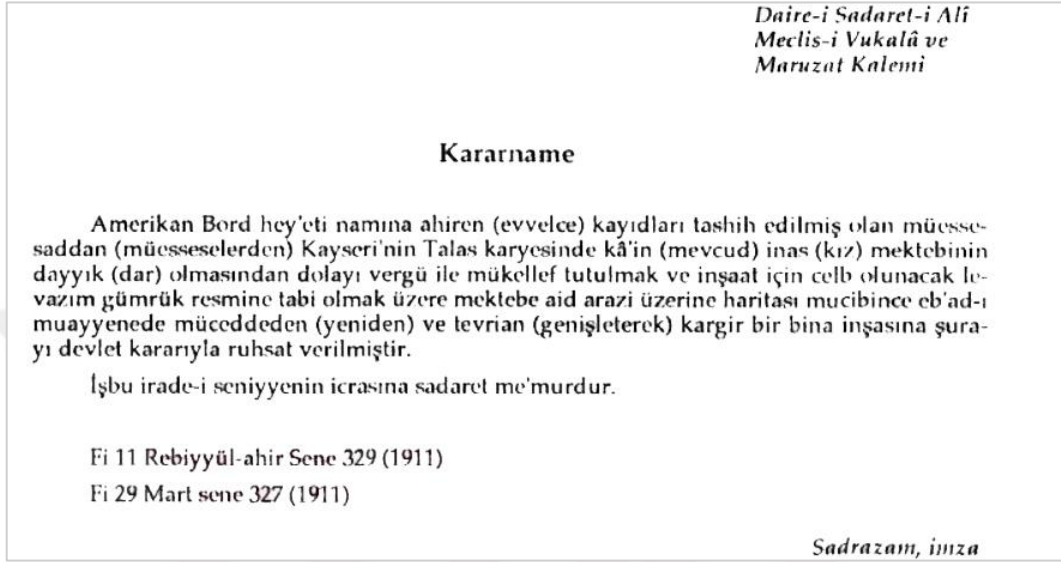
Yukarı Talas bölgesinde Konak olarak adlandırılan başka bir binanın satın alınması ve yapılan tadilatların ardından buraya taşınmasıyla 23 Eylül 1889 yılında kız öğrencilerine eğitim vermeye başlamıştır (PABCFM, Reel 606, No: 22' den aktaran Demir, 2008, s.153). İlerleyen süreçte öğrenci sayısında büyük artış yaşanması üzerine, bu yapının çevresindeki arsaların da satın alınarak iki yapı daha inşa edilmesi üzerine Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesinin çekirdeği oluşmuştur. Papers of the American Board of Commissioners for Foreign Missions (PABCFM) arşiv kayıtları arasında bulunan ve Yukarı Talas'taki kız okulunun müdürü Mr. Wingate tarafından çizilen 1898 yılına ait yerleşkedeki yapılaşmanın oluşumunu ve kullanımlarını gösteren taslak (Şekil 4.1.) ilerleyen yıllarda yapılaşmanın devam ettiği gösterir.

Şekil 4.1. Talas İstasyonunda Yukarı Talas bölgesinde kurulan Amerikan Kız Okuluna Ait Mülkün Yerleşim Taslağı ve Yapıların Kullanımları (SALT Research, 1898; düzenleme: Suway, 2021)

Zamanla hem öğrenci sayısındaki artış hem de yerleşkedeki yapılardan bir kısmının misyonerlerin sağlık çalışmaları kapsamında hastane ve dispanser olarak kullanılması neticesinde ek binalara ihtiyaç duyulmuştur. Osmanlı Devleti'nin yabancı okulları kontrol altına almak için düzenlediği 1869 Maarifi Umumiye Nizamnamesinin; okul açmak, onarmak, ek bina yapmak için ruhsat alınması şartı nedeniyle Mr. Wingate' in talebi ile Amerikan Board yeni binanın yapımı için istenen evraklarla Osmanlı Devleti'nin gerekli kurumlarına müracaat etmiştir. Osmanlı Devleti tarafından yeni binanın yapımında sakınca görülmediğine karar verilerek 29 Mart 1911 Sadabat dairesince hazırlanan kararname gereğince ruhsat verilmiştir. Ruhsatın (Görsel 4.3.) alınmasının üzerine 1911 yılında Mr. Wingate Yukarı Talas bölgesinde bulunan arsaya yeni binayı yaptırarak hizmete açmıştır (Özsoy, Kayseri'de Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji, 1995, s. 71-73). Taslakta (Şekil 4.1.) arsanın güneyinde yer alan parselin satın

alınma hedefinde olduğu ve günümüzde var olan buradaki yapıların 1911 yılında Mr. Wingate' in yeni bina talebi için ruhsat başvurusunda bulunduğu yapılar olduğu düşünülmektedir.

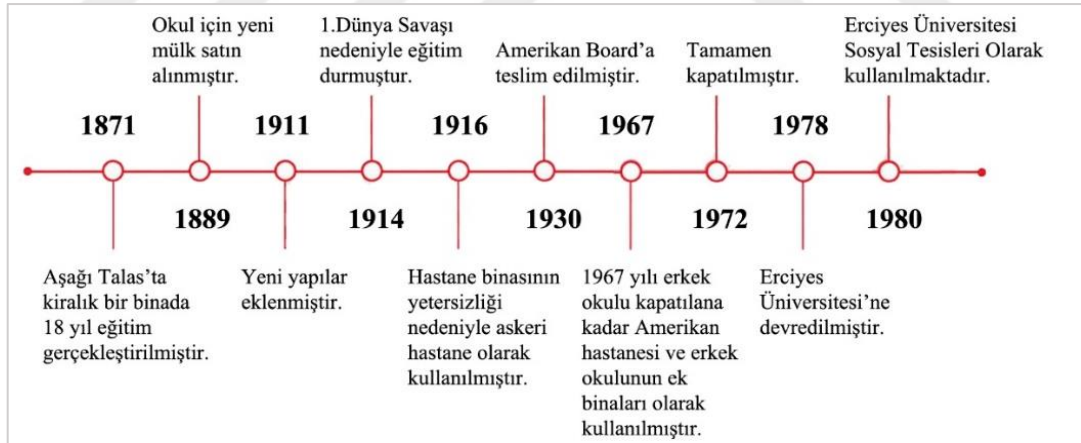

Görsel 4.3. *Amerikan Board'un Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesine Yeni Bina İnşa Ettirmek İçin Ruhsat Başvurusuna Cevaben Hazırlanan Kararname (Başbakanlık Arşivi, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, Maarif İradeleri, Genel No 283, Hususi No 4; aktaran Özsoy, 1995, s. 73)*

Talas Amerikan Kız Okulu ilk ve orta dereceli, geniş bir eğitim imkânı ile bütünüyle kapsamlı bir okul niteliğine sahiptir. Kız okulunda eğitimini tamamlayan öğrencilerin bir kısmı İzmir, Merzifon, Tarsus gibi diğer Amerikan okullarına yüksek eğitimlerini tamamlamak için başvurmuş, bir kısmı da Kayseri'ye bağlı başka istasyon merkezlerinde bulunan misyoner okullarında eğitim vermişlerdir. Bazıları da Talas' ta bulunan misyonerlere ait anaokulunda öğretmenlik yapmak için özel olarak eğitilmişlerdir. Ayrıca Amerikan misyonerleri bu okullardan mezun olan kızlara verilen iyi bir ev idaresi ve annelik eğitimi neticesinde, bir birey ile bir aileyi, bir aile ile de toplumun geneline nüfuz etme politikasını eğitim çalışmaları ile gerçekleştirmiştir (Demir, 2012, s. 1410).

1871-1915 yılları arasında yatılı ve gündüzlü olarak eğitim veren Amerikan Kız Okulu, 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı nedeniyle Amerika'nın savaşa girmesi, Amerikan Board Teşkilatı'nın yardımlarının azalıp aksaması ve Osmanlı Devleti'nin

camii, okul gibi yerleri hastane olarak kullanması nedeniyle kapanmıştır (Cingil, 2018, s. 31). 1916 yılından itibaren yerleşkede yer alan bütün yapılar askeri hastane olarak kullanılmış ve okulun eğitim faaliyetleri sona erdiği için bütün öğretmenler ülkesine dönmüştür. Savaştan sonra ise yerleşke yetim kalan fakir çocuklar için yetimhane olarak kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sebebiyle kapanan Amerikan Kız Okulu bir daha açılmamış ve 1930 yılında Amerikan Board' a teslim edilmiştir (Dodd, General Report, 1930, s. 1). 1930 yılından itibaren yapıların bazıları Amerikan Hastanesi ve Erkek Okulunun ek binaları olarak kullanılmıştır. 1967 yılında Erkek Okulunun da maddi kaynak yetersizliği nedeniyle kapanmasını takiben hastane bir müddet daha faaliyetine devam etse de 1972 yılında Amerikan Okulları Yerleşkelerinin her ikisi de tamamen kapanmıştır. Daha sonra altı sene kullanılmayan Amerikan Kız Okulu Yerleşkesinin, 1978 yılında Erciyes Üniversitesine devredilmesiyle yerleşkede bulunan bazı yapılar misafirhane, sosyal tesis gibi işlevlerle günümüze kadar kullanılmaktayken bazıları atıl vaziyettedir. Şekil 4.2.de Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi tarihsel sürecinde yapıların dönüşümleri aktarılmaktadır.

Şekil 4.2. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Tarihsel Süreci (Suvay, 2021)

4.1.2. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Yapısal Analizi

Talas Amerikan Okulları yerleşkelerine yönelik gerçekleştirilen yapısal analiz başlığı altında; yerleşkede bulunan yapıların biçimsel, işlevsel, yapı-çevre ilişkileri temel alınarak, cephe ve iç mekân oluşumunu etkileyen elemanların, malzeme, teknik ve plan

organizasyonlarının aktarımının yanı sıra dönemin Osmanlı mimarisi, Geleneksel Kayseri Evleri ve Talas evleriyle tipolojik karşılaştırmalar yapılmıştır.

18. yüzyılda başlayan Batı'ya açılma veya Batılılaşma olgusunun Osmanlı mimarlığında neden olduğu değişimler, farklı tasarım ilkeleri ve biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Devletin dayandığı sisteme getirdiği değişiklikler bakımından büyük önem taşıyan Tanzimat Fermanı her alanda olduğu gibi mimarlık alanında da Osmanlı mimarisinde radikal değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Tanzimat Döneminde sosyo-kültürel, askeri, idari ve ekonomik alanlarda görülen değişiklikler ivme kazanarak Osmanlı mimari kimliğine toplumun yeni ihtiyaç programına cevap verecek nitelikte yapı türlerinin oluşması şeklinde yansımıştır. Askeri yapıların, kamu yapılarının, hastanelerin, saray ve köşklerin, okulların, tiyatroların, sanayi kuruluşları ve fabrikaların, dini yapıların ve sivil mimari yapılarının oluşumuna veya farklı unsurlar eklenerek değişimine sebep olmuştur. Böylelikle Osmanlı Mimarisinde yeni örgütlenme modelleri, yasal düzenlemeler, tipolojik kategoriler, yapı şemaları ve tasarım kalıpları gelişmiştir. Bir başka açıdan geleneksel üsluplar yerini, Batı'dan alınan veya Batı'nın mimari tasarım ilkeleri doğrultusunda yeniden yorumlanan, Batılı öğelerle kimi zaman yan yana duran yeni ve özgün bir üsluba bırakmıştır. Osmanlı Devletindeki değişimin önemli halkalarından biri de modernleşme süreciyle birlikte eğitimin herkes için temel hak olduğu ilkesinin kabul edilmesi sonucu eğitim reformuna doğru bazı önemli adımlar atılmasıdır. Bu doğrultuda Tanzimat yönetiminin ilk önemli uygulaması medrese gibi dini eğitim kurumlarını kendi haline bırakarak, ortaöğretim düzeyinde bir 'rüştîye' modelini geliştirip, yaygınlaştırmasıdır.⁸ Yeni okulların oluşumu geleneksel mimarlık imajında özellikle İstanbul dışı yerleşmelerde farklılaşmayı işaret eden öğeler olarak belirli etki ve rolleri olmuştur. Bu dönemde inşa edilen okulların ortak mimari özelliklerini saptamak pek mümkün olmasa da dikdörtgen veya 'U' biçimli bir kitlesi ve basitleştirilmiş neo-klasik cephe düzeni olan modelin yaygınlığının yanı sıra çeşitli Avrupa ülkelerinden aktarılmış ve bu nedenle üslûp farklılıkları taşıyan uygulamaların varlığından söz edilebilir (Batur, 1985, s. 1047-1067).

⁸ 1838'de başlatılan rüşdiyeler programını yüzyılın ikinci yarısında bazı meslek okulları ve "usul-i cedid" üzere" öğretim yapan 'mekteb-i iptidai' ler izledi. 1869 Maarif Nizamnamesine göre "köylerde ve mahallelerde sıbyan (iptidai), beş yüz evli kasabalarda rüşdiye, bin evli kasabalarda idadî ve vilayet merkezlerinde sultanî kurulması..." öngörülmüştür (Batur, 1985, s. 1057).

Bu süreçte Talas'ta yapılan yeni okullar, dönemin mimari anlayışı ve üslubunu irdelemekte önem taşımasının yanı sıra yöredeki evlere benzeyen tek kamu yapılarıdır. Örneğin 1869 yılında Abdülaziz döneminde yapılan Talas Harman Meydanı'ndaki Ortaokul (Rüştiye Mektebi), Amerikan Board tarafından yapılan Talas Amerikan Kız Okulu ve Erkek Okulu dönemin mimari karakterini yansıtmakla birlikte bir değişimi de hızlandırmıştır⁹. Bu kamu yapılarının çoğunluğu, dönemin mimari anlayışına paralel olarak kendine özgün eklektik üsluba¹⁰ sahip büyük konaklar şeklindedir. 1899'da Alman Roman Oberhummer ve Heinrich Zimmerer adlı iki misyoner gezgin Talas'ın temiz ve gelişen bir kent olduğunu, küçük dar sokaklardan Yukarı Talas bulunan kız okuluna erişildiğinden bahsederek, bu yapıların Avrupai tarzda döşeli olduğunu ve eşyaların Avrupa'dan getirildiğini belirtmiştir. Ayrıca buradaki yapıların sağlam yapıldığına vurgu yaparak, mimar olmadan yerel ustalar tarafından yapıldığını söylemiştir (Turgut, 2019, s. 28).

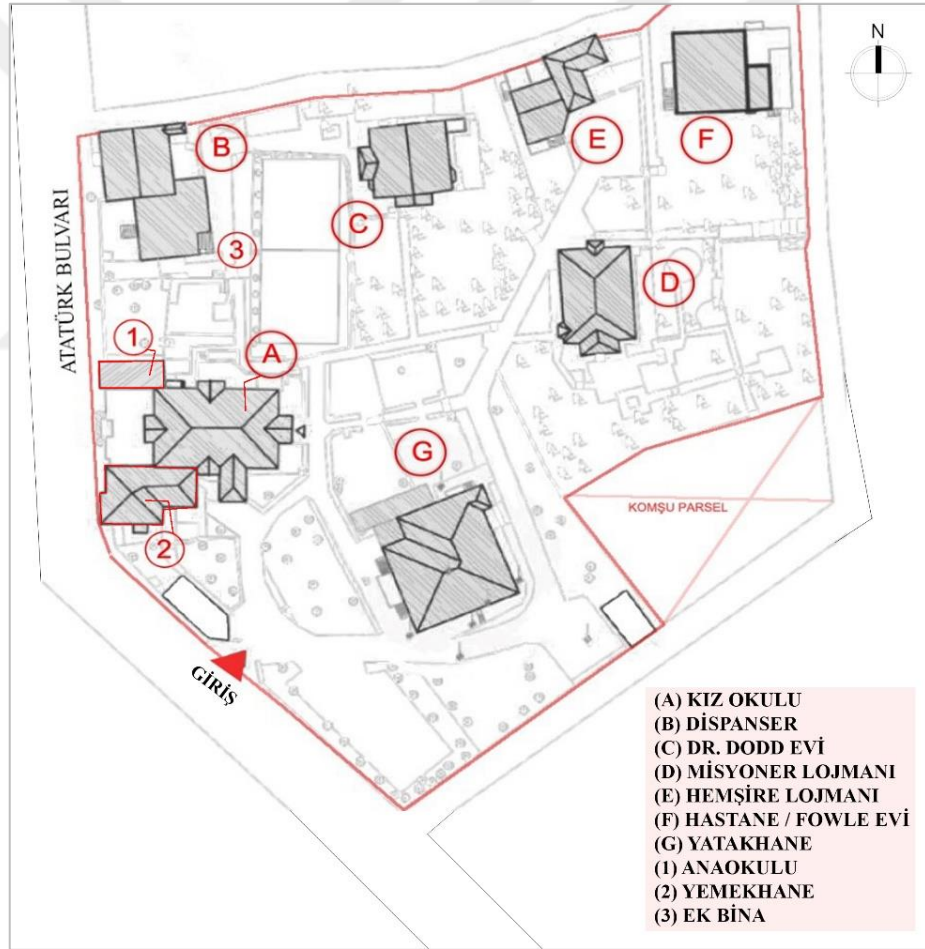
Talas Amerikan Kız Okulu, 1889 yılında Yukarı Talas bölgesinde satın alınan yeni yerleşkeye tanışmaya kadar, 18 yıl boyunca Aşağı Talas bölgesinde kiralanarak çeşitli yapılarda eğitim faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Yukarı Talas'ta Konak olarak isimlendirilen eski bir bağ evinin satın alınması ve bu yapının tadilatı sonucunda oluşan Kız Okulunun ardından zamanla çevresindeki parsellerin de alınarak yeni yapıların inşa edilmesi sonucunda yerleşkeye dönüşmüştür. Kayseri ili Talas ilçesi Yukarı Mahalle Atatürk Bulvarı üzerinde, 40 ada 1-3-4-5-6 numaralı parsellerde bulunan Talas Amerikan Kız Okulu yerleşkesi 10.636 m² alanda konumlanmaktadır. Aynı ada üzerinde 2 numaralı parselde Amerikan Board tarafından 5 yıllığına kiralanarak yetimhane olarak kullanılan bağ evi bulunmaktadır (EK-1).

Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesinde; (A) Amerikan Kız Okulu, (B) Dispanser, (C) Misyoner Dr. Dodd' un Evi, (D) Misyoner Lojmanı, (E) Hemşire Lojmanı,

⁹ 1892 yılında inşa edilen Talas Amerikan Dispanseri çatısının Kayseri için tam bir yenilik sayılan oluklu galvaniz saca kaplandığı belirtilmiştir (Farnworth, 2018, s. 99). İlerleyen yıllarda Talas'ta inşa edilen bazı yapıların saca kaplı olması, değişim süreciyle birlikte yeni yapılan kamu yapılarının geleneksel konutların genel karakterinin değişmesinde rol oynadığı düşünülmektedir (Turgut, 2019, s. 28).

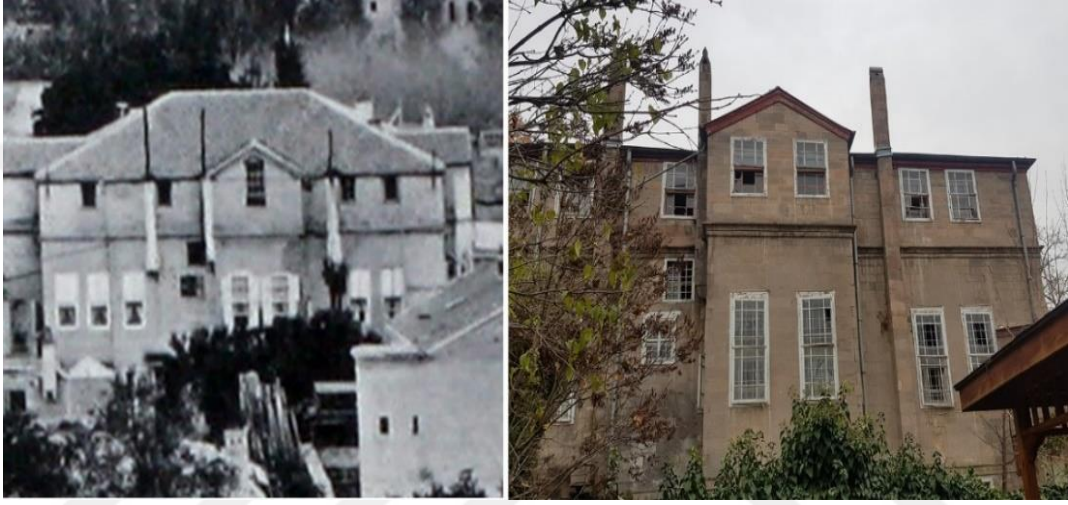
¹⁰ Bir hareket olarak eklektizm ilk olarak Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Seçmecî bir yaklaşımla tarihsel referanslar, çok daha geniş bir coğrafya ve süreyi kapsayacak şekilde ele alınmaya ve doğrudan taklit yerine yeni bütünler oluşturmak üzere sentezlenmesi gereken öğeler olarak ele alınmıştır (Epron, 1997). Eski stiller birebir uygulanmamakta, yalnızca belirli unsurlar seçilerek, yeni amaçlarla kullanılmıştır (Hasol, 2019). Osmanlı Devleti'nde ise Tanzimat Fermanı ile birlikte toplumsal yaşamda meydana gelen değişiklikler eklektizmin içeri sızmasına zemin hazırlamıştır. Sonuçta klasik Osmanlı tarzını takiben çeşitli ve genelde Batı kaynaklı mimari tarzların uygulanması akabinde, Oryantalist, Barok, Ampir, Neo-Klasik karışımı ve kısmen de yerel mimari çağrışımları içeren bir birliktelik doğmuştur.

(F) Hastane / Fowle Evi ve (G) Yatakhane'den oluşan toplam yedi adet yapı yer almaktadır (Şekil 4.3). Günümüzde yerleşkenin güneybatısında yer alan ana giriş, güvenlik ve güneyinde yer alan otopark yerleşkenin Erciyes Üniversitesi'ne devredilmesinden sonra yapılan peyzaj müdahaleleri sonucunda oluşturulmuştur. Yerleşkedeki yapılar misyoner konutları, hemşire ve misyoner öğretmen lojmanları, öğrenci yatakhaneleri, yemekhane, anaokulu, klinik ve doktor lojmanları gibi işlevlerle kullanılmıştır. Günümüzde Erciyes Üniversitesi'ne devredilen yerleşkede bulunan yapılar; (A) Erciyes Üniversitesi Sosyal Tesisi, (B) Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi, (D) Rektörlük Konutu, (G) Konaklama işleviyle kullanılmaktadır. (C,E) atıl vaziyette, (F) ise yıkık durumdadır.

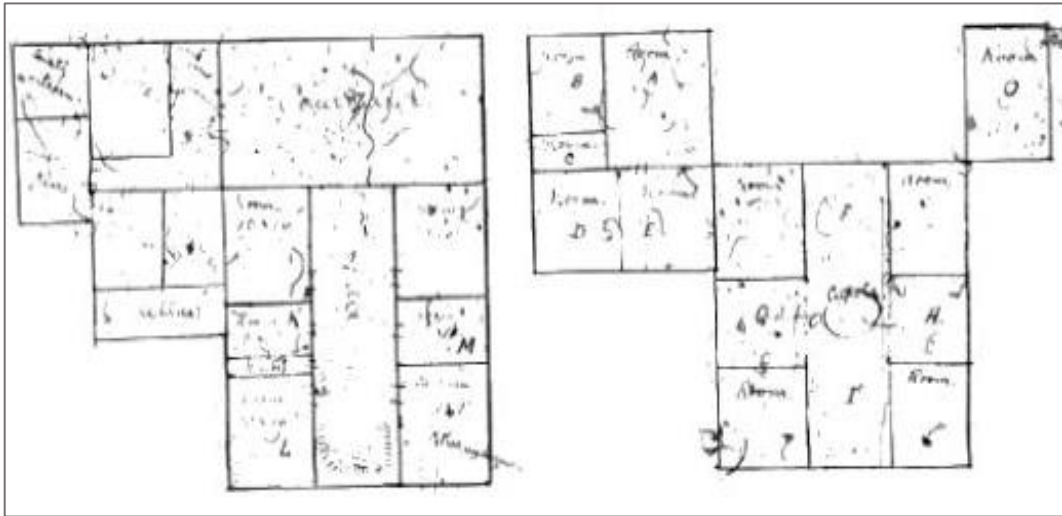

Şekil 4.3. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Vaziyet Planı (ERÜ Yapı İşleri, 2019 (Düzenlenme: Suvay, 2021))

Kız Okulu (A): Kız öğrencilerin eğitim faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için Amerikan Board tarafından Yukarı Talas Mahallesi'nde günümüzde Atatürk Bulvarı üzerinde, bölgedeki en gösterişli gayrimüslim yapılarından birisi olan bir konağın alınarak, dikey ve yatay yönlü ilavelerle büyütülmesi sonucu Kız Okulu oluşmuştur (Görsel 4.4.). Satın alınan bu konak (Şekil 4.4) üzerinde gerekli tadilatların sonuçlanması takiben 23 Eylül 1889 yılında Talas Amerikan Kız Okulu öğrencilerine eğitim vermeye başlamıştır.

Görsel 4.4. Talas Amerikan Kız Okulu (A) Kuzey Cephesi 1909 (SALT Research, ABAHTLS109; Suway, 2021)

Şekil 4.4. Talas'ta Kız Okulu İçin Satın Alınan Konağın William S. Dodd tarafından çizilen krokisi (PABCFM, Reel 600, No: 456'den aktaran Demir, 2008, s. 253)

Yapım tekniği açısından kendine özgü bir tarz sergileyen Kayseri Evlerinde temel, toprak veya su basman seviyesine kadar sert, sağlam ve geçimsiz olan bazalt ve yörede kara taş adı verilen taş ile örüldükten sonra, duvarlar işlenmesi daha kolay olan ve yalıtım özelliği bulunan andezit esaslı düzgün kesilmiş “yonu taşı” ile örülmüştür (Büyükmihçı, 2000, s. 57). Geleneksel Kayseri Evlerinin temel özelliklerini yansıtan ve bölgenin yerel malzemesi olan andezit ve bazalt tüfleri ile bodrum, zemin (yol kotu), birinci (bahçe kotu) ve ikinci kat olmak üzere inşa edilen Kız Okulu, doğu batı doğrultusunda cepheyi ortalayacak şekilde iki girişe sahiptir. Atatürk Bulvarı üzerinde yer alan özgününde yerleşkenin ana giriş avlusuna (EK-2) açılan anıtsal giriş yapının batı cephesinde yer almaktadır. Diğer yandan yapının doğu cephesinde ise bahçe kotundan ulaşılan ve cepheden çıkıntı yapılarak vurgulanan daha sade düzende oluşturulan doğu girişi bulunmaktadır (Görsel 4.5). Özenli konumları ile vurgulanan bu girişler büyüklükleri, genişlikleri ile yapıların hacim ve mimarisine paralel olarak şekillenmiştir.

Görsel 4.5. Talas Amerikan (A) Kız Okulu Batı ve Doğu Girişi (Suvay, 2021)

19. yüzyıl ve sonrasında Son Dönem Osmanlı Yapılarında da girişe verilen önem giderek artmıştır. Kapı kanatlarının yanlarda ya da üzerinde bulunan sabit pencerelerle giriş alanı zenginleştirilmek istenmiştir. Ayrıca kapılar yalnızca ahşap değil, birden fazla

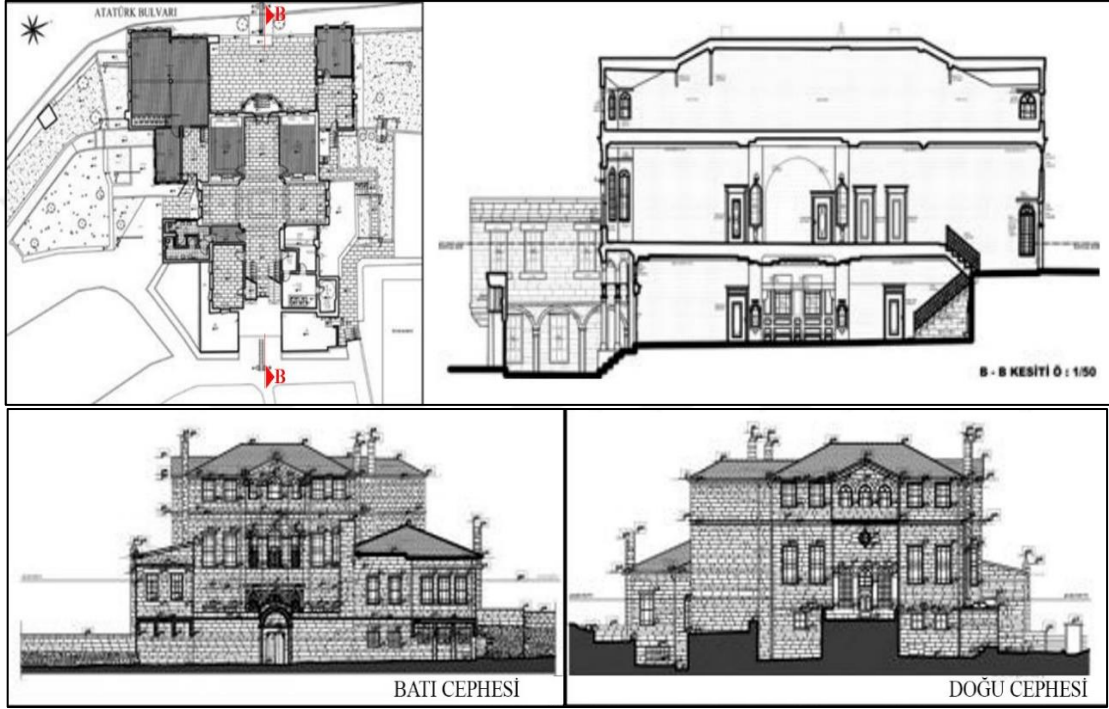
malzemenin birlikte kullanıldığı bir mimari eleman haline gelerek cephe motifi olarak kullanılmıştır (Kuban, 2017, s. 71). Kız okulu yapısının batı girişinde de merdivenle yükseltilmiş anıtsallığa öykünen bir giriş bulunmaktadır. Bu giriş direklikleri merdiven sahanlığında korunaklı yarı açık bir alan oluşturmakla birlikte cepheye kemerler, sütunlar ile üç boyutlu hareketlilik kazandırılmaktadır. Ayrıca yapı kütesinden çıkarılan ve dört serbest sütuna oturan üç cepheli çıkma, üst katlarda kapalı olarak devam ederek üçgen alınlıkla sonlandırılmıştır. Yapılarda yerel ustaların yerinde verdikleri karar ile uygun gördükleri uygulamalar sonucunda kendine has tasarımlar ve çözümler doğmuştur. Kız okulunun batı cephesinde bulunan üçgen alınlıkların köşelerinin boş kalması, yerel ustaların inisiyatif kullanarak, kubbe kullanmak yerine üçgen alınlık tercih etmesi dönemin mimari anlayışına paralellik göstermesi olarak yorumlanabilir.

Mimari elemanlar ayrıntılı olarak incelendiğinde dönemin belirgin pek çok özelliği ortaya çıkmaktadır. Dönemin karakteristiği özellikle cephelerde kullanılan elemanlar ve detaylarda daha net belli olmaktadır. Altıgen şeklinde olan giriş terasının köşelerine oturan yuvarlak taş sütunları birbirine bağlayan basık kemerler ve üst katlarda üçgen alınlık altında yuvarlak formulu kemerli pencerelerle dışa açılan çıkma ile anıtsal bir cephe etkisi oluşturulmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde yapılarda Batılı stillerin etkisi oldukça belirgindir. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarına kadar yabancı azınlık mimarlar tarafından kullanılan üçgen alınlık, sütun dizileri, girland gibi elemanlar, 1840-1920 yılları arasında Son Dönem Osmanlı mimarlık uygulamalarında yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir (Denel, 1982, s. 43). Batılı ve azınlık mimarlar tarafından doğrudan batıdan ithal edilerek Osmanlı mimarlığına giren Neoklasik Üslup biçimlerinin, dönemin Osmanlı Mimarisinde seçmeciliğin önemli bir yeri olmasının etkisiyle, 19. yüzyılın sonlarında inşa edilen Kız Okulu yerleşkesinde yer alan yapılarda da kullanılması dönem mimarisinden izler taşıdığını kanıtlar niteliktedir. Özellikle Kız Okulunun konuttan kamu yapısına dönüştürülmesi sonucu, genel kurgusunda Geleneksel Türk Evi plan şemasının yansımaları görülürken, cephe detaylarında neoklasik izler taşıması dönemin mimari üslup anlayışına da paralel olarak kendine özgü bir eklektik mimariye yansımaktadır.

Kız Okulu Yerleşkesinde bulunan yapıların tümü arazinin doğal eğimine oturmaktadır. Konumlanışta mevcut arazi kotlarının doğudan batıya rasyonel çözümler kullanarak farklı iki ana girişle bütünleşmesi dikkat çeken detaylardandır. Peyzajın

doğudan batıya doğru azalması sonucu yapının zemin ve bodrum katına avlu (yol) kotundan, birinci katına ise bahçe kotundan erişebilme imkânı sağlamaktadır (EK-3). Bunun sonucunda yapı batı cephesinden üç katlı, doğu cephesinden iki katlı olarak algılanmakta ve böylelikle kesit ve cephelere yansıyan zengin ve hareketli mekânsal etkiler oluşmaktadır (Şekil 4.5.).

Şekil 4.5. *Talas Amerikan (A) Kız Okulu B-B Kesiti, Doğu ve Batı Cephesi (Kozlu ve diğ. age, 2018, s. 41-54, ERÜ Yapı İşleri, 2019, düzenleme: Suvay, 2021)*

Yapının batısında yer alan avludan ulaşılan zemin kat, geleneksel Türk evlerinin orta sofalı plan tipinin¹¹ yapısal ve kurgusal özelliklerinin yansıtmaktadır (Şekil 4.6.). Merkezi sofanın kuzey ve güney ucunda eyvanların karşılıklı gelmesi orta sofayı haçvari plan şemasına dönüştürmektedir. Pahlı köşelerden girilen odalar merkezde bulunan

¹¹ Orta sofalı plan tipinde, sofa evin merkezinde yer alır ve odalarla çevrelenir. Sofanın aydınlık olması için oda sıralarının arasında eyvan olarak adlandırılan boşluklar bırakılır. Bu plan tipleri; Dört köşeli orta sofalı plan tipi, pahlı köşeli orta sofalı plan tipi, yuvarlak veya oval orta sofalı plan tipi, pahlı köşelerin eğrisel yapılması ile oval sofalı planlardır. Orta sofalı plan tiplerinden, pahlı sofalı plan tipinde üç eyvan ve bir merdiven aralığı bulunmaktadır (Eldem, 1954, s. 127-128).

sofaya açılmaktadır. Geleneksel Kayseri Evlerinde¹² de genellikle dikdörtgen planda ele alınan sofa, evin diğer mekânlarına geçişi sağlayan merkez konumundadır (Tali, 2005, s. 61). Sofanın doğu cephesinde mekânın kimliğine katkı ve bahçe kotuna erişimi sağlayan merdiven sofası bulunmaktadır (EK-4). Talas evlerindeki merdivenler genelde tek parça taş malzemeden kargir merdivenlerdir. Konstrüksiyonlarına göre ise duvara konsol tek mesnetli veya duvarlar arasında çift mesnetli merdivenlerdir (Turgut, 2019, s. 53).

Şekil 4.6. Talas Amerikan Kız Okulu (A), Anaokulu (1), Yemekhane (2) Kat Planları (Kozlu ve diğ. age, s. 41-54, düzenleme: Suvay, 2021)

¹² Geleneksel Kayseri evlerinde planı, sofa, tokana (mutfak) ve harem üçlüsü belirlemektedir. Bu dönemde yapılan evlerde planın fonksiyonelliği öne çıkarılmış ve evler avlu veya kapalı bir hol etrafında şekillenmiştir. Dışa kapalı içe dönük sofa merkezli evler daha sonra Hristiyan nüfus ve Osmanlı'daki batılılaşma eğilimleriyle birlikte dışa dönük olarak planlanmaya başlanmıştır. Değişmeye başlayan ev anlayışında özellikle gösteriş ve ihtişama ağırlık verilmiştir (İmamoğlu, 1992, s. 23-23).

Zemin katta yer alan sofanın eyvanlarında, odalarda, kapılarda, pencere doğramalarında, dekorasyonlarda ve tavan döşemelerinde bulunan incelikli ahşap işçilikleri yapının zengin bir görsel ifade kazanmasını sağlamaktadır (Görsel 4.6). Türk sivil mimarisi içerisinde kendine özgün süsleme özelliklerine sahip Kayseri evlerinin iç süslemesi de dış süslemede olduğu kadar çeşitli ve zengindir. İç mekânda taş süslemenin yanı sıra, ahşap süsleme daha yoğundur (Kartal, 1989, s. 16).

Görsel 4.6. *Talas Amerikan Kız Okulu zemin kat bulunan ahşap mimari elemanlar (Suvay, 2021)*

Kız Okulunun bahçe kotundan ulaşılan birinci katında ise iç sofalı plan tipi¹³ görülmektedir. Sofanın planı belirleyen merkeziyetçi etkisi ile sofaya açılan iki taraflı odalar hemen hemen simetrik (Görsel 4.7). Yan eyvanların kemerlerinin içi sonradan kapatılarak odaya dönüştürülmüş ve zemin kattaki plan şeması bu katta da izlenebilmektedir. İncelenen belgelerin değerlendirilmeleri sonucu kız öğrencilerin derslikleri olarak tasarlanan bu odalar, yapının Erkek Okulunun ek binaları olarak kullanıldığı dönemde konaklama işleviyle kullanılmıştır.

¹³ İç sofalı plan tipinde sofanın iki yanı odalarla çevrilmiştir. Bu tip planlar, bir yüzlü iç sofalı (tek cephe) ve iki yüzlü iç sofalı (iki cephe) olarak sınıflanabilir. Daha çok şehir evi karakteri taşıyan bu tip plan daha sıhhi ve ekonomik olması nedeniyle tercih edilmiştir. Oda köşelerinin pahlanması ve sofanın eyvanlarla genişlemesi orta sofalı plan tipini oluşturmuştur (Eldem, 1954, s. 91).

Görsel 4.7. Talas Kız Okulu Birinci Kat Merkezde Sofa ve Sofaya Açılan Odalar (Suvay, 2021)

Birinci katın kuzeydoğusunda bulunan tali merdivenle ulaşılan çatı arası mekânlarının oluşturduğu ikinci kat, özgününde tek mekân olarak tasarlanmıştır. İlerleyen süreçte iç sofalı plan şeması takip edilerek, merkezi sofaya açılan odalar konaklama işlevine dönüştürülmüştür (Görsel 4.8). Ayrıca sonraki dönemlerde ihtiyaçlar dâhilinde yapının özgün tasarımında bulunmayan ıslak hacim mekânları güneybatı cephesinden yapıya eklenmiştir.

Görsel 4.8. Talas Amerikan Kız Okulu Çatı Arası Mekânlarının Oluşturduğu İkinci Kat (Suvay, 2021)

Geleneksel yapı malzemeleri arasında önemli yeri olan ahşap, yapının duvar ve tavan kaplamalarında, kapı ve pencere doğramalarında, sedir, yüklük ve dolaplarda, çatıda, dekoratif mimari elemanlarında sıkça kullanılmıştır. Kayseri Evlerinin bir özelliği her odada küçük bir niş içerisine bir dolap yerleştirilmiş oluşudur. Kız Okulunda bulunan odaların içerisinde de bu dekoratif öğelerde ahşap kullanımına sıkça rastlanır. Özellikle odaların üst örtüsünü oluşturan ahşap tavan kaplamaları bitkisel motifler ve geometrik formlar ile zenginleştirilmiştir (Görsel 4.9). Kız Okulunun tavanlarında çoğunlukla dikdörtgen bir çerçeve içerisinde baklava dilimi, ışınal çubuklar, dairesel çiçekler şeklinde motiflere yansımıştır.

Görsel 4.9. *Talas Amerikan Kız Okulu Ahşap Tavan Döşeme Örnekleri (Suvay, 2021)*

Anaokulu (1): Kız Okuluna kuzey cephesinden eklenen Anaokulu farklı dönemlerde kreş, atölye, lojman gibi işlevlerle kullanılmıştır. Yapı, Erciyes Üniversitesine devredildikten sonra personel lojmanı olarak bir süre kullanılmaya devam etmiş ancak son yıllarda kullanılmayarak atıl bırakılmıştır.

Zemin ve birinci kat olmak üzere iki katlı olarak yerel kesme taş malzemeyeyle yığma olarak inşa edilen yapının kendine ait bir bahçesi bulunmaktadır. Yerleşkedeki diğer yapılar gibi arazinin doğal eğimine göre konumlanan yapının hem avlu kotundan (güney cephesi) hem de beş basamak taş merdivenle yükseltilerek bahçe kotundan (doğu cephesi) iki girişi bulunmaktadır (Görsel 4.10.). Avlu kotundan yapının zemin katına ulaşılırken, bahçe kotundan birinci katına erişim sağlanmaktadır.

Görsel 4.10. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi; Anaokulu (1), Güney-Doğu-Kuzey ve Batı Cephesi (Suvay, 2021)

Anaokulu yapısının güney cephesinde yer alan, günümüzde içi doldurulmuş olarak görülen kemerlerden dolayı avlu kotunun önceki dönemlerde açık oturma alanı olarak değerlendirildiği tahmin edilmektedir. Bu oturma alanı Kayseri evlerinde görülen bahçede üzeri örtülü, yanları açık teras şeklinde köşk olarak bilinen yapılarla benzerlik göstermektedir (İmamoğlu, 1992, s. 53). Diğer yandan genellikle iki katlı olarak yapılan Kayseri evlerinde birinci kat, zemin kata göre dışarıya taşırılarak taş konsollar üzerine oturtulmuştur (EK-5). Hem estetik hem de işlevsel olan bu taş konsollar genellikle düz, volütlü veya oval olarak farklı şekillerde kat aralarında bağlantıyı sağlayan güçlü mimari elemanlardır (İmamoğlu, 1992, s. 64). Anaokulunda da birinci kat, batı cephesinde Atatürk Bulvarına doğru çıkma yapılarak taş konsollar üzerine oturtulmuştur. Çıkma ve bunları destekleyen taş konsollarla yapının dış çevreye olan bu eğilimi çevresel örgütlenmenin yanı sıra cepheyi hareketlendirilen ve sokak dokusunu zenginleştiren önemli unsurlardır.

Yemekhane (2): Kız Okuluna güney cephesinden eklenen Yemekhane yapısının farklı dönemlerde derslik, yatakhane, yemekhane ve toplantı salonu olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Yerleşkenin Erciyes Üniversitesine devredilmesinin ardından günümüzde restorasyon çalışmaları süren yapının yemekhane işlevini sürdüreceği öngörülmektedir.

Kız Okulu ve Anaokulunun tasarımında olduğu gibi bu yapının da hem avlu kotundan (kuzey cephesi) hem de bahçe kotundan (güney cephesi) iki farklı girişi bulunmaktadır. Cepheyle aynı düzlemde olan bu girişler kuzey cephesinde lento ile vurgulanmıştır. Ayrıca avlu kotundan yapının zemin katına ulaşılırken, bahçe kotundan birinci kata erişim sağlanmaktadır (Görsel 4.11).

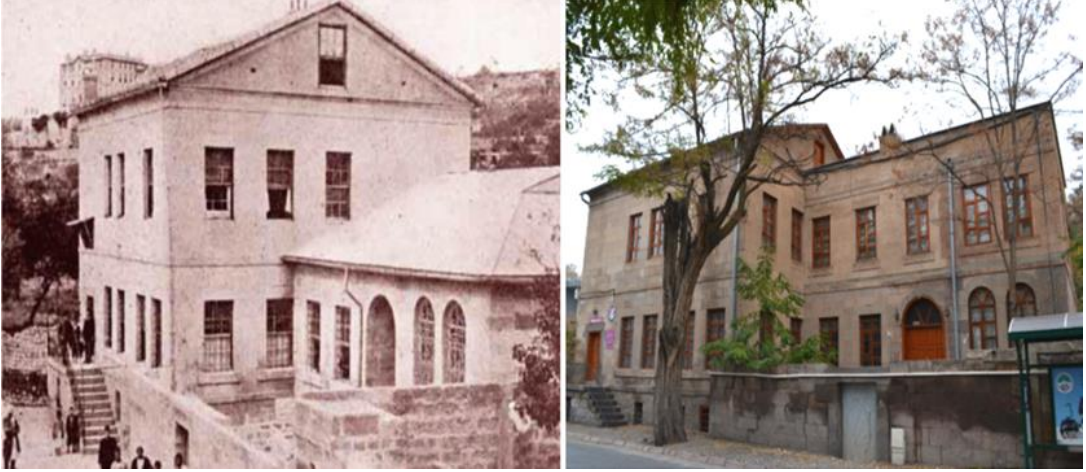
Görsel 4.11. *Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi; Yemekhane (2) Kuzey ve Güney Cephesi*
(Suvay,2021)

Yemekhanenin batı cephesinde birinci katın bir bölümünde Anaokuluna simetri oluşturacak şekilde Atatürk bulvarına doğru çıkma, taş konsollarla desteklenmiştir. Çıkmanın merkezindeki iki taş konsol taş payandalarla desteklenerek dayanımının artırıldığı görülmektedir (Görsel 4.12). Ayrıca hem Anaokulu hem de Yemekhane yapısında cepheden taşırılan çıkmalarla ana binanın yol (batı) cephesinde simetrik bir algı oluşturmamasından tasarımların kentle ilişkilerinde estetik kaygılar taşıdığı anlaşılmaktadır.

Görsel 4.12. *Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi; Yemekhane (2) Batı Cephesi (Suvay, 2021)*

Dispanser (B): 1892 yılında Amerikan Board misyoneri Dr. Dodd tarafından sağlık faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için yerleşkenin kuzeybatısına; bodrum, zemin, birinci kat ve çatı katından oluşan Dispanser yapısı inşa edilmiştir. Klinikte 1914 yılına kadar devam eden sağlık hizmetleri, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşına katılmasıyla duraksayarak; yerleşkede yer alan tüm yapılar gibi Dispanser de cephelerden gelen yaralı askerler için askeri hastane olarak hizmet vermiştir. İstiklal Savaşından sonra ise bir süre yetim kalan çocuklar için yetimhane olarak kullanılmıştır (Tekiner, 2005, s. 63). 1928 yılında Talas Amerikan Erkek Okulu'nun yeniden açılmasıyla Kız Okulu Yerleşkesi Amerikan Board'a teslim edilmiştir. Klinik olarak yeniden faaliyetlerine başlayan Dispanser başarılı çalışmalarıyla zamanla sağlık merkezi haline gelmiştir. Kayseri ve çevresindeki illerin dispansere olan talebinin artışı, yapının mekânsal olarak yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Bu nedenle yıllık raporlara göre 1908 yılında dispanserinin bina ve arazisi genişletilerek ek bina (3) inşa edilmiştir (Görsel 4.13). Ek binada kadın, erkek bekleme odaları ve ilaç odaları yer almaktadır. Eklenen bir girişle, kadınların muayene ve ilaç odalarının ayrı bir holden erişilmesi sağlanmıştır. O dönemde bölgede yaygın olarak kullanılan toprak dam yerine Dispanser çatısının Kayseri için tam bir yenilik sayılan oluklu galnaviz sacı ile kaplandığı belirtilmiştir (Farnworth, 2018, s. 99).

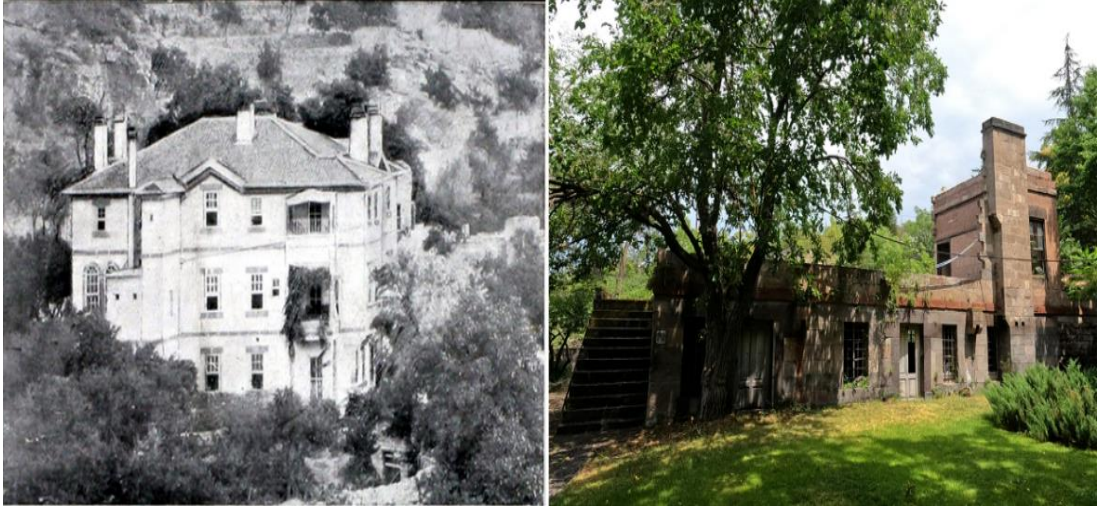
Görsel 4.13. *Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Dispanser(B) ve Ek Bina(3)* (SALT Research, 1903; Suvay, 2021)

Dispanser ve ek bina günümüzde Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi olarak kullanılmaktadır. Cephe düzeninde yapının özgün haliyle günümüzdeki mevcut durumu arasında ciddi farklar görülmeyen dispanserin ek yapısına yapım tarihi tespit edilemeyen bir kat daha inşa edilmiştir. Ayrıca bekleme bölümü olarak işlevlendirilen ek binanın o tarihlerde giriş olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Mevcutta bu giriş yol kotunun altında kalması sebebiyle aktif olarak kullanılmamaktadır (Görsel 4.14).

Görsel 4.14. *Talas Kız Okulu Yerleşkesi Dispanser Ek Yapı Batı Girişi Dönüşümü* (SALT Research; Suvay, 2021)

Hastane (F): Talas Amerikan Kliniğinde, sağlık hizmetlerinde elde edilen başarı hem bölge halkının hem de çevre illerin ilgisinin yoğun olması neticesinde takip eden yıllarda hükümetten 70 yatak kapasiteli bir hastane izni alınarak, yerleşkedeki Fowle Evi (F) hastaneye dönüştürülmüştür. Yeni hastane yapısı 1920-1930 yılları arasında gerçekleşen bir yangın sonucunda yıkılarak günümüze bodrum, zemin ve birinci katın bir bölümü kalmıştır (Görsel 4.15). Dijital kayıtlardan tespit edilebilen Amerikan Hastanesi zemin, birinci ve ikinci kattan oluşan yerleşkede bulunan diğer yapıların cephe düzenine benzer şekilde geleneksel kesme taş malzeme kullanılarak üç katlı olarak inşa edilmiştir. Arşiv belgeleri doğrultusunda hastane yapısının zemin katında eczane odası, beş bekleme bölümü ve muayene odalarının bulunduğu tespit edilmiştir (Dodd, 1932, s. 1).

Görsel 4.15. Talas Kız Okulu Yerleşkesi Amerikan Hastanesi (SALT Research, ABAHTLS109, 1909; Suvay, 2021)

Dr. Dodd Evi (C): Dispanser ve hastanenin hem kurucusu hem de baş doktoru olan Dr. Dodd ve ailesi için yerleşkenin kuzeyine, dispanserin doğusuna bir konut inşa edilmiştir. Yapı bodrum, zemin, birinci kat ve çatı arası mekânlarının kullanıma dâhil edilmesiyle üç katlıdır (Görsel 4.16). Birinci Dünya Savaşına kadar konut olarak, savaş sonrasında ise yerleşkede yer alan tüm yapılar gibi hastane ve yetimhane olarak kullanılmıştır. 1928 yılında yerleşkenin Amerikan Board'a yeniden devredilmesiyle okul yöneticisinin konutu olarak işlevlendirilmiştir. O dönemde zemin kat mekânları ofis, öğrenci bekleme odası, mutfak ve yemek salonu olarak kullanılırken, üst kat ve çatı katı yatak odalarına

ayrılmıştır. 1972 yılında misyonerlerin bölgeden ayrılmasının ardından uzun süre boş kalan yapı, 1980 yılında kampüsün üniversiteye devredilmesinin ardından lojman olarak kullanılmaya başlamıştır (Kozlu, 2019).

Görsel 4.16. *Talas Kız Okulu Yerleşkesi Dr. Dodd Evi Güney ve Kuzey Cephesi (Suvay, 2021)*

Yerleşkede yer alan diğer yapılar gibi kesme taş malzeme ile inşa edilen yapının genel olarak strüktürel yapısı ve cephe bütünlüğü özgünlüğünü korumaktadır. Kuzey cephesinde yer alan çatı katındaki tepe penceresinin damla formu, dikdörtgen olarak genişletilmiş ve balkonun üzerindeki saçak kaldırılmıştır (Görsel 4.17). Güney cephesindeki balkon ise ahşap doğramalarla zemin kata kadar kapatılmıştır. Günümüzde bu bölüm ana giriş olarak kullanılmaktadır. Tüm cephelerde pencereler özgünü esas alınarak ahşap doğramalar kullanılarak yenilenmiştir.

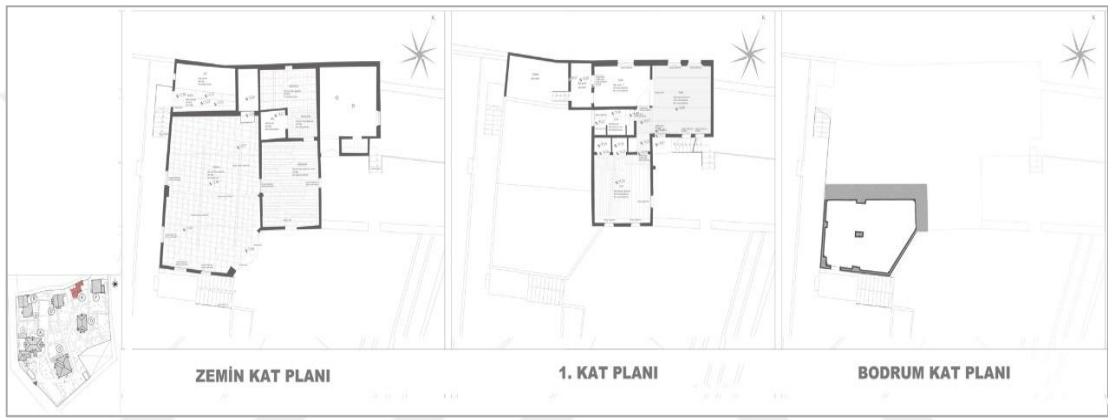
Görsel 4.17. *Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Dr. Dodd Evi (C) Kuzey Cephesi (SALT Research, ABAHTLS109, 1909; Suvay, 2021)*

Hemşire Lojmanı (E): Aynı dönemde PABCFM' nin arşiv kayıtlarına göre Mr. Wingate tarafından çizilen Kız Okulu Yerleşkesinin krokisinde Ahır/Barn olarak gösterilen alana Hemşire Lojmanı inşa edilmiştir. Dodd'un Evi ile yeni hastane arasında konumlanan Hemşire Lojmanı bodrum, zemin ve birinci kattan oluşan iki katlı özgün niteliklerini halen koruyan bir yapıdır (Görsel 4.18). Yerleşkede yer alan diğer yapılar gibi yığma tekniğinde temel taşıyıcı olarak kullanılan yöresel kesme taş, yapısal ve bezeme elemanı olarak; kapı, pencere doğramaları ve döşeme kirişlerinde yardımcı malzeme olarak ise doğal ahşap kullanılmıştır.

Görsel 4.18. *Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Hemşire Lojmanı (E) (Suvay, 2021)*

Yapının arazinin doğal eğimine uygun şekilde konumlanması sayesinde bahçe kotundan bodrum ve zemin katına erişim imkânı sağlanmıştır. Zemin katta yapının kendine ait bahçesi, ahır, depo ve tuvalet gibi birimler yer almaktadır. Bahçe kotundan iki kollu merdivenle ulaşılan ve konaklama birimi olarak kullanılan birinci katta ise iki oda, mutfak, banyo, odaların birinden erişilen balkon ve teras yer almaktadır (Şekil 4.7). Birinci Dünya Savaşı sonrasında yerleşkenin hastane ve yetimhane olarak kullanımının ardından günümüze kadar kullanılmamıştır.

Şekil 4.7. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi, Hemşire Lojmanı (E) Kat Planları (Kozlu, 2019; düzenleme: Suvay, 2021)

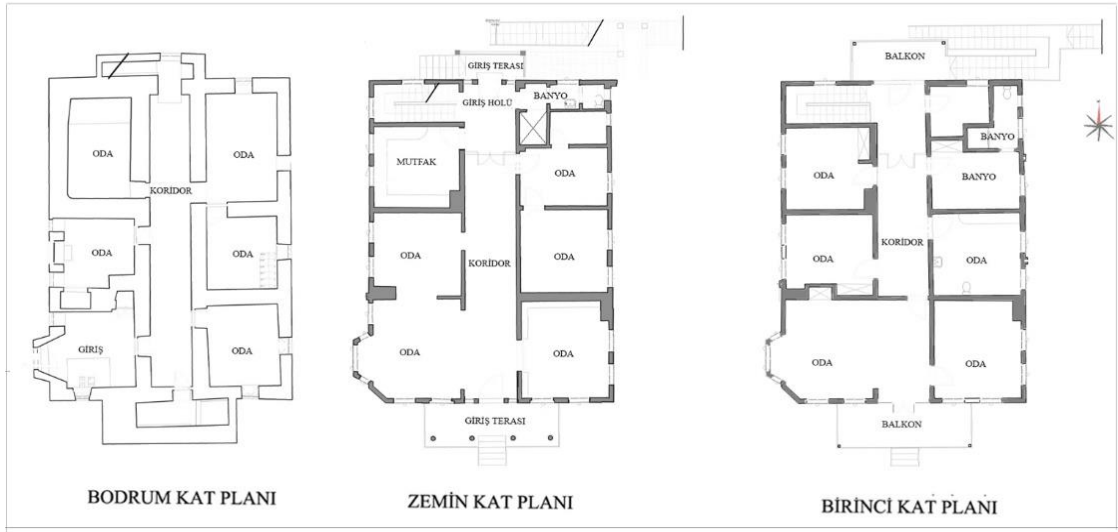
Misyoner Lojmanı (D): Yerleşkenin merkezinde kuzey güney doğrultusunda konumlanan Misyoner Lojmanı; bodrum, zemin ve birinci kattan oluşan kesme taş malzemeye yığma olarak yapılmış iki katlı yapıdır. Mr. Wingate tarafından çizilen Kız Okulu Yerleşkesine ait taslakta Missionary Residence olarak tanımlanan yapının, yerleşkenin kurulduğu tarihle (1889), taslağın tarihi 1898 yılları arasında inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Yerleşkede görevli olan misyonerlerin konaklama ihtiyacı için inşa edilen Misyoner Lojmanının kuzey ve güney cephesinde, bahçe kotundan merdivenle ulaşılan iki girişi bulunmaktadır. Yapının kendine ait bahçesine açılan güney girişi ana giriş olup, birinci katta yer alan balkonu taşıyan iki yuvarlak taş sütunla vurgulanarak anıtsal bir görünüm kazanmıştır. Kuzey cephesinde yer alan ve iki silindirik taş sütunla vurgulanan girişine ise yerleşkenin bahçe kotundan ulaşılmaktadır (Görsel 4.19).

Görsel 4.19. *Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Misyoner Lojmanı (D) Güney ve Kuzey Cephesi (Suvay, 2021)*

Misyoner Lojmanı; bodrum, zemin ve birinci kat plan şemasında merkezde bir hol ve etrafında odalar yer almaktadır (Şekil 4.8). Yapının güneybatı cephesinden ve bahçe kotundan erişilen bodrum katında; giriş holü, merkezde hol ve hole açılan beş oda bulunmaktadır. Zemin katın kuzey cephesinde giriş holü, birinci kata erişimi sağlayan merdiven ve ıslak hacim, ana koridora geçişi sağlayan ikinci kapı yer almaktadır. Misyoner Lojmanının bu plan kurgusu sayesinde her kat kendi içinde bağımsız birimlere dönüştürülerek yapının kullanıcılarının mahremiyeti korunmuştur. Yapının birinci katına hem bahçe kotundan kuzey cephesinde yer alan merdivenle hem de zemin kattaki merdivenden ulaşım sağlanmaktadır. 1960'lı yıllarda yapıda esaslı bir onarım yapıldığını, iki katın ayrı öğretmenler ve aileleri tarafından kullanılmak üzere birbirinden ayrıldığını belirtilmiştir. Bu onarım kapsamında katlar birbirinden ayrılarak cepheye eklenen bir merdivenle üst kat balkonu ikinci katın girişi olarak düzenlenmiştir. 1980'li yıllarda ise banyo ve tuvaletlerin eklendiği iç mekan düzenlemeleri ve basit onarımlar gerçekleştirilmiştir. Yapı, bu yıllardan günümüze kadar Rektörlük konutu olarak kullanılmaya devam etmektedir (Kozlu, 2019, s. 1655).

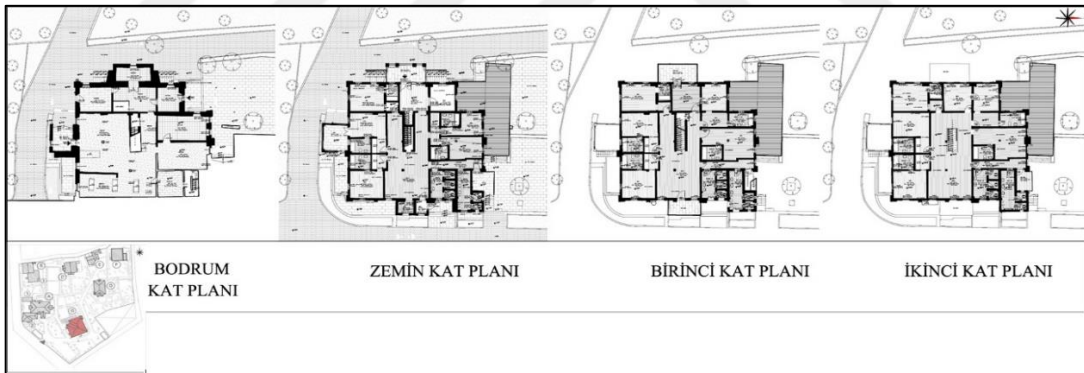
Şekil 4.8. *Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Misyoner Lojmanı (D) Kat Planları (Kozlu, 2019; düzenleme: Suvay. 2021)*

Misafirhane (G): Yerleşkenin güneyinde yer alan bodrum, zemin, birinci kat ve çatı ile birlikte kullanılan ikinci kattan oluşan Misafirhane (Görsel 4.20) yerleşkenin en büyük yapısıdır. Topoğrafyanın doğal yükseltilerine uygun olarak yerleştirilmesi sonucu bahçe kotundan bodrum ve zemin kata erişilir. Mevcutta depo olarak kullanılan bodrum katta yer alan birimler, günümüzde yapının kuzeyinde yer alan yerleşkenin bahçesine düzenlenen restoranın mutfak ve depoları olarak kullanılmaktadır.

Görsel 4.20. *Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Misafirhane (G) Genel Görünümü (Suvay, 2021)*

Batı cephesinden anıtsal merdivenle ulaşılan ana giriş merkezi bir sofaya açılmaktadır. Sofaya açılan yatak odalarına ıslak hacim birimleri eklenerek günümüz şartlarına uygun hale getirilmiştir. Giriş terasının karşısında üst katlara erişimi sağlayan tek kollu merdiven yer almaktadır. Birinci katta merkezi bir merdivenin etrafına yerleştirilmiş odalar ve ortak kullanım alanı bulunmaktadır. Yatak odalarına ıslak hacim mekânlarının eklenmesi sonucu günümüz yaşam koşullarına uyum sağlamıştır. Tek kollu merkezi merdivenle ulaşılan birinci kat yatakhane işleviyle kullanılmaktadır. Birinci kat batı cephesinde yer alan yatak odasında bulunan balkon tek parça silindirik taş kolonlarla taşınarak batı girişini vurgulamaktadır. Doğu cephesinde yer alan balkon ise ortak kullanım alanına dâhil edilmiştir. Yapının kuzeydoğusunda bulunan ıslak hacimler için her katta aynı çözümler yapılmıştır. Merkezi mekân kurgusunun görüldüğü ikinci katta yer alan yatak odalarına da sonradan yapılan ilaveler ile ıslak hacimler dâhil edilmiştir (Şekil 4.9). Yığma sistemle inşa edilen yapının taşıyıcı duvarları diğer yapılar gibi yerel kesme taşlardan oluşmaktadır.

Şekil 4.9. Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesi Misafîrhane(G) Kat Planları (Kozlu,2019; düzenleme: Suvay, 2021)

Peyzaj Öğeleri: Talas Kız Okulu Yerleşkesinde kademeli olarak konumlandırılmış yapıların arasında bulunan bahçelerde heykel, çeşme, oturma birimleri, çocuk parkı, süs havuzu gibi mimari unsurlar bulunmaktadır (Görsel-21). Diğer yandan yapının arkasındaki tepelerden gelen temiz suyun depolanması için tünellerden oluşan büyük bir mahzen yapılarak, demir borularla yerleşkeye taşınmıştır (PABCFM, 1908, s. 3).

Misyoner evi ve Hastane kalıntılarının arasında bulunan bahçe duvarı içerisine yerleştirilmiş su kanalları (Görsel-22) dönemine ait özel detaylardandır.

Görsel 4.21. *Talas Amerikan Kız Okulu Peyzajında Bulunan Peyzaj Öğeleri*

Görsel 4.22. *Talas Amerikan Kız Okulu Bahçe Duvarı İçerisindeki Su Kanalı*

4.2. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi

Amerikan Board misyonerleri tarafından 1907 yılından itibaren Yukarı Talas'ta yapılaşmaya başlayan Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesinde eğitim, konaklama, atölye ve spor salonu amacıyla inşa edilen toplam beş yapı bulunmaktadır (Görsel 4.23).

Görsel 4.23. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi (talasamerikankoleji.com, erişim tarihi: 11.10.2021; düzenleme: Suvay, 2021)

4.2.1. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesinin Tarihsel Süreci

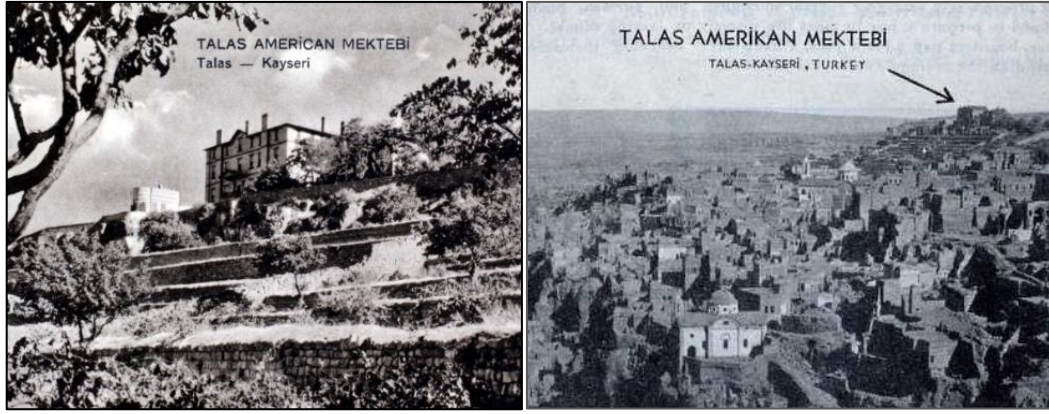
1882 yılında James L. Fowle adında Amerikalı bir misyoner tarafından Aşağı Talas bölgesinde ilkokul olarak açılan erkek okulu 1889 yılında Mr. Wingate'e devredilmiş ve bu tarih okulun kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir. Başlangıçta ruhsatsız olarak açılan okul için Mr. Wingate'in Osmanlı Devleti'ne müracaatı üzerine 22 Aralık 1901 tarihinde resmi izni alınarak, Talas Amerikan Erkek Okulu idadi dereceli bir okul olarak kabul edilmiştir (BANNER, 1967). Öğrenci kimliklerinin ve okulun müfredatının aktarıldığı ABCFM'in aylık bülteni olan Missionary Herald'a göre; 1898 yılında 23'ü gündüzlü, 46'sı yatılı olmak üzere toplam 69 öğrenci Talas'ta kurulan erkek okulunun çekirdeğini oluşturmuştur. Raporlarda Talas Akademisi olarak geçen Erkek Okulu kuruluşundan itibaren yersizlik ve maddi kaynaklarda sıkıntı yaşaması nedeniyle bağışlarla ve misyonerlerin sağladığı destekle kendine yetmeye çalışmıştır (Johnson B. , 2018, s. 16-17).

1902 yılında Mr. Wingate tarafından Amerikan Board'a gönderilen raporda; okulun hızla geliştiği, öğrenci talebinin arttığı, binanın yetersizliğinden dolayı yeni bir binaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Bu gelişmeleri takiben Wingate, Amerika'dan topladığı yardımlarla Kız Okulu Yerleşkesinin kuzeyinde bir arazi satın alarak Osmanlı hükümetine inşaat izni almak için başvurmuştur. Hükümetin onayı sonucunda 1906 yılında Yukarı Talas'ta okul binası ve bitişiğine Wintage ailesinin evinin temelleri (Görsel 4.24) atılmıştır (Stone, 1984, s. 91).

Görsel 4.24. *Talas Amerikan Erkek Okulu ve Mr. Wingate' in Evinin İnşaatı (SALT Research, 1906)*

Talas Amerikan Erkek Okulu, 2 Ekim 1907 tarihinde Aşağı Talas bölgesinden Yukarı Talas bölgesindeki Wingate Hall olarak anılan yeni okul binasına taşınarak 1908 yılında eğitim faaliyetine başlamıştır (BANNER, 1967). Missionary Herald'da Yukarı Talas'ta inşaatı tamamlanan Erkek Okulunu, Talas'ın aşağı düzlüklerinden dahi kilometrelerce uzaktan görülebilen ve Robert Kolej'ini anımsatan hoş bir bina olarak betimlenmiştir (Görsel 4.25). Ayrıca Erkek Okuluna ait yeni yerleşke ile alakalı Mr. Wingate'in Amerikan Board'a gönderdiği 1908 tarihli raporda; 4 dönümlük bir üzüm bağının satın alındığı, dört katlı ve 100 yatılı öğrenci alabilecek kapasiteli bir okul, misyonerlerin konaklaması için 10 odası olan bir ev, iki odalı bir hamam, iki geniş su deposu, tuğla fırın, ambar, ahır ve kümesi olan taş bir bina inşa edildiği bilgileri verilmektedir (Kozlu, 2019, s. 1648).

Görsel 4.25. *Talas Amerikan Erkek Okulu (SALT Research)*

Talas Amerikan Erkek Okulu gününbirlik veya yatılı olarak ortaöğretim düzeyinde dört yıllık eğitim vermiştir. Okul müfredatında İngilizce, Ermenice, Rumca, Türkçe, Fransızca dil dersleri yanında fizik, kimya, cebir, geometri, psikoloji, coğrafya, tarih, botanik, zooloji, müzik, resim ve İncil dersleri yer almıştır (Alan, 2009, s. 122). Ayrıca son sınıf öğrencilerine seçmeli olarak trigonometri, yüksek cebir ve güzel konuşma sanatı gibi dersler de verilmiştir (Cingil, 2018, s. 32). Dönemine göre oldukça ileri seviyede eğitim sistemine sahip bu okulda, derslere görsel destekler verilerek, laboratuvar da kimyasal deneyler yapma imkânı sağlayarak ve çevre bölgelere geziler düzenleyerek öğrencilerine aktif şekilde öğrenme metotları uygulanmıştır. Okulun eğitim misyonlarının arasında önemli bir yere sahip spor aktiviteleriyle öğrencilerin ders dışındaki zamanlarını spor yaparak geçirmeleri hedeflenmiştir. Atletizm, futbol, basketbol, voleybol, masa tenisi, badminton, kışları kendilerinin ürettikleri kayaklarla kayak gibi birçok spor dalına öğrenciler teşvik edilmiştir. Okul bünyesinde pratik bilgiyi desteklemek ve kişilik gelişimini sağlamak üzere kütüphane yönetimi, öğrenci konseyi, yıllıklardan sorumlu konsey, yemekhane kontrolü, kültür ve edebiyat, müzik, sanat, fotoğrafçılık, uçak yapımı gibi çok sayıda kulüplerle öğrenciler hem ilgi alanlarına göre aktivitelere dâhil edilmiş hem de yüklenen sorumluluklar ile yönetme yetkisi kazanmışlardır. Diğer yandan okulda sosyal hizmetlere de büyük önem verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda öğrenciler ‘Bookmobile’ olarak isimlendirdikleri sistemle ayda iki kez bölgenin çevre köylerine kitap ulaştırıp hem okuma yazma öğretmiş hem de halkı okumaya teşvik etmiştir. Ayrıca Kayseri’de bulunan polis koleji öğrencilerine İngilizce öğretmişler, yetimhane çocuklarına kıyafet, kitap gibi hediyelerle ziyaretlerde

bulunmuşlardır (BANNER, 1964). Buradan mezun olan öğrenciler eğitimlerine devam etmek istemeleri ve yeterli donanımına sahip olmaları halinde bir üst eğitim kurumu olan yüksekokullarda eğitimlerini sürdürmüştür (Demir, 2012, s. 1413). Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu mezun olduktan sonra eğitim hayatlarına ya Robert Kolejinde ya da Tarsus Amerikan Kolejinde devam etmek istediklerini ifade etmişlerdir (BANNER, 1967).

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, ülkedeki diğer Amerikan eğitim kurumları gibi Talas Amerikan Erkek Okulu da öğretmen ve öğrencilerin dağılması ve maddi kaynakların yetersizliği gibi sebeplerle iki yıl sonra kapanmıştır. Osmanlı Devleti'nin birçok cephede savaşa girmesi sonucu yaralanan askerlerin mevcut hastanelerin kapasitesinin yeterli gelmemesinden dolayı ülkedeki cami, okul gibi yapılar hastaneye dönüştürülmek zorunda kalmıştır. Nitekim Talas Amerikan Kız ve Erkek Okulu'na ait yerleşkelerdeki yapılar da bir süre askeri hastane olarak kullanılmıştır (Özsoy, 1995, s. 77). Savaş bitene kadar yalnızca ülkesine dönmeyen Amerikan Board misyoneri doktor ve hemşireler için Kız Okulu Yerleşkesindeki iki evin kullanımına izin verilmiştir. 1919-1923 tarihleri arasında ise Talas Amerikan Okulları şehit çocukları için yetimhane olarak kullanılmıştır (BANNER, 1948). Bu gelişmeleri takiben 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile yabancı devletlere tanınan kapitülasyonların tamamının kaldırılması nedeniyle ülkedeki tüm yabancı okullar sıkı denetim altına alınarak milli ve lâik eğitim veren kurumlar haline dönüştürülme çalışmaları başlamıştır. Bunun akabinde 1925 yılında Tarsus Amerikan Koleji misyoneri olan Poul E. Nilson isimli öğretmen Talas'a gelerek okulların yeniden açılabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı'na müracaat etmiştir. Nilson'un talebi, okul müfredatında Hristiyanlık misyonuna dair hiçbir dersin yer almamasının yanı sıra ticaret, sanat ve mesleki nitelikli derslere ağırlık verilmesi şartıyla kabul edilmiştir. Böylece okulun ikinci başlangıç yılı kabul edilen 1927 yılında Talas Amerikan Erkek Okulu yeniden açılarak 15 Ekim 1928'de 25 erkek öğrenciyle ortaokul olarak faaliyete geçmiştir. Yeni kurulan Türkiye Devleti'nde, Kız Okulu yeniden açılmadığı için bu yerleşkede bulunan hastaneye hizmet eden yapılar dışında tüm yapılar Erkek Okulu öğrencilerin kullanımı için konaklama, yemekhane gibi işlevlere dönüştürülmüştür (BANNER, 1961).

Amerikan Board arşiv kayıtlarına göre yeniden açılan Erkek Okulu öğrencilerinin tamamı Türk'tür. 1931-32 ders yılında okula kayıt olan öğrenci sayısı 44, 1934 yılında 66, 1939 yılında ise 115'e ulaşmıştır (Johnson B. , 2018, s. 24-25). 1935

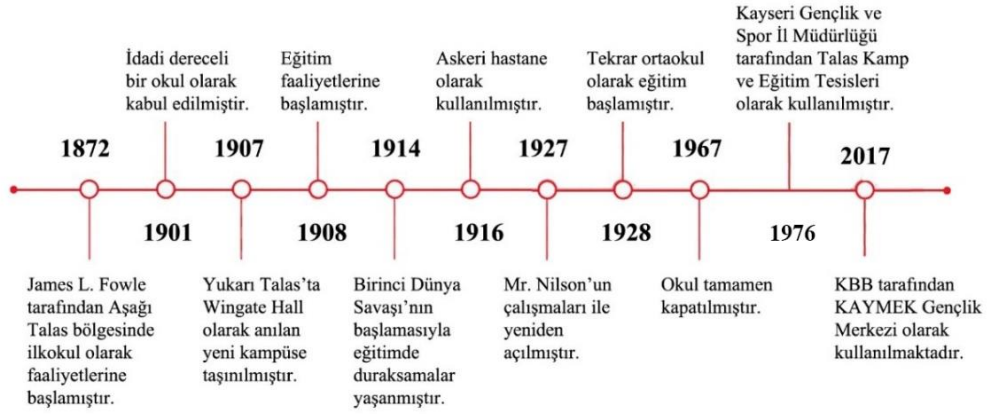
yılına kadar Talas Erkek Okulunun eğitim süresi beş yıl olarak devam etmiş, bu tarihten sonra dört yıl olarak düzenlenmiştir (Özsoy, 1995, s. 79). 1936 yılına ait Amerikan Board 'un broşür koleksiyonunda yer alan Talas Amerikan Okulu tanıtım broşüründe okul, eğitim süresi dört yıl olan Türkçe, İngilizce, İşletme ve Ticaret derslerinin verildiği Türk Amerikan Fakültesi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin bu dönemde endüstri programlarına henüz başladığının ve hükümetin ticaret adamlarına ihtiyacı olduğunun ve okulda mekanik çizimi, ticari matematik, kaynak, döküm, marangozluk, tornacılık gibi eğitimlerinin verilmesinin ve böylece mezun olan öğrencilerin kolaylıkla iş bulabileceğinin vurgusu yapılmıştır (Collection, 1936). 1937 yılında ise hükümet tarafından köy eğitimi projesi kapsamında elli köy çocuğu Talas Erkek Okuluna gönderilmiştir. Böylelikle okul verdiği eğitimlerle Türk Eğitim Tarihinde bir dönem önemli rol oynamıştır (BANNER, 1961).

İkinci kez açılan okulda İngilizce, Türkçe, tarih, yurttaşlık bilgisi derslerinin yanı sıra işletme, muhasebe, iktisat, ticaret dersleri, mesleki dersler, mekanik çizim, atölye matematiği, tornacılık, dökümcülük, kaynakçılık, freze kullanımı, marangozluk gibi ticaret ve zanaat alanında uygulamalı eğitime ağırlık verilmiştir. Bunların yanı sıra ısı ve buhar, elektrik, mekanik, gazlı motorlar ve diğer endüstriyel konular öğretilmiştir. Bu tarih aralığında yerleşkeye bir marangoz atölyesi de yapılmıştır. Okulun yeni alet ve araç gereçle donatılan atölyesinde öğrenciler sac levhadan yapılan sobalar, kürekler, maşalar, kovalar, katlanan sandalyeler, oyuncaklar ve çeşitli ahşap mobilyalar yapmıştır. Ayrıca okulun bulunduğu yerleşkenin bakım ve tamiratını da üstlenerek, örneğin iki yerleşkeyi birbirine bağlayan 146 basamaklı merdiven (Görsel 4.26) inşasında görev almışlardır (Johnson B. , 2018, s. 26).

Görsel 4.26. *Talas Amerikan Okulu Yerleşkelerini Birbirine Bağlayan Merdiven İnşaatı (SALT Research, 1930; Banner, 1967; Suvay, 2021)*

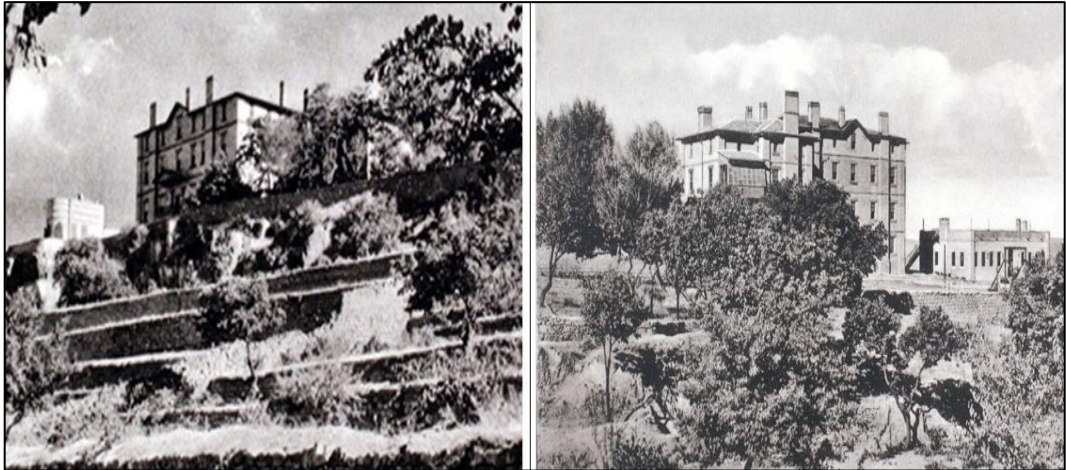
Talas Amerikan Erkek Okulu 1930ların sonunda başarılı meslek eğitimi veren bir kurum olmasına rağmen 1939 yılında Kayseri’de bir meslek okulunun açılması üzerine hükümetin isteğiyle okul müfredatının değiştirilerek İngilizce eğitimi odaklı yürütülmesi zamanla öğrenci sayısında düşüşe sebep olmuştur. II. Dünya Savaşı döneminde maddi kaynakların ve çalışanların yetersiz kalması ile 1967 yılına kadar eğitim faaliyetleri devam etse de okulun Tarsus Amerikan Koleji ile birleştirilme kararı neticesinde kapatılmasıyla son bulmuştur. Yerleşkenin bir süre kullanılmamasının ardından 1976 yılında İl Özel İdaresi tarafından satın alınmasıyla, Kayseri Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü Talas Kamp ve Eğitim Tesisleri olarak kullanılmıştır. 2017 yılında ise Kayseri Büyükşehir Belediyesine devredilen yerleşke yapıları restore edildikten sonra ‘KAYMEK Gençlik Merkezi’ adıyla eğitim kurumu olarak yeniden hizmet vermeye başlamıştır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi desteğinde, özel sınavlar neticesinde seçilen üstün zekâlı erkek öğrencilere hafta sonları yatılı olarak matematik, fen, yabancı dil ve sosyal bilimler derslerinin yanı sıra hızlı okuma, özel hafıza teknikleri ve güzel sanatlar dallarında eğitim verilerek; Talas Amerikan Erkek Okulunun eğitim stratejilerinin benzeri oluşturulmak istenmektedir. Talas Amerikan Erkek Okulunun kuruluşundan günümüze tarihsel süreçleri Şekil 4.10’da verilmektedir.

Şekil 4.10. Talas Amerikan Erkek Okulu Tarihsel Süreçleri (Suvay, 2021)

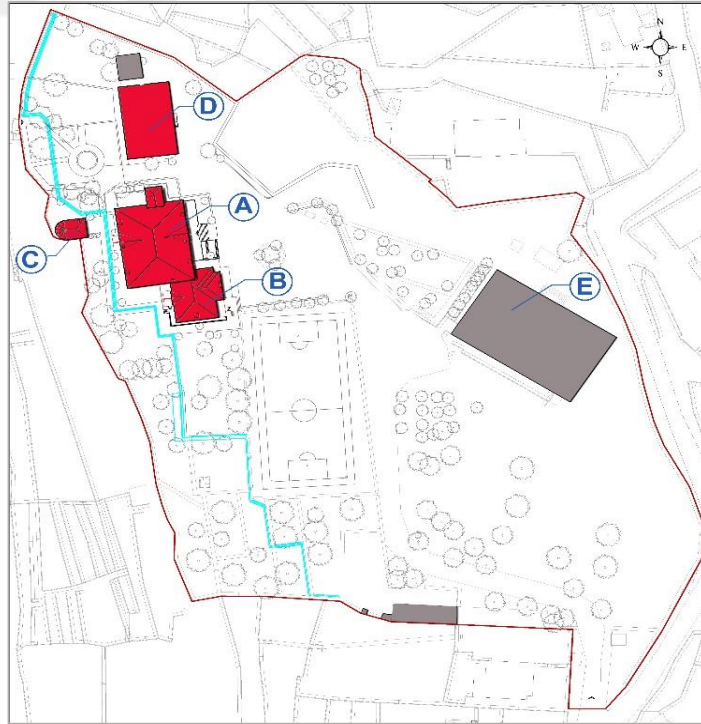
4.2.2. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Yapısal Analizi

1889 yılında kurulan Talas Amerikan Erkek Okulu 1907 tarihinde Yukarı Talas bölgesinde konumlanan yerleşke inşa edilinceye kadar bir süre çeşitli yapılarda eğitim vermiştir. 1908 yılında yeni yerleşkeye taşınarak eğitim faaliyetlerini 1967 yılına kadar burada sürdürmüştür. Kayseri ili Talas ilçesi Yukarı Mahalle 38 ada 11 nolu parselde bulunan Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi 19.500 m² alanda Talas'ın tamamını gören bir tepelikte konumlanmaktadır (Görsel 4.27).

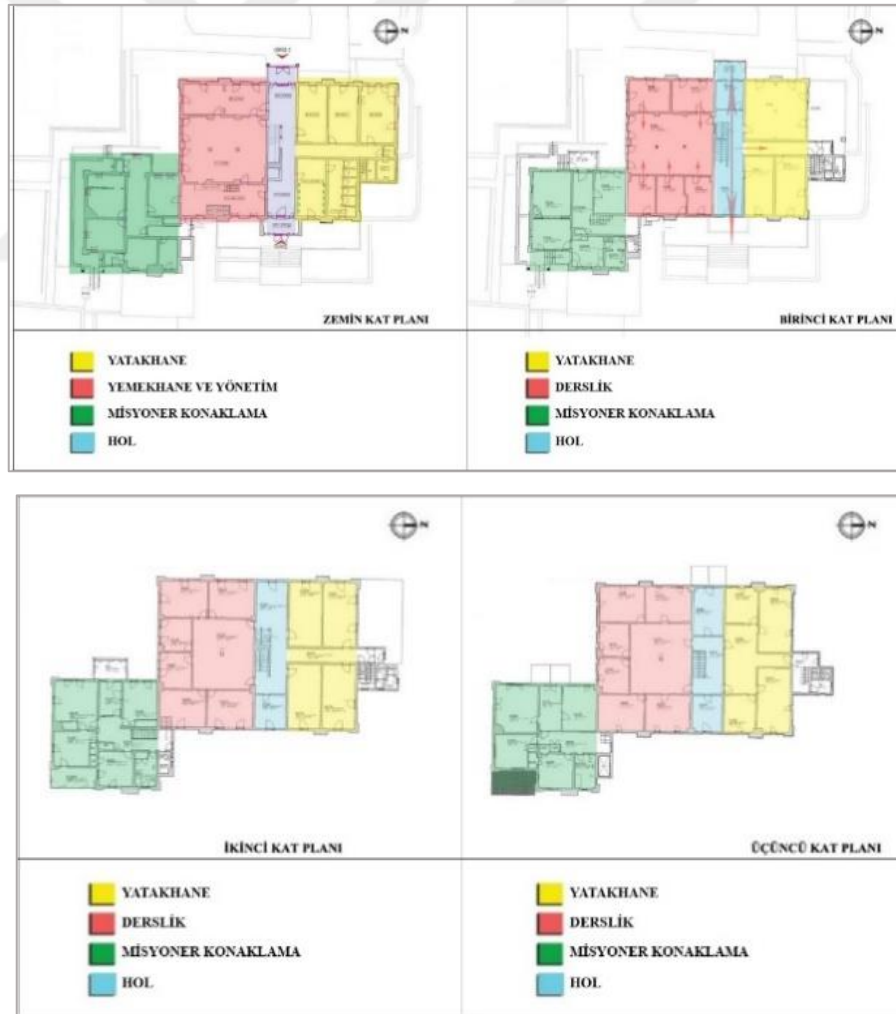
Görsel 4.27. Talas Amerikan Erkek Okulu Batı ve Doğu Cephesi (SALT Research)

Yukarı Talas'ta inşa edilen Erkek Okulu Yerleşkesinde; Amerikan Erkek Okulu (A), Misyoner Konaklama (B), Seyir Yapısı (C), Atölye Yapısı (D) ve Spor Salonu (E) birimleri yer almaktadır (Şekil 4.11). Yerleşkenin ana yapısı, kuzey güney düzleminde konumlanan Amerikan Erkek Okulu (A) ve okulun güney cephesinden eklenmiş Misyoner Konaklama (B) birimlerinden oluşmaktadır. Ana yapıyı oluşturan her iki birimde bodrum, zemin, birinci, ikinci ve çatı ile birlikte kullanılan üçüncü kattan oluşan toplam dört katlı yapılardır. Yerleşkenin batı ucuna konumlandırılmış asıl işlevi tespit edilemeyen, manzaraya hâkim tek katlı Seyir Yapısı (C) bulunmaktadır. Ana bina ile seyir yapısından oluşan kesme taş yapılar genel olarak özgün niteliklerini korumaktadır. Okulun kuzeyinde bodrum ve zemin kat olmak üzere tek katlı Atölye Yapısı (D) yer almaktadır. Özgün plan şeması tam olarak tespit edilemeyen Atölye günümüzde yemekhane olarak yeniden işlevlendirilerek iç mekânlarına sonradan yapılan müdahalelerin etkisiyle özgünlüğünü yitirmiş durumdadır. Yerleşkenin doğusunda ise 1961 tarihinde diğer yapılardan tamamen farklı bir üslupta, betonarme olarak inşa edilmiş Spor Salonu (E) yer almaktadır.

Şekil 4.11. Talas Amerikan Okulları Kuzey Yerleşke Planı
(BEL-MA Mimarlık, KBB Arşivi, 2017, düzenlenme: Suvay, 2021)

Yerleşkenin ana yapısını oluşturan Erkek Okulu (A) 22,30 x 17,40 m ölçülerinde dikdörtgen formda 14 m yüksekliğinde; Misyoner Konaklama (B) ise 12 x 12 m ölçülerinde kare formda 12 m yüksekliğinde dört katlı geleneksel taş malzeme ile yığma olarak inşa edilmiştir. Her iki yapıya plan düzleminde ciddi müdahalelerin yapılmadığı ve mevcut durumda halen özgün işlevine benzer kullanıma hizmet ettiği görülmektedir (Şekil 4.12). Amerikan Okulu olarak kullanıldığı dönemde yalnızca okulun üçüncü katı öğrenci yatakhane olarak kullanılırken, günümüzde okulun güney cephesi dört kat boyunca yatakhane olarak düzenlenmiştir. Cumhuriyet döneminde ikinci kez açılan Erkek Okulunun öğrencilerinin konaklama ihtiyacı, Kız Okulu Yerleşkesinde bulunan yapılarda karşılanırken, Erkek Okulunun üçüncü katında yer alan yatakhane bölümü ise yalnızca okula yeni başlayan hazırlık öğrencilerine hizmet vermiştir.

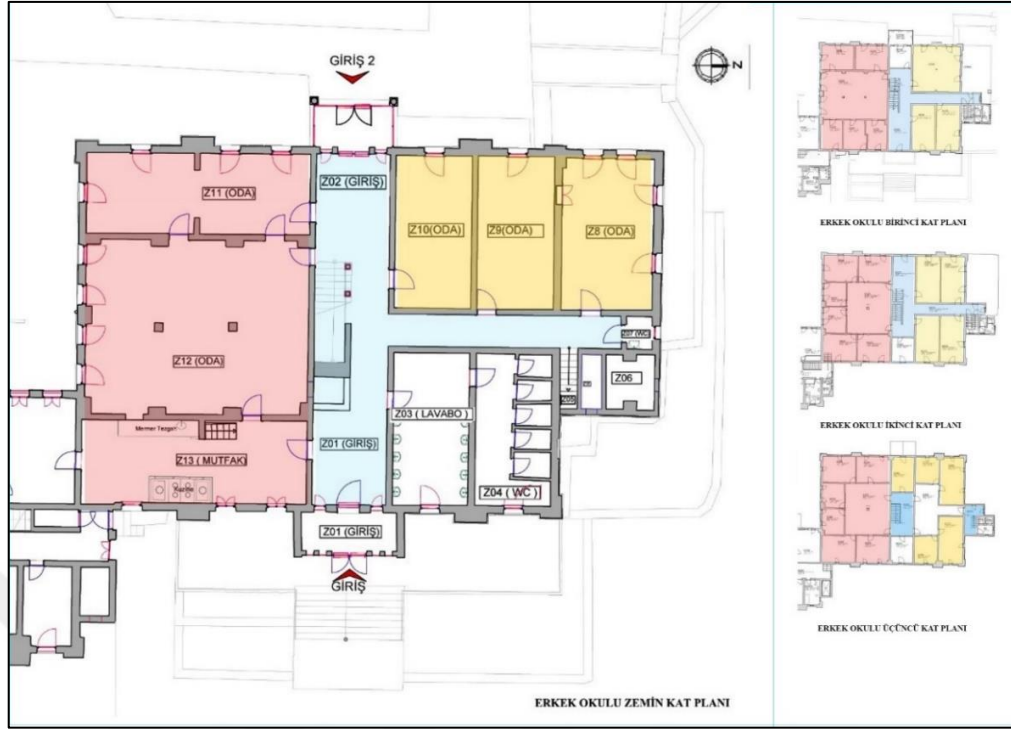
Şekil 4.12. Talas Amerikan Erkek Okulu ve Misyoner Konaklama Kullanım Şeması
(BEL-MA Mimarlık, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 2017, düzenlenme: Suvay, 2021)

Ana binanın cepheleri (Şekil 4.13) kesme taş duvar örgüsü kullanılarak, süslemesiz sade düzende yapılmıştır. Doluluk ve boşlukların dengelenmeye çalışıldığı yüzeylerde estetik simetriyle sağlanmaya çalışılmıştır. Cephelerde söveler, bordürler, bacalar ve dışa taşırılan yatay bantlarla kat aralıkları sayesinde daha hareketli bir görünüm elde edilmiştir (Görsel 4.28). Doğu ve batı cephesinde bulunan üçgen alınlıklarla girişler vurgulanarak ve birinci katta bulunan balkonları taşıyan silindirik taş sütunların etkisiyle cephelere anıtsal bir görüntü verilmiştir. Erkek Okulunun tasarımında kullanılan genel cephe düzeninin ve mimari elemanların Kız Okulu Yerleşkesinde bulunan yapılarla aynı veya benzer özellikler göstermesi, dönem özelliklerini yansıtan üslubuyla Geleneksel Kayseri Evlerinin yapım tekniklerini harmanlaması sonucunda Talas Amerikan Okullarının kendine özgü mimari karakteristik bir yapı kazanmasını sağlamıştır.

Şekil 4.13. Talas Amerikan Erkek Okulu ve Misyoner Konaklama Cepheleri
(BEL-MA Mimarlık, KBB Arşivi, 2017, düzenlenme: Suvay, 2021)

Talas Erkek Okulu (A): Doğu batı doğrultusunda cepheleri ortalayacak bir hol etrafında mekân kurgusuna sahip olan Erkek Okulunun cephesinde uygulanan simetrik anlayışın plan şemasında da aynı düzende devam ettiği görülmektedir (Şekil 4.14).

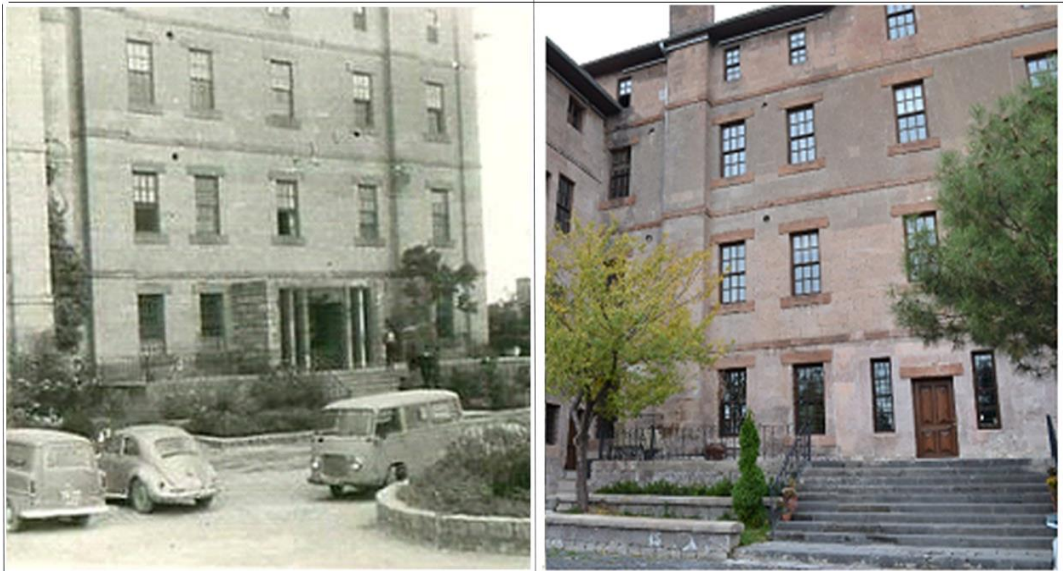

Şekil 4.14. Talas Amerikan Erkek Okulu Kat Planları
(BEL-MA Mimarlık, KBB Arşivi, 2017, düzenlenme: Suvay, 2021)

Okulun hem doğu hem de batı cephesinde iki girişi bulunmaktadır. Kız Okulu Yerleşkesinde konaklayan öğrenciler, Atatürk Bulvarı üzerinden öğrencilerin inşa ettiği merdivenleri kullanarak okulun güney bahçesine ve batı girişine erişmektedir. Batı giriş holünün güneyinde ise üst katlara erişimi sağlayan özgün durumu taş olan günümüzde mermer ile kaplı merdiven bulunmaktadır. Bu plan şemasından öğrencilerin batı girişini ana giriş olarak kullandıkları tahmin edilmektedir (Görsel 4.28). Ayrıca batı cephesinde silindirik taş sütunlarla oluşturulan anıtsal etki ve manzaraya hâkim olması bu tahmini kuvvetlendirmektedir. Doğru girişi ise daha yalın ve sade bırakılmıştır. Özgün tasarımında rüzgârlık bölümü ile vurgulan bu giriş günümüzde kaldırılarak cepheyle hizalanmıştır (Görsel 4.29).

Görsel 4.28. *Talas Amerikan Erkek Okulu Batı Girişi (Suvay, 2021)*

Görsel 4.29. *Talas Amerikan Erkek Okulu Doğu Girişi Dönüşümü (SALT Research, 1950; Suvay, 2021)*

Yapının güney cephesi mutfak, mutfakla ilişkilendirilmiş yemekhane ve yönetim birimlerinden oluşmaktadır. Mutfaktan misyonerlere ait konaklama birimine ve

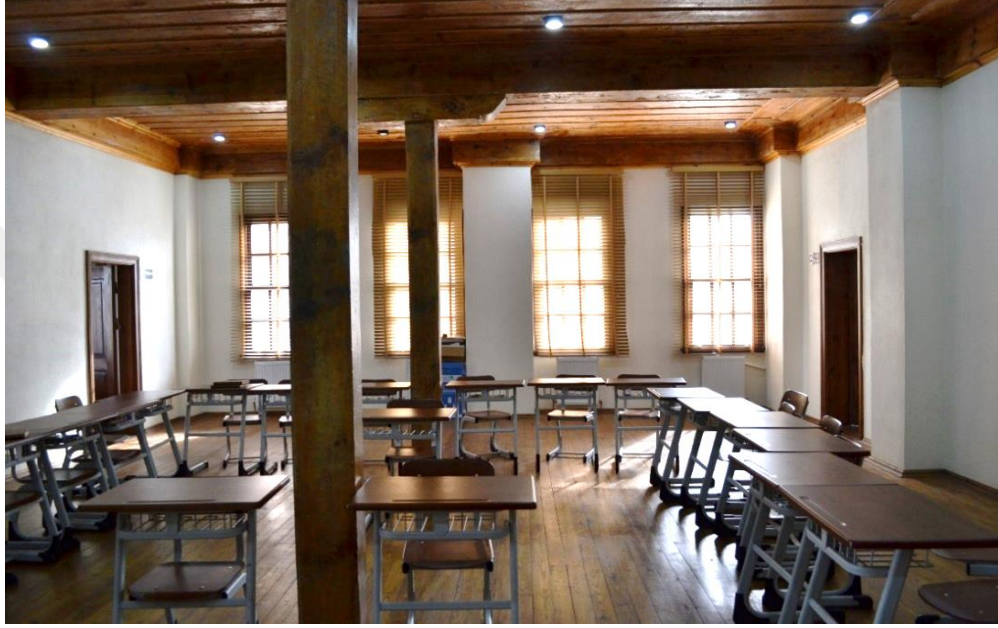
özgününde depo olarak kullanılan günümüzde oyun alanı olarak değerlendirilen bodrum katına geçiş sağlanmaktadır. Yemekhane biriminde yapının ahşap taşıyıcı ve tavan döşemeleri (Görsel 4.30) ve mutfakta bulunan hem ısınmaya hem de yemek pişirmeye yarayan kuzine (EK-6) özgün niteliklerini halen korumaktadır. Yönetici odası olarak kullanılan yemekhane biriminin batısında bulunan odanın hem okulun batı girişinden hem de yemekhaneden erişimi bulunmaktadır. Erkek Okulunun kuzey cephesi ise ıslak hacim mekânları, yatakhane odaları, yatakhane odalarına ulaşımı sağlayan bir ara holden oluşmaktadır. Ara holde üst katlarda yer alan öğrenci yatakhanelerine ulaşımı sağlayan bir tali merdiven bulunmaktadır. Böylece yatakhane bölümü kendi içinde bağımsız birime dönüştürülmüştür.

Görsel 4.30. Talas Amerikan Erkek Okulu Yemekhane Ahşap Taşıyıcı ve Tavan Döşemesi (Suvay, 2021)

Okulun batı girişinin karşısında bulunan tek kollu merdivenle erişilen birinci katta ise ortak alan olarak kullanılan merkezi bir hol ve bu holün kuzeyi öğrencilerin kullanımı için yatakhane odaları, güneyi ise derslik birimleri olarak planlanmıştır. Böylece eğitim ve konaklama işlevsel olarak birbirinden ayrılmıştır. Derslik biriminin planlaması ise merkezde büyük bir derslik ve çevresinde buraya açılan daha küçük derslikler olarak tasarlanmıştır (Görsel 4.31). Birinci katta yer alan ana holün doğu ucunda ortak kullanım

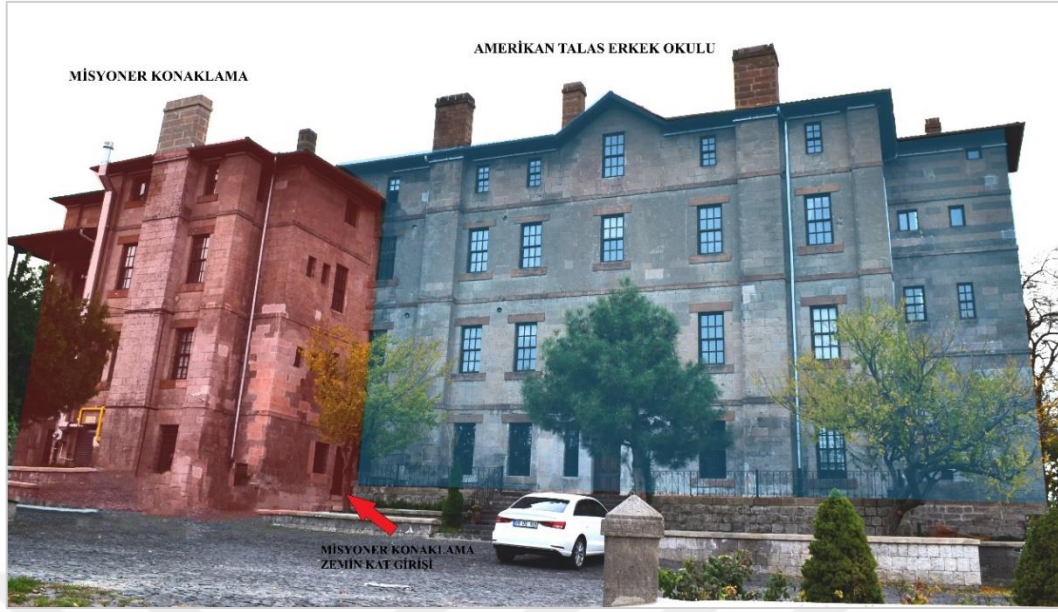
alanı olarak değerlendirilen oturma birimi, batı ucunda ise batı girişini vurgulayan balkonlu özgün durumunda kattan sorumlu öğretmen odası, mevcutta ise yatak odası olarak kullanılan birim bulunmaktadır (EK-7). Ayrıca birinci katta yer alan yatak odalara erişimi sağlayan ara holden (EK-8) yapının kuzeybatısında bulunan teras alanına ulaşılmaktadır (EK-9).

Görsel 4.31. *Merkezde Büyük Derslik ve Çevresinde Daha Küçük Derslikler (Suvay, 2021)*

İkinci ve üçüncü katlar da birinci kattaki plan şemasına benzer şekilde merkezi bir hol ve holün kuzey bölümü kendi içinde bağımsız erişimin sağlanabildiği öğrenci yatakhane, güneyi ise derslikler olarak tasarlanmıştır. Merkez holde yer alan odaların kullanımında ve dersliklerin bölümlendirilmesinde farklar görülmektedir. İkinci katta yer alan merkez holün doğu ve batı cephesinde bulunan odalar, özgünde öğretmen odası mevcutta yatak odası olarak dönüştürülmüştür. Üçüncü katta ise merkez holün doğu cephesinde kütüphane (EK-10), batı cephesinde ise yatak odası bulunmaktadır. İkinci ve üçüncü katta yer alan büyük derslik bölümü günümüzde oturma, toplantı salonu ve etkinlik birimi olarak kullanılmaktadır (EK-11).

Misyoner Konaklama Yapısı (B): Erkek Okuluna güney cephesinden eklenmiş bodrum, zemin, birinci, ikinci ve üçüncü kattan oluşan kesme taş malzeme ile inşa edilen dört katlı bir yapıdır (Görsel 4.32).

Görsel 4.32. Talas Amerikan Erkek Okulu ve Misyoner Konaklama Doğu Cephesi (Suvay, 2021)

Misyoner Konaklama yapısı farklı misyoner öğretmenlere hizmet edebilmek amacıyla kendi içinde bağımsız birimler olarak tasarlanmıştır. Kuzey cephesinde bulunan girişten veya okulun içinden yapının zemin katına erişim sağlanırken, doğu ve batı cephesinde anıtsal görünüm verilmiş merdivenlerle erişilen iki giriş ile yapının birinci katına ulaşılmaktadır. Böylece zemin kat kendi içinde bağımsız bir misyoner konuta dönüşürken, bahçe kotundan birinci kata erişim imkânı veren doğu ve batı cephesinde bulunan girişlerden de farklı birimlere erişim imkanı sağlanmıştır. Zemin kat planlamasında giriş holü, oda ve deponun yer aldığı ara bir holden merkez hole geçiş yapılmaktadır (Şekil 4.15). Merkezdeki holün etrafında ise odalar ve üst katlara erişimi sağlayan merdiven bulunmaktadır. Zemin katta bulunan odalar özgününde misyonerlerin konaklaması için yatak odaları olarak kullanılırken, günümüzde konaklama biriminin ortak alanı olarak işlevlendirilmiştir.

Şekil 4.15. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Misyoner Konaklama Kat Planları
(BEL-MA Mimarlık, KBB Arşivi, 2017, düzenlenme:Suvay, 2021)

Yapının birinci katına, zemin kat holünde yer alan merdivenle ulaşılmasının yanı sıra batı ve doğu cephesinde bulunan bağımsız girişler ile erişilebilmektedir (Görsel 4.33). Batı cephesinde bahçe kotundan giriş sahanlığına 11 basamak merdivenle, doğu cephesinde ise 12 basamak merdivenle ulaşılmaktadır. Doğü cephesinden birinci kata erişilen ve bağımsız olarak kullanılabilen misyoner konaklama biriminin; güney cephesinde odalar yer alırken, doğü cephesinde ıslak hacim birimleri bulunmaktadır. Yapıda yer alan konaklama birimlerinin misyonerlerin bir kısmının aileleriyle konaklaması, bir kısmının ise bireysel kullanımı gibi nedenlerle ihtiyaca uygun şekilde tasarlandığı düşünülmektedir. Birinci katta yapının batı cephesinde bulunan giriş sahanlığının kuzeyinde yatak odası, hol ve ikinci kata erişimi sağlayan tek kollu bir merdiven bulunmaktadır. İkinci ve üçüncü katlar ise merkezde bir hol ve etrafında odalar olarak tasarlanmıştır. Odaların bazıları arasında kullanıcısına göre alternatif hizmet verebilmek için birbirine geçişi vardır. Misyoner Konaklama biriminde yer alan mekânlarda bulunan dolaplar ve iç mekân donatıları özgün haliyle günümüze ulaşabilmiştir (EK-12).

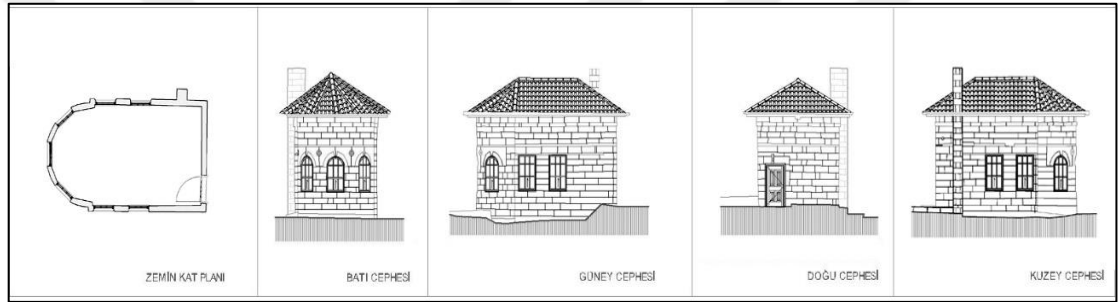
Görsel 4.33. *Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Misyoner Konaklama Batı ve Doğu Girişi*
(Suvay, 2021)

Mekân kurgusunun oluşumunda, mekânın aydınlatılmasında ve çevreyle ilişkinin kurulmasına yardımcı olan yapısal elemanların biçimlenişinde sade bir üslup takip edilmiş ve bu elemanlar yapıyla bütünleştirilmiştir. Kış mevsiminin olumsuz şartlarının bulunduğu bölgede yer alan yapıda kuzey cephesinin masif, batı ve doğu cephelerinin ise ışık ve havalandırmadan olabildiğince fayda sağlanabilmesi için sık aralıklarla açıklık bırakılması yapının tasarımında çevreyle ilgili değerlere önem verildiğini göstermektedir.

Seyir Yapısı (C): Yerleşkenin batı ucunda kesme taş malzemeyle yığma olarak yapılmış 4x7 m ebatlarında ve 5 m yüksekliğinde tek katlı bir yapıdır (Görsel 4.34). Özgün işlevi tam olarak tespit edilemeyen yapı mevcutta toplantı odası olarak kullanılmaktadır. Doğu cephesinden girişi bulunan yapının batı cephesi yarım daire formunda tasarlanmıştır (Şekil 4.16). Kuzey, güney ve batı cephesinde bulunan toplam yedi adet pencere ile hem doğal aydınlatmadan yararlanılmış hem de manzaraya yönelim sağlanmıştır. Mevcut durumda yapıda bulunan pencereler, giriş kapısı, tavan ve zemin döşemesi ahşap olarak yenilenmiştir (EK-28).

Görsel 4.34. *Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi, Seyir Yapısı Genel Görünüm*
(SevSanalMuze,1960; Suvay, 2021)

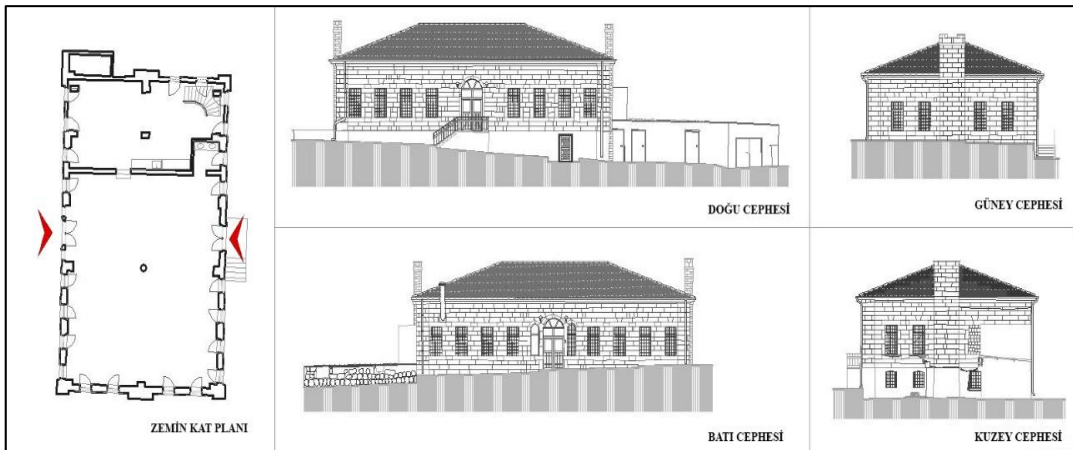
Şekil 4.16. *Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Seyir Yapısı Plan ve Cepheleri*
(BEL-MA Mimarlık, KBB Arşivi,2017, düzenlenme: Suvay, 2021)

Atölye Yapısı (D): Yerleşkenin kuzeyinde konumlanan, 12x20 m ebatlarında dikdörtgen formulu tek katlı yapıdır (Görsel 4.35). Cumhuriyet döneminde Erkek Okulunun ticaret ve sanat derslerine yer verilmesi şartıyla yeniden açılmasının neticesinde 1930’lu yıllarda inşa edildiği düşünülmektedir.

Görsel 4.35. *Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Atölye Yapısı*
(Suvay, 2021)

Yapının doğu ve batı cephesini ortalayarak simetrik bir cephe oluşumunu sağlayan iki ayrı girişi bulunmaktadır (Şekil 4.17). Girişi vurgulayabilmek amacıyla her iki giriş kapısı da cepheden içe çekilerek yarım daire kemer formu tasarlanmıştır. Doğu girişine bahçe kotundan beş basamaklı merdiven ile ulaşılırken, batı girişi ise bahçe kotundadır.

Şekil 4.17. *Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Atölye Yapısı Plan ve Cepheleri*
(BEL-MA Mimarlık, KBB, 2017, düzenlenme:Suvay, 2021)

Kesme taş malzemeyle yığma olarak inşa edilen yapının pencerelerinde lentolar cepheden taşırılarak yalın, sade cepheye hareket katılmıştır. Restorasyonu tamamlanan bu yapının tüm kapı ve pencereleri özgün ebat ve boyutlarına uyularak yenilenmiştir. Yapının zemin katı özgününde öğrencilerin kullanımı için atölye, bodrum katı ise atölye

malzemelerinin deposu olarak kullanılmıştır. Günümüzde yemekhane birimine dönüştürülmesi ve niteliksiz eklerin uygulanması sonucunda yapı özgünlüğünü kaybetmiştir (Görsel 4.36).

Görsel 4.36. *Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi, Atölye Yapısı İç Mekân Dönüşümü*
(SevSanalMuze, Suvay, 2021)

Spor Salonu (E): Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesinin güneydoğusunda yer alan 1961 yılında betonarme olarak inşa edilmiş iki katlı bir yapıdır (Görsel 4.37). Yapı 1967 yılı Amerikan Erkek Okulu kapanana kadar spor salonu olarak kullanılmıştır. Bir süre kullanım dışı kalan yerleşkenin mülkiyetinin Kayseri Gençlik ve Spor İl Müdürlüğüne devredilmesi üzerine Talas Kamp ve Eğitim tesisleri olarak kullanılmıştır. 2017 yılında yerleşkenin Kayseri Büyükşehir Belediyesine naklinden itibaren günümüze kadar kullanılmamaktadır.

Spor Salonu farklı dönemde farklı malzeme ve tekniklerle inşa edilmesine rağmen, Talas Amerikan Okullarının mimari karakteristik özellikleri yapıya yansıtılmak istenmiştir. Yapının topoğrafyanın eğimine uygun şekilde konumlanarak iki ayrı girişe sahip olması, girişlere anıtsal bir görüntü verilmek istenmesi, cepheye dikey mimari elemanlar ve taş kaplama ile hareket kazandırması bu eğilime örnek olarak gösterilebilir.

Görsel 4.37. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi Spor Salonu Genel Görünümü (SALT Research, Suvay, 2021)

Peyzaj Öğeleri: Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesinin batı bahçesinde kuzey-güney hattı boyunca uzanan su kanalı bulunmaktadır. Bu kanal sayesinde tepeliklerden akan yağmur ve kar suları batı bahçelerini besleyerek yerleşkeden kontrollü bir şekilde uzaklaştırılır. Diğer yandan su kanalının bazı bölümleri bahçe zemin döşemesinin altına inşa edilmiş ve bu kısımlarda döşeme taşlarının arasında boşluklar bırakılarak su dinletisiyle akustik değer kazandırılmıştır (Görsel 4.38).

Görsel 4.38. Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesinde Bulunan Su Kanalları (Suvay, 2021)

4.3. Talas Amerikan Okulu Yerleşkelerinde Bulunan Yapılara Yönelik Koruma ve Geliştirme Önerileri

Amerikan misyonerlerinin eğitim faaliyetleri kapsamında oluşturdukları Talas Amerikan Okulları Yerleşkelerinde bulunan yapı gruplarına yönelik gerçekleştirilen araştırma sonucunda, yapıların iklim ve kullanım koşullarına bağlı olarak yapısal malzemelerinde bozulma ve dayanımlarında azalmalar görülse de genellikle özgün niteliklerini koruduğu tespit edilmiştir. Talas Amerikan Okulu Yerleşkeleri zamanla ihtiyaç halinde inşa edilerek kampüs niteliği taşıyan yapı gruplarına dönüşmesi nedeniyle kültürel varlık niteliğindeki bu yapıların sürdürülebilirliği ve geleceğe aktarımı için yerleşkede yer alan tüm yapılara yönelik bütüncül bir yaklaşımla koruma bilinci geliştirilmelidir.

Kız Okulu Yerleşkesi ile Erkek Okulu Yerleşkesi her ne kadar farklı konumlarda ve günümüzde ayrı kurumların mülkiyetlerine devredilmiş olsalar da döneminde birbiriyle bağlantılı birimlerdir. Özellikle Kız Okulunun Cumhuriyet Döneminde kapanması sonucunda bu yerleşkede yer alan yapıların çoğu, uzun yıllar Erkek Okulunda eğitim gören öğrencilerin ve misyoner öğretmenlerin barınma, yemekhane, sosyal ve kültürel etkinlik alanları olarak kullanılmıştır. Özünde Erkek Okulu Yerleşkesi eğitim, araştırma, uygulama ve spor işlevleriyle yaygın olarak öğretim temelinde birimlere hizmet ederken, Kız Okulu Yerleşkesi kullanıcıları için gerekli yaşam koşullarını sağlayan birimlere dönüşmüştür. Bu nedenle yerleşkeleri korumaya yönelik yapılacak çağdaş anlamda planlama, boyutsal anlamda yapıların fiziksel ilişkilerinde de bir bütünlük oluşturmalıdır. Bu yapıların korunması amacıyla, özgün malzeme analizlerinin ve uygun görülen onarım tekniklerinin belirlenmesinde mevcut durum tespitinin yanı sıra müdahale kararları alınırken disiplinler arası çalışma gözetilmelidir. Aksi takdirde yapılan uygulamalar yapıların kimliğine ve bütünlüğüne zarar vererek özgünlüğünü zedeleyebilir.

Talas Amerikan Okulları Yerleşkelerinde bulunan yapılara yönelik koruma kapsamında, bilinçsizce alınabilecek müdahale kararlarının ve yapıların kullanılmama sonucu yıpranmalarının önüne geçebilmek için öncelikle bütüncül koruma yöntemlerinin esaslarının izlenmesi önerilir. Bütüncül koruma anlayışının sağlanabilmesi için yerleşkelerde bulunan yapıların kampüs niteliğini sürdürebilmeleri ve dolayısıyla işlevlerinin birbiri ile ilişkilendirilmesi sağlanabilir. Aksi halde, günümüzde olduğu gibi,

yapıların bir kısmına özgünüyle ilişkisi olmayan yeni işlevler yüklenerek, bir kısmı yanlış restorasyon uygulamalarından özgünlüğünü kaybederek ve bir kısmı da kaderlerine terk edilerek risk altına alınmış olur. Yapılara yerleşkenin ihtiyaçlarına yönelik yeni bir fonksiyon kazandırmadan önce, özgün planları, işlevleri ve malzemeleri doğru şekilde tespit edilmeli ve özgün nitelikleri korunarak yeniden işlevlendirilmelidir. Nitekim günümüze kadar farklı işlevlerle kullanılan bu yapıların bir kısmında belli dönemlerde gerçekleştirilen müdahalelerde cephede görülen niteliksiz ekler, iç mekânlarda işleve yönelik gerçekleşen değişiklikler sonucu bozulmalar ve özgün durumuna uygun olmayacak malzemeler eklendiği gözlenmiştir. Örneğin Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesi 1976 yılında Kayseri Gençlik ve Spor Müdürlüğü tarafından kullanıldığı dönemde cephelere sonradan eklenen mimari elemanlar sonucu, yapıların kendine has özgün karakteristik yapısının bozulduğu söylenebilir (EK-13). Özünde bu ve benzeri yanlış restorasyon veya restitüsyon kararlarından yapıları koruyabilmek ve özgün değerlerinin sürdürülebilirliği için her iki yerleşke bütüncül olarak ve hatta iki yerleşkenin birleştirilerek kentsel ölçekte bir araya getirilmesine yönelik tasarım kararları alınabilir. Yerleşke yapılarından günümüzde Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi olarak kullanılan dispanser hem Amerikan Okullarının hem de Amerikan Hastanesinin tarihsel sürecini aktaracak şekilde müze işleviyle turizme de kazandırılabilir.

5. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Türk Eğitim Tarihinde önemli bir yeri olan azınlık okulları ve yabancı okullar, Osmanlı coğrafyasında yüzyıllarca etkin bir şekilde faaliyet göstererek devlet genelinde ve kentlerde kültürel etkileşimlere sebep olan başlıca araçlardır. Cumhuriyet Dönemine kadar bu okulların kendi cemaatlerine veya teşkilatlarına bağlı kalarak, devletin müdahalesi olmadan ruhsatsız açılması ve denetlenmemesi sonucu sayıları sürekli artış göstermiştir. Amerikan Okullarının diğer azınlık ve yabancı okullara kıyasla sayıca üstünlüğü ve yeni kurulan Türkiye Devleti'nde dahi uzun yıllar eğitim çalışmalarını devam ettirerek Türk öğrencilerinin yetiştirilmesinde dahi rol alması dolayısıyla Türk toplumu üzerindeki etkisi göz önüne alınmalıdır. Diğer yandan Amerikan Okulları hem kentlerin fiziksel yapılanmasına hem de yapıyı oluşturan ve kullanıcısı olan toplumların sosyal, kültürel, ekonomik, politik, teknik ve yaşam biçimleri gibi niteliklerini aktarması nedeniyle kültürel varlıklar kapsamına alınarak incelenmelidir. Bu doğrultuda Anadolu'da kurulan Amerikan misyoner eğitim kurumları içinde özgün değerlerini koruyarak günümüze ulaşabilmesi nedeniyle seçilen Talas Amerikan Okulları Yerleşkelerinde yer alan yapıların hem tarihsel hem de yapısal anlamda incelemeleri yapılarak belgelenmesi sonucu koruma politikalarının geliştirilmesi hedeflenir.

19. yüzyılın sonlarında Amerikan misyonerlerinin eğitim faaliyetleri kapsamında Kayseri'nin Talas ilçesinde kızlar ve erkekler için ayrı inşa ettikleri okullar ile başlayan yapılaşma, artan talep doğrultusunda yeni kurum ve yapıların eklenmesi ile büyüyerek kampüs niteliği taşıyan yerleşkelere dönüşmüştür. Geleneksel Kayseri Evlerine özgü yerel malzeme kullanımı ile sade ve düzgün taş işçiliğiyle yapılandırılan Talas Amerikan Okullarının taşıdığı mimari değerler, döneminin ve bölgenin mimari yaklaşımlarıyla karşılaştırılarak aktarılmıştır. Yerleşkelerde bulunan yapıların çoğunda tespit edilen benzer cephe düzenleri, yapıların sağlam ve masif etkili özgün bir görünüm elde etmesini sağlamıştır. İklimsel ve bölgesel etkilere bağlı kalarak cephelerde kesme yonu ve moloz taş, pencere, kepenk gibi cephe elemanlarında ve kapı, tavan, yüklük, sedir gibi iç mekan elemanlarında sıklıkla ahşap malzemelerin bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kat aralığı ve çatı birleşimlerinde yer alan yatay bantlar, çıkmalar, bacalar, lentolu pencereler, kemerler, taş konsollar, taş sütunlar ve anıtsal giriş kapıları gibi mimari öğelerin yerinde ve etkili kullanımları sonucu hareketlendirilen estetik ve sanat değerleri kararlı cephelerle

yapılarda kendine has mimari bir üslubun oluşması sağlanmıştır. Günümüze kadar farklı işlevlerle kullanılan bu yapıların, mevcut durumlarında yapısal elemanlarında bozulmalar olmasına karşın özgün niteliklerini halen koruduğu ve pencere, kapı, korkuluk gibi yardımcı mimari elemanlarında yenilenmeler haricinde ciddi müdahalelerin olmadığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak yerleşkelerde bulunan bu yapılar sahip olduğu niteliklerle yapıldığı dönemden günümüze kadar geçirdiği dönüşümlerle yaşam biçimini yansıtan somut örnekler olarak belge değeri taşımaktadırlar. Hem döneminin hem de bölgenin mimari yaklaşımlarının anlaşılabilmesine katkısı olan bu yapıların özgün değerlerinin bütüncül bir yerleşke olarak geleceğe aktarılması, kültürel varlık kapsamında korunmalarını gerektirir. Bu korumanın kentsel ölçekte yerleşim alanı içindeki yapıların tamamını açık alanlarıyla birlikte dikkate alacak şekilde yapılması önemlidir. Bugün kapalı ya da âtıl durumda olan yapıların da zamana yenik düşmemeleri için koruma-kullanma dengesi içinde ele alınması hem yaşaması hem de yaşatılması açısından gündelik yaşama katılımını sağlayacaktır.

5.2. Değerlendirme

19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk yılları, Osmanlı Mimarisinde radikal değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Özellikle Tanzimat'ın ilanı ile başlayan Batılaşmanın etkisiyle Osmanlı yönetiminde ve sosyal yaşantılardaki değişim mimari alanda bu dönemde etkisini daha belirgin göstermiştir. 19.yüzyılın sonlarında sosyo-kültürel sınırlar parçalanarak, gündelik yaşamın geleneksel özü çok merkezli bir kent yaşamı içerisinde erimeye başlamıştır. Bu gelişmelerle Klasik Osmanlı Mimarisi sınırlarının dışına taşarak farklı kültürlerin de karşı karşıya gelmesini sağlamıştır. Böylece yeni yapılaşmalar, yerleşmeler, iskân alanları birbirini etkileyen farklı kültürlerin yan yana olduğu yeni yaşama biçimleri ile yeni yapı tipleri doğmuştur. Son Dönem Osmanlı Mimarisi olarak tanımlanan bu dönemde çok yoğun bir üslup çeşitliliği ile karşılaşılmasına rağmen, belli ortak noktaları dönemin kimliğini yansıtmayı sağlamaktadır. Bu dönemde çeşitli etkileşimlerle şekillenen ve kendine has bir özelliğe sahip olan yapıların doğru değerlendirmeler yapılmadan başlanan restorasyon ya da rekonstrüksiyon uygulamalarında hatalar meydana gelebilir. Bu nedenle belli bir

karakteristik mimariye sahip dönem yapılarının her birinin kendi tarihsel süreci içerisinde oluşumları, kentle ilişkileri ve bölgesel yapılara etkileri iyi araştırılmalıdır.

İç Anadolu Bölgesinin tarih boyunca önemli merkezlerinden biri olan Kayseri, coğrafi konumu, iklimi ve bölgeye ait malzemelerin kullanımından dolayı kendine özgü sivil mimariye sahiptir. Diğer önemli etki de 16. yüzyıldan itibaren Kayseri'nin Talas başta olmak üzere çevre bölgelerinde azınlık nüfusunun yoğunluğu mimari değerlerinin çeşitlenmesini sağlamıştır. Böylelikle Geleneksel Kayseri Evlerinin genel özellikleriyle farklı kültürlerin etkisiyle kaynaşan Talas Evleri, Gesi Evleri, Germir Evleri gibi özgün tipolojilerde yapı grupları oluşmuştur. Bu nedenle Talas dokusunda önemli bir yeri olan Talas Amerikan Okulları Yerleşkeleri yerinde yapılan gözlemler tüm bu bileşenleriyle birlikte değerlendirilerek hem bölgesel hem dönem üslupları ile karşılaştırılmalar yapılarak aktarılmıştır.

Talas Amerikan Okulu Yerleşkelerinde bulunan yapıların biçimlenmesinde ve süslenmesinde yapı malzemesi olarak geleneksel taşın kullanılması en büyük nedeni, Erciyes Dağının eteklerinde volkanik oluşumlar sonucu meydana gelen taş ocaklarının varlığıdır. Yığma tekniği ile temel taşıyıcı olarak kullanılan taş, aynı zamanda cephede kat silmeleri, pencere ve kapı söveleri, çıkmaları taşıyan konsollar ve çörtlenler gibi dekoratif mimari öğelerde kullanılarak yapıların genel görünümüne karakteristik bir üslup katmaktadır. Her iki yerleşkede yer alan yapıların cephelerinde taşırılan taşlarla oluşturulan kat silmeleri ve girişlerin genellikle cepheden çıkıntı yapılarak sütunlarla vurgulanması sonucu düzgün cephelere hareket katılması yapıların mimari karakteristik özellikleri arasında gösterilebilir. Ayrıca yapıların işlevleri, form ve estetiği belirleyen en önemli unsur olarak değerlendirilmektedir. Kış iklim şartlarının sert olduğu bölgede yer alan yapılarda, güneş ışıklarını yeterli derecede yapıya alabilmek için batı cephelerinde sık ve geniş pencere açıklıkları bulunmaktadır. Ayrıca yapıların iç mekan kullanımına bağlı olarak ısı ve doğal ışıktan yararlanma ihtiyacı pencere açıklıklarının genel karakterinde belirleyici olduğu düşünülmektedir. Yığma sistemle inşa edilen yapılarda pencere açıklıkları konstrüksiyon sisteminin imkanlarına uygun olarak mümkün olduğunca geniş tutulmaya çalışılmıştır. Yapıların ıslak hacimlerinin genellikle kuzey cephesine konumlandırılması sayesinde daha az açıklık sağlanarak olumsuz iklim şartlarına karşı yalıtım sağladığı gözlenmektedir. Bu nedenlerle yerleşke yapıları ekolojik sürdürülebilir mimari yapılar olarak da incelemeye alınabilir.

Dikkat çekilmek istenen bir başka konu ise Talas Amerikan Kız Okulu Yerleşkesinin eğitim kurumu olmasının yanı sıra önemli bir diğer özelliği de Anadolu’da modern tıbbın uygulamasını yapan bir hastaneye sahip olmasıdır. Amerikan Board misyonerleri Osmanlı coğrafyasında kurduğu kiliseler, okullar, matbaalar ve yetimhaneler sayesinde misyonerlik faaliyetlerinde bulunmanın yanı sıra Anadolu’da açtıkları hastanelerle de sağlık çalışmalarında bulunmuşlardır. Arşiv kayıtlarına göre 1911 yılına kadar Anadolu’da bulunan on (Merzifon, Sivas, Talas, Antep, Adana, Harput, Diyarbakır, Mardin, Erzurum ve Van) Amerikan Hastanesi misyoner çalışmalarında ayrı bir öneme sahip olmuştur.¹⁴ Çünkü dini alanda yürütülen misyonerlik faaliyetleri belirli bir cemaati; eğitim çalışmaları ise öğrenciler ve onların ebeveynleri üzerinde etkili olmuştur. Diğer yandan tıbbî misyonerlik kapsamında açılan hastaneler sayesinde, daha geniş kitlelere ulaşıp birçok gruptan bireyin bulunduğu heterojen bir yapı oluşturulmuştur (Yücel İ. , 2011, s. 4). Talas Amerikan Hastanesini (EK-14) de Kayseri ve çevre illeri için hem maddi hem manevi birçok millettten hasta ile misyonerlerin yakın ilişkiler kurmasına vesile olmuştur. Sonuçta daha az kitleye etki eden eğitim yapıları unutulsa bile hastane yapıları kent belleğine yerleşmiştir. Bu nedenle Talas Amerikan Hastanesi ve dispanseri, kentsel hafızanın sürdürülebilirliği üzerine çalışma konusu olarak değerlendirilebilir.

5.3. Öneriler

Talas Amerikan Okulları Yerleşkelerinin mülkiyetlerinin farklı kurumlara devredilmesi nedeniyle koruma ve yenileme kararlarında farklı yaklaşımlar ve karakter bütünlüğünün bozulması gelecekte ve günümüzde problemlere yol açabilir. Özellikle Erciyes Üniversitesi mülkiyetinde bulunan Kız Okulu Yerleşkesinde, yapıların her birinin hem farklı dönemlerde hem de farklı firmalar tarafından restorasyon çalışmalarının yapılması, özgün niteliklerini yitirmesine sebebiyet verebilir. Her iki yerleşkede yer alan yapıların koruma ölçütlerinin birbirinden farklı eğilimler göstermemesi veya birbirine tamamen aykırı bir yaklaşımla değerlendirmemeleri için bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaları önerilir. Aksi durumda bulundukları ortam koşullarında veya yenilemeleri

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. İdris Yücel, “Anadolu’daki Amerikan Hastaneleri ve Tıbbi Misyonerlik (1880-1930)”, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2011

esnasında yapılan tasarım ve uygulama hataları sonucu çeşitli problemlerle karşılaşılabilir. Nitekim günümüze kadar farklı işlevlerle kullanılan bu yapıların bir kısmında belli dönemlerde gerçekleştirilen müdahaleler sonucu cephe yapısal elemanlarına niteliksiz eklemeler, iç mekân organizasyonuna işleve yönelik değişiklikler ve özgün durumuna uygun olmayacak malzemeler eklendiği izlenmiştir. Bu yüzden yeni malzeme uygulamasının zorunlu olmasını gerektiren durumlarla karşılaşıldığında kullanılacak malzemeler öncelikle laboratuvar koşullarında test edilmeli ve test sonucuna göre kullanılıp kullanılmayacağına karar verilmelidir. Özgün malzemeler ile fiziksel, kimyasal, mekanik ve estetik olarak uyum sağlamalıdır. Tarihi değere sahip bu yapıların korunması sürecinde gelecekte yaşanabilecek benzer olumsuzluklara ışık tutabilmesi ve gereken önlemlerin alınması açısından farklı tarihlerdeki fotoğraflar karşılaştırılarak yapısal durum tespiti, saha çalışması, laboratuvar test sonuçları birlikte değerlendirilerek, müdahale kararları alınmalı ve koruma uygulamaları yapılması önerilir. Söz konusu parametreler değerlendirilmeden yapılacak müdahaleler yapıların kimliğine ve bütünlüğüne zarar vererek özgünlüğünü zedeleyebilir. Bu nedenle gerek malzeme seçimi gerekse uygulama detaylarını içeren bütüncül koruma yaklaşımında, mevcut durum tespitinin yanı sıra müdahale kararları alınırken mülkiyet sahiplerinin taleplerinden ziyade koruma kurullarının takibi önceliklendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akçura, Y. (2016). *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aksu, A. (2010). Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Anadolu'sundaki Eğitim Faaliyetleri (1820-1900) ve Bunun Osmanlı Toplum Yapısına Etkileri. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Aksu, A. (2010). Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Anadolu'sundaki Eğitim Faaliyetleri (1820-1900) ve Bunun Osmanlı Toplum Yapısına Etkileri. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Akyüz, Y. (1989). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Alan, G. (2002). *Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri*. Kayseri: Erciyes üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Alan, G. (2003). Amerikan Board'ın Anadolu'daki Teşkilatlanması Çerçevesinde Kayseri İstasyonu ve Uç-İstasyonlarının Kuruluşu ve Gelişimi. *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, vol.1, (s. 41-58). Kayseri.
- Alan, G. (2009). Kayseri Ansiklopedisi, C.I. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- Altuğ, Y. (1968). *Yabancıların Hukuki Durumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Anderson, R. (1861). Memorial Volume of the First Fifty Years of the American Board of Commissioners for Foreign Missions. Boston: The Board.
- Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- BANNER. (1948). *1948 Banner Albümü*. <http://talasamerikankoleji.com> adresinden alındı, erişim tarihi: 05.07.2021
- BANNER. (1961). *1961 Banner Albümü*. <http://talasamerikankoleji.com> adresinden alındı, erişim tarihi: 05.07.2021
- BANNER. (1964). *1964 Banner Albümü*. <http://talasamerikankoleji.com/> adresinden alındı, erişim tarihi: 05.07.2021

- BANNER. (1967). *1967 Banner Albümü*. <http://talasamerikankoleji.com/> adresinden alındı, erişim tarihi: 05.07.2021
- Barton, J. L. (1908). *Daybreak In Turkey*. Boston: The Pilgrim Press 2.
- Batur, A. (1985). Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı. *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, (s. 1038-1077). içinde İstanbul : İletişim Yayınları.
- Bliss, E. E. (1888). The Missions of the American Board in Asiatic Turkey (1831-1887). *The Missionary Herald*, Vol. 84. içinde
- Bozkurt, G. (1996). *Gayri Müslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Büyükmihçı, G. (2000). Anadolu'da Konut IV: Kayseri Evleri. *Arkitekt Dergisi*, 490, 55-69.
- Cin, H., & Akgündüz, A. (1989). *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Cingil, M. (2018). Talas Amerikan Kız Erkek Koleji ve Hastanesi . *Tarih - Mekan*, 29-33.
- Collection, A. B. (1936). *American School for Boys : Talas-Kayseri, Turkey*. <http://www.dlir.org/archive/orc-exhibit/items/show/collection/6/id/11255> adresinden alındı, erişim tarihi: 17.05.2021
- Cömert, H. (2010). *19. Yüzyılda Talas*. Ankara: Mazaka Yayıncılık.
- Çelebi, Ç. L. (2019). Lyman Barlett's Kayseri Station Report, 1877-1878. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (36), 83-127.
- Çelikel, A., & Öztekin, G. (2016). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Beta .
- Demir, C. (2008). Kayseri, Nevşehir, Niğde Üçgeninde Amerikan Board'un Eğitim Faaliyetleri. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demir, C. (2012). Amerikan Board Belgelerine Göre Talas Amerikan Kız Ve Erkek Kolejleri. *Electronic Turkish Studies*, 7(4), 1405-1420.
- Denel, S. (1982). *Batılılaşma sürecinde İstanbul'da tasarım ve dış mekanlarda değişim ve nedenleri*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

- Dere, M. (2008). Türkiye'de Azınlık Okulları. *Yükseklisans Tezi*. Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dodd, W. (1930). *General Report*. Kayseri.
- Dodd, W. (1932). *American hospital at Talas Turkey*. ABCFM.
- Ercan, Y. (1983). Türkiye’de XV ve XVI. Yüzyıllarda Gayrimüslimlerin, Hukuki, İctimai ve İktisadi Durumu. *Belleten*, 47(188), 1119–1149.
- Erdoğdu, M. A. (1996). XVI-XVII. Yüzyıllarda Kayseri Zimmileri. *I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996)*, (s. 71-77). Kayseri.
- Eren, N. (1994). *Türk Milli Eğitiminde Yabancı Okullar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi, 1-2*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Ertuğrul, H. (1998). *Azınlık ve Yabancı Okulları Türk Toplumuna Etkisi*. İstanbul: Nesil Basım Yayın.
- Eryılmaz, B. (1996). *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi* . İstanbul: Risale Basım Yayınları.
- Esenkal, E. (2007). Yabancı ülkeler tarafından Osmanlı coğrafyası'nda açılan okullar. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Field, J. A. (1991). *America and the Mediterranean World 1776-1882*. Princeton,: Princeton University Press.
- Göğçer, E. (1979). *Yabancılar Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Göyünç, N. (1983). *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*. İstanbul: Gültepe.
- Güler, A. (2003). *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*. Ankara: TÜRKAR Türk Metal İş Sendikası Araştırma Bürosu.
- Halifeoğlu, M. (2007). Tarsus Amerikan Koleji'nin kuruluşu, gelişimi ve faaliyetleri . Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

- Haydaroglu, İ. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları .
- Haydaroglu, İ. (2006). Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okullarda Denetim ve Cumhuriyet Dönemine Yansımaları. *Tarih Araştırmaları Dergisi* , 25 (39), 149-160.
- İleri, İ. (2008). Osmanlı Devleti'nde Azınlıkların Eēitimi (II. ve III. Bölümler). *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* , 23 (23) , 129-148.
- İlgar, İ. (1969). *İlk Türk Amerikan Ticaret Anlaşması*. Hayat Tarih Mecmuası, 2.
- İmamoēlu, V. (1992). *Geleneksel Kayseri Evleri*. Ankara: Halkbank Yayınları.
- İpşirli, M. (2003). Medrese. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28 (s. 327-333) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Johnson, B. (2018). “*When Men and Mountains Meet*”: *Talas Amerikan Okulu'nun Kısa Tarihçesi*. İstanbul: Saēlık ve Eēitim Vakfı. Çeviri: Handan Akbulut Cingi AKL '63.
- Johnson, H. (1975). *The American Schools In The Republic Of Turkey 1923-1933: A Case Study Of Missionary Problems In International Relations*. Washington, DC: Faculty of the School of International Service of The American University, Doctoral thesis .
- Kansu, N. A. (1932). *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.
- Kara, A. (2014). Osmanlı Devleti - A.B.D. Ticari İlişkileri. *Akademik İncelemeler Dergisi* , 1 (2), 35-49.
- Karpat, K. H. (1985). *Ottoman Population 1830–1914, Demographic an Social Characteristics* . Madison: University of Wisconsin Press.
- Kartal, M. (1989). Eski Kayseri Evinde Ahşap Süslemeler. *İlgi Dergisi*, 56, İstanbul.
- Kayseri Ansiklopedisi*. (2015). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kılıç , D. (2006). Misyonerlik Ve Türkiye'ye Yönelik Misyoner Faaliyetleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (19) , 327-342.

- Kılıç, R. (2007). XIX. yüzyıl Osmanlı yönetiminde Ermeni okulları ve faaliyetleri. *Uluslararası Türk-Ermeni Toplumu Birlikte Yaşama Sanatı Sempozyumu, Erciyes Üniversitesi, Kayseri,, 77-88.*
- Kırşehirlioğlu, E. (1963). *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*. İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Kocabaş, S. (1984). *Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücadelesi*. İstanbul: Bayrak Yayın.
- Kocabaşoğlu, U. (1989). *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika - 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*. İstanbul: Gümüş Basımevi.
- Koçak, C. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 2 , s. 485-494.* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kolbaşı, A. (2014). XIX. Yüzyılın Sonlarında Kayseri Ermenileri. *Tarihte Türkler ve Ermeniler Merkez ve Taşrada Ermeniler Nüfus ve Göç* (s. 7-32). Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 7.
- Kozlu, H. (2019). Osmanlı Dönemi'nden Günümüze Talas Amerikan Koleji Eğitim ve Konaklama Binalarının Dönüşüm Süreci. *History Studies International Journal of History*, 11(5), 1627–1665.
- Kuban, D. (2017). *Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. yüzyıllar*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurat, A. N. (1959). *Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Mutlu, Ş. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*. İstanbul: Gökkuş.
- Ortaylı, İ. (1981). Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler. *Amme İdaresi Dergisi*, 14(3), 87-96.
- Ovadya, S. (1997). *Yahudi Okulları, İstanbul Ansiklopedisi 7, 402-403*. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları.
- Özsoy, H. (1995). Kayseri'de Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

- Özsoy, H. (1996). XIX. Yüzyılda Talas ve Talas"ın Amerikalılar Tarafından Misyon Merkezi Olarak Seçilmesinin Sebepleri. *I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996)*, (s. 255-259). Kayseri.
- Öztuna, Y. (1983). *Büyük Türkiye Tarihi, C.10*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Öztürk , A., & Kamer, S. T. (2016). Activities of American Missionaries in Kayseri. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* , 2 (2), 106-122.
- PABCFM. (1908). *Report of the American Christian Hospital at Ceaserea, Turkey. Medical Missionary Work at Talas*. ABCFM.
- Pamir, A. (2002). Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 51(2), 79-119.
- Polvan, N. (1952). *Türkiye'de Yabancı Öğretim I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Report Cesarea Station (1908-1909), by H.M.Irwin PABCFM. erişim tarihi: 07.06.2021 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/44187> adresinden alındı.
- Reşit, A. (1933). *Ekalliyetlerin Himayesi*. İstanbul: Matbaai Ebüzziya.
- Sezer, A. (1999). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e misyonerlerin Türkiye'deki eğitim ve öğretim faaliyetleri . *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 169-183.
- Stone, F. A. (1984). *Academies For Anatolia: a study of the rationale, program, and impact of the educational institutions sponsored by the American Board in Turkey*. Boston: University Press of America Lanham, MD.
- Tali, Ş. (2005). Geleneksel Kayseri Evlerinde Süsleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 6 (2), 61-85.
- Tanır, E. D. (2015). Lozan Barış Antlaşması Sonrasında Türk Basınında Fransız Okulları Sorunu (1923-1924). *Atatürk Yolu Dergisi* , 14 (56) , 177-208.
- Taşkın, F. (2017). Amerikan Board Misyonerlerinin Türkiye'deki Sağlık Faaliyetleri (1833-1923). *Avrasya İncelemeleri Dergisi* , 6 (2) , 149-176.
- Tekeli, İ., & İlkin, S. (1985). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Tekiner, H. (2005). *Kayseride Eczacılık Tarihi*. İstanbul: TEB Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (1946). *İlköğretim kavramı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Tozlu, N. (1991). *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tunç, H. (2004). Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , 8 (2).
- Turgut, D. (2019). Geleneksel Anadolu Konut Mimarisinde Talas Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Türk Hukuk Kurumu. (1991). *Türk Hukuk Lügati*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Vahapoğlu, H. (2005). *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Yörük, D. (2013). H.1259/ M.1843 Tarihli Cizye Defterlerine Göre Kayseri'de Rum Ve Ermeniler. *Turkish Studies* 8 (11), 439-466.
- Yücel, İ. (2011). Anadolu'daki Amerikan Hastaneleri ve Tıbbi Misyonerlik (1880-1930). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yücel, M. S. (2016). Türkiye'de Yabancı ve Azınlık Okulları (1925-1926). Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Yürekli, A. (2019). Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu. *Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, 1-12.
- Zengin, Z. S. (2007). II. Abdülhamit Döneminde Yabancı ve Azınlık Mekteplerinin Faaliyetleri. *BELLETEN*. 71(261), 613-652.

EKLER

EK-1: *Talas Amerikan Erkek Okulu Yerleşkesinde Kiralanan Yetimhane (Suvay,2021)*

EK-2: *Talas Amerikan Kız Okulu Atatürk Bulvarından Avluya Giriş Kapısı (Suvay, 2021)*

EK-3: *Talas Amerikan Kız Okulu Avlu Kotundan Zemin Kata, Bahçe Kotundan Birinci Kata Erişim* (Suvay,2021)

EK-4: *Talas Amerikan Kız Okulu Zemin Kat Merdiveni* (Suvay, 2021)

EK-5: Geleneksel Kayseri Evleri Genel Görünümü (Suvay, 2021)

EK-6: Mutfakta Yer Alan Kuzine,(Suvay, 2021)

EK-7: *Birinci Katta Merkez Holün Batı Ucunda, Batı Girişini Vurgulayan Balkonlu Yatak Odası (Suvay, 2021)*

EK-8: *Yatakhane Odalarına Erişimi Sağlayan Ara Hol ve Yatak Odası Örneği (Suvay, 2021)*

EK-9: *Birinci Kat Terası ve Bahçe Manzarası (Suvay, 2021)*

EK-10: *Üçüncü Katta Bulunan Ortak Kullanım Alanı; Kütüphane (Suvay, 2021)*

EK-11: İkinci Katta ve Üçüncü Katta Bulunan Büyük Derslik Biriminin Mevcut Kullanımı, 2021

EK-12: Özgün Ahşap İç Mekan Donatıları, 2021

EK-13: *Talas Amerikan Erkek Okuluna Sonradan Eklenmiş Mimari Elemanlar*

EK-14: Ön planda Talas Amerikan Hastanesi ve hemen arkasında yer alan dispanser binaları (İstanbul Amerikan Board kütüphanesi; aktaran Mazıcıoğlu, Hatipoğlu, & Üstünbaş, 2009, s. 101)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Dilara Suvay

Yabancı Dil : İngilizce (Intermediate), Italian (Beginner)

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- 2009-2016, Anadolu Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
- 2014-2015, Università degli Studi di Roma "La Sapienza" Roma/Italy, Erasmus Exchange Program,
- 2016-2017, Mimar, NY Proje Ofisi
- 2017-2018, Mimar, DS Architecture
- 2018-2019, Mimar, Kademoğlu İnşaat
- 2019-2021, Mimar ve Tasarımcı, Suvay Enerji Mühendislik Mimarlık

Yayınları ve/veya Bilimsel/Sanatsal Faaliyetleri:

- 2019, 5. Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Hicran Hanım Halaç ve Dilara Suvay, Yok Olma Riski Taşıyan Yerel Kültürel Miraslarımız, Kayseri’de Bulunan Güvercinlikler, Kayseri
- 2019, 5. Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Hicran Hanım Halaç ve Dilara Suvay, Amerikan Misyonunun Eğitim Faaliyetleri Kapsamında Oluşturulan Kayseri Talas Amerikan Erkek Okulunun Yapısal Olarak İncelenmesi, Kayseri